

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΦΑΛΑΓΚΑΣ

ΜΟΡΦΕΣ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΣΤΙΣ ΡΟΥΜΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΥΣΤΕΡΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ*

Εισαγωγή

Ἡ ἀναφορὰ στὶς σχέσεις τῶν Ἡπειρωτῶν μὲ τὶς χῶρες ποὺ συνθέτουν τὴν σημερινὴ Ρουμανία ἐγείρει συνειρμούς ποὺ ἀνακαλοῦν μίαν μακροαίωνα τοπικὴ μεταναστευτικὴ παράδοση ἢ ὁποία καθόρισε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρύτερου ἐλλαδικοῦ χώρου. Οἱ δύο ρουμανικὲς ἡγεμονίες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας, ἡ ἔνωση τῶν ὁποίων τὸ 1859 δημιούργησε τὸ κράτος τῆς Ρουμανίας, ἀπετέλεσαν, ὡς γνωστό, ἰσχυρὸ πόλο ἔλξης γιὰ πολλοὺς Ἡπειρωτὲς ποὺ ἀποφάσιζαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν πατρῶα γῆ, ἐπιθυμώντας σὲ εὐνοϊκότερες συνθῆκες οἰκονομικὴ πρόοδο καὶ κοινωνικὴ ἀνέλιξη, ἢ ἀπλὰ ἓνα καταφύγιο ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ αὐθαιρεσία¹.

* Βάση τῆς παρουσίας ἐργασίας ἀπετέλεσαν δύο κείμενα ἀνακοινώσεων ποὺ παρουσιάσθηκαν στὶς 20 Ὀκτωβρίου 2000 καὶ στὶς 28 Ἰουνίου 2002, τὸ πρῶτο στὰ πλαίσια τῶν διαλέξεων (Θ' Κύκλος, χειμῶνας 2000/2001) ποὺ ὀργάνωσαν στὰ Ἰωάννινα οἱ «Φίλοι τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων» καὶ ἡ 8^η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, καὶ τὸ δεύτερο μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ διεθνοῦς Συμποσίου *Ἡ Ἐπιρροή τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Ἡ συμβολὴ τῆς ἱστορικῆς Πωγωνιανῆς (Διπαλίτσα-Μολυβδοςκέπαστη)*, Κόνιτσα, 27-29 Ἰουνίου 2002.

1. Βλ. γιὰ παράδειγμα τὰ αἷτια τοῦ φαινομένου ποὺ ὁ Γ. Παπαγεωργίου ἀποκαλεῖ «μεγάλῃ φυγῇ τῶν Ζαγορισίων»: Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μηχανισμοὶ στὸν ὄρεινὸν ἄγρον. Ζαγόρι (μέσα 18ου — ἀρχὲς 20οῦ αἰ.)*, Ἰωάννινα 1995, σσ. 168-170· πρβλ. Ἑλένη ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ-ΜΠΙΜΠΙΚΟΥ, «Ἐρειπωμένα χωριά στὴν Ἑλλάδα, ἕνας προσωρινὸς ἀπολογισμὸς», *Ἡ οἰκονομικὴ δομὴ τῶν βαλκανικῶν χωρῶν στὰ χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, ιε'-ιθ' αἰ.*, [Ἀθήνα] 1979, σσ. 225-226.

Τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς ἔλξης δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπισθοῦν. Θὰ ἦταν ὡστόσο χρήσιμη γιὰ τὴν πληρέστερη κατανόηση τοῦ ὑπὸ ἐξέταση ἀντικειμένου ἢ συνοπτικὴ τους, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς, ἀναφορά.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα τὰ ἐλέη τῆς ρουμανικῆς γῆς εἶναι πλούσια· ἡ ἄφθονη κυρίως παραγωγὴ σιτηρῶν εὐνοοῦσε τὸ ἐξαγωγικὸ τους ἐμπόριο, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἀποδοτικὴ ἐκτροφή μεγάλου ἀριθμοῦ προβάτων καὶ βοοειδῶν. Παράλληλα οἱ ἄκαμπτες φεουδαλικὲς δομὲς τῆς ρουμανικῆς κοινωνίας ἀπέτρεπαν τὸν σχηματισμὸ τοπικῆς ἀστικῆς τάξης, ἐνῶ παρείχαν τὴν δυνατότητα τῆς συστηματικῆς ἐκμετάλευσης τοῦ ἐντόπιου παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ².

Τις εὐνοϊκὲς γιὰ τοὺς φιλόδοξους ξένους κοινωνικο-οικονομικὲς συνθῆκες ἐπέτεινε ἡ πολιτικὴ συγκυρία. Ἦδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, Βλαχία καὶ Μολδαβία ἄρχισαν νὰ ἐντάσσονται στὴν σφαῖρα τῆς ὀθωμανικῆς ἐπιρροῆς, γεγονὸς ποὺ ἐπέβαλε σταδιακὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ ἐμπορίου τους πρὸς τὶς ὀθωμανικὲς ἀγορὲς μὲ τὴν συνακόλουθη ἐμπλοκὴ τῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου, καὶ κυρίως τῶν Ἑλλήνων, ὡς μεσαζόντων. Ἀκόμη γιὰ τὶς διαπραγματεύσεις τους μὲ τὴν Πύλη, οἱ ἡγεμόνες τῶν ρουμανικῶν χωρῶν εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ μορφωμένα τουρκόφωνα στελέχη, εἰ δυνατὸν μὲ ὑψηλὲς διασυνδέσεις, ὅπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ πλούσιους δανειστὲς, ἀφοῦ τὸ χρῆμα ἔπαιζε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ σκηνὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀπαραίτητα πρόσωπα ἐντοπίζονταν στὶς τάξεις τῶν Ἑλλήνων³.

Ἐξάλλου, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνα καὶ μετὰ, ἡ ἤδη ἀνθηρὴ ἑλληνικὴ οἰκονομικὴ δραστηριότητα βόρεια τοῦ Δούναβη προσέ-

2. Βλ. H. H. STAHL, «Ρουμανία ΙΣΤ'-ΙΗ' αἰῶνας», καὶ Șt. ȘTEFĂNESCU, D. MIOC, H. CHIRCA, «Ἡ ἐξέλιξη τῆς φεουδαλικῆς προσόδου σὲ ἐργασία στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία ἀπὸ τὸ ΙΔ' ὡς τὸ ΙΗ' αἰῶνα», ὅπ. π., σσ. 135-164, 167-182· Cornelia PAPACOSTEA-DANIELOPOULOU, «Les villes roumaines et la „diaspora” grecque au XIXe siècle», *Actes du IIe Congrès International des études du Sud-Est européen*, Β', *Histoire*, Ἀθήνα 1972, σσ. 541-550.

3. Βλ. T. GEMIL, *Români și otomani în secolele XIV-XVI*, Βουκουρέστι 1991· I. CAPROȘU, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Ἰάσιο 1989.

λαβε νέα διάσταση με την προσθήκη της Τρανσυλβανίας (επίσης ρουμανικής ως προς την πλειοψηφία του πληθυσμού της) στις κτήσεις του στέμματος των Άψβούργων και την συνακόλουθη συγκρότηση των εκεί ελληνικών εμπορικών κομπανιών⁴.

Παρά την τελική αποδοχή σε Βλαχία και Μολδαβία της οθωμανικής κυριαρχίας, και οι δύο χώρες, αρχικά χάρη στην σθεναρή αντίσταση των κατοίκων τους, και μετέπειτα λόγω του ανταγωνισμού των γειτονικών τους δυνάμεων, επέτυχαν να διατηρήσουν μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας στα 1878 ένα προνομιακό καθεστώς αυτονομίας. Έτσι λοιπόν οι ρουμανικές ηγεμονίες πρόβαλαν στα μάτια των ραγιαδών, σε σύγκριση με τα δρώμενα νότια του Δούναβη, ως άσση έλευθερίας⁵. Κάποιοι μάλιστα περισσότερο αίθεροβάμονες όραματίσθηκαν τις ηγεμονίες αυτές ως το επίκεντρο ενός κινήματος που θα όδηγοῦσε στην άπελευθέρωση των Έλλήνων, η άκόμη στην άνάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας⁶.

4. Olga CİCANCI, «Les compagnies grecques de Transylvanie et le commerce Sud-Est européen dans la seconde moitié du XVIIe siècle», *Actes du IIe Congrès International des études du Sud-Est européen*, ΣΤ', *Droit et économie, art, ethnographie et folklore*, Άθήνα 1981, σσ. 41-52· της ίδιας, *Companiile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636-1746*, Βουκουρέστι 1981· Άθ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ, *Ο Έλληνισμός της Τρανσυλβανίας. Η πνευματική, έθνική και εκκλησιαστική ζωή των δύο ελληνικών εμπορικών κομπανιών του Σιμπίου και του Μπρασόβου, 18^{ος} - 19^{ος} αι.*, Θεσσαλονίκη 2003 (γαλλ. έκδ.: Ath. E. KARATHANASSIS, *L'hellénisme en Transylvanie. L'activité culturelle, nationale et religieuse des compagnies commerciales helléniques de Sibiu et de Braşov aux XVIII-XIX siècles*, Θεσσαλονίκη 1989)· Δέσποινα-Ειρήνη ΤΣΟΥΡΚΑ-ΠΑΠΑΣΤΑΘΗ, *Η ελληνική έμπορική Κομπανία του Σιμπίου της Τρανσυλβανίας, 1636-1848. Όργάνωση και δίκαιο*, Θεσσαλονίκη 1994.

5. Άποκαλυπτική είναι, μέσα από ένα άγιολογικό κείμενο του ΙΣΤ' αι., η ταύτιση Βλαχίας-Παραδείσου δια στόματος του νεομάρτυρος άγίου Ίακώβου από την Καστοριά (†1519): P. Ş. NĂSTUREL, *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654*, Ρώμη 1986, σσ. 336-337. Είναι επίσης χαρακτηριστική η δήλωση του Ήπειρώτη άρχιερέα Ματθαίου Μυρέων για την όποία θα γίνει παρακάτω (σ. 433) ιδιαίτερη μνεία.

6. Έκτος από τους Φιλικούς και τον Άλέξανδρο Ύψηλάντη, άξιοπρόσεκτη είναι, αιώνες πριν, η περίπτωση του Ήπειρώτη στιχοπλόκου Σταυρινοῦ, με την όποία θα άσχοληθοῦμε διεξοδικά στις έπόμενες σελίδες, άλλά και του

Ἡ κοινωνία Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων στὶς θρησκευτικὲς ἀξίες τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ διευκόλυνε τὴν δραστηριότητα τῶν πρῶτων στὶς ρουμανικὲς χῶρες. Ὡς ὁμόδοξοι, τύχαιναν εὐνοϊκότερης ἀντιμετώπισης καὶ ἀπέλαυαν μεγαλύτερης ἐλευθερίας κινήσεων σὲ σχέση μὲ κάθε ἀλλόδοξο ξένο. Τοὺς ἦταν ἄλλωστε δυνατό, μὲ τὴν προϋπόθεση σύναψης γάμου μὲ ἄτομο ἐντόπιας καταγωγῆς, νὰ ἐνταχθοῦν πλήρως στὴν βλαχικὴ ἢ τὴν μολδαβικὴ κοινωνία καὶ ἀκόμη νὰ διεκδικήσουν τίτλους καὶ αξιώματα. Ὅρισμένοι μάλιστα ἀπὸ τοὺς ἐπίλυδες αὐτοὺς μποροῦσαν νὰ γίνουν εὐκολότερα ἀποδεκτοὶ ἀπὸ τὴν ρουμανικὴ ἀριστοκρατία προβάλλοντας μία γενεαλογία ποὺ παρέπεμπε στὸ βυζαντινὸ παρελθὸν ἢ στὴν ὑψηλὴ μεταβυζαντινὴ κοινωνία⁷.

Ἀκόμη εὐνοοῦνταν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ζῶντος, ἔστω ὑπὸ αἰχμαλωσία, βυζαντινοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς Ἐκκλησίας. Πατριάρχες, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι καὶ ἄλλοι κληρικοί, στερημένοι ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς, Νοτιοσλάβους καὶ Γεωργιανοὺς προστάτες τους, καὶ συνάμα πιεζόμενοι ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς ἀπαιτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν, ἔπαιρναν τὸν δρόμο τοῦ Δούναβη ἀποζητώντας τὴν ἐλεημοσύνη τῶν ἡγεμόνων, τῶν βογιάρων ἢ ἀκόμη τὸν ὄβολο τοῦ ἀπλοῦ χωρικοῦ. Ἡ ἀνταπόκριση ὑπῆρξε γενναιόδωρη. Οἱ ἡγεμόνες, εἰδικὰ ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους «τόπον καὶ τύπον ἐπέχοντας» τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀριστοκρατίας, προίκισαν τὰ ὀρθόδοξα πατριαρχεῖα, τὶς μονὲς τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ πολλὰ ἀκόμη ἱερὰ

ὁμόφρονά του Γεωργίου Παλαμήδη· ἀκόμη ὅμως μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν στὴν Μολδαβία, δεκαετίες πρὶν τοὺς Σταυρινὸ καὶ Παλαμήδη, τὰ ἀπελευθερωτικὰ σχέδια τοῦ Ἰακώβου Βασιλικοῦ: παρακάτω, σημ. 98.

7. N. DJUVARA, «Les Grands Boïars ont-ils constitué dans les principautés roumaines une véritable oligarchie institutionnelle et héréditaire?», *SF*, XLVI (1987), σσ. 39-47· D. IONESCU, «Șerban Cantacuzène et la restauration byzantine. Un idéal à travers ses images», *Études byzantines et post-byzantines*, A', Βουκουρέστι 1979, σσ. 239-267· Φλ. ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ, «Πλαστὲς φαναριωτικὲς γενεαλογίαι Μουρούζη καὶ Ὑψηλάντη», *ΔΕΓΕΕ*, 8 (1991), σσ. 133-140· D. NASTASE, «Originea imperială plăsmuită și înruderile românești autentice ale Ipsilanților», *AG*, II(VII)/3-4 (1995), σσ. 57-64· Gh. LAZĂR, «Negustorimea în epoca lui Matei Basarab: strategii de integrare», *AG*, IV(IX)/3-4 (1997), σσ. 71-85.

καθιδρύματα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν Βαλκανίων μὲ πλούσιες χρηματικὲς καὶ ἄλλες ὑλικὲς δωρεὲς ὅπως ἐπίσης μὲ πλῆθος μετοχίων καὶ ἐκτάσεων γῆς ποὺ ἀπαιτοῦσαν τὴν ἐγκατάσταση καὶ μόνιμη παρουσία σημαντικοῦ ἀριθμοῦ διαχειριστῶν⁸.

Τέλος οἱ ὀλοένα ἀϋξανόμενες σχέσεις τῆς ρουμανικῆς ἀριστοκρατίας μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἰθύνουσα τάξη τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διέδωσε τὰ μεταβυζαντινὰ πολιτισμικὰ πρότυπα βόρεια τοῦ Δούναβη, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν εὐνοϊκὴ ὑποδοχὴ στὶς ρουμανικὲς χώρες μίας πλειάδας ἑλληνικῆς καταγωγῆς λογίων⁹.

Τὰ ὅσα σκιαγραφήθηκαν προβάλλουν — πιστεύουμε — τὴν σημασίαν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ὡς τόπο ὑποδοχῆς τῶν Ἑλλήνων, παροδικῶν ἢ μὴ, μεταναστῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χώρο τῆς Ἠπείρου, ἢ ἀποδημία ἢ, σὲ μίαν ἄλλη κλίμακα, ὁ ταξιδιωτισμὸς πρὸς τὶς ρουμανικὲς χώρες, ἂν καὶ ἐκδηλώνεται ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης Τουρκοκρατίας, προσλαμβάνει σημαντικὴ ποσοτικὴ διάσταση κατὰ τοὺς ΙΗ΄ καὶ ΙΘ΄ αἰῶνα. Μεγάλος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἠπειρωτῶν, καὶ εἰδικὰ τῶν Ζαγορισίων, ποὺ διέμεναν τότε, παροδικὰ ἢ μόνιμα, σὲ Βλαχία καὶ Μολδαβία (ἀκόμη καὶ στὸ ἀνατολικὸ ρωσοκρατούμενο ἀπὸ τὸ 1812 τμῆμα τῆς, τὴν Βεσσαραβία). Ἐκεῖ ἐπιδίδονταν σὲ

8. M. BEZA, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, Βουκουρέστι 1937². P. Ș. NĂSTUREL, ὅπ. π., κυρίως σσ. 29-36, 327-337· τοῦ ἰδίου, «Considérations sur l'idée impériale chez les Roumains», *Βυζαντινά*, 5 (1973), σσ. 395-413 + εἰκ. 1-4· D. NASTASE, «L'idée impériale dans les Pays roumains et le „crypto-empire chrétien” sous la domination ottomane. État et importance du problème», *Σύμμεικτα*, 4 (1981), σσ. 201-250· τοῦ ἰδίου, «Imperial Claims in the Romanian Principalities from the Fourteenth to the Seventeenth Centuries. New Contributions», *The Byzantine Legacy in Eastern Europe*, Νέα Ὑόρκη 1988, σσ. 185-224· τοῦ ἰδίου, *L'héritage impérial byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, χ. τ., χ. χ.· V. CÂNDEA, C. SIMIONESCU, *Mont Athos. Présences roumaines*, Βουκουρέστι 1979· τῶν ἰδίων, *Prezențe culturale românești Istanbul, Ierusalim, Paros, Patmos, Sinai, Alep*, Βουκουρέστι 1982.

9. V. CÂNDEA, «Les intellectuels du Sud-Est européen au XVIIe siècle», *RESEE*, VIII (1970), σσ. 181-230, 623-668· Ariadna, CAMARIANO-CIORAN, *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Θεσσαλονίκη 1982· Ἀθ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ, *Οἱ Ἕλληνες λόγιοι στὴ Βλαχία (1670-1714)*, Θεσσαλονίκη 1982.

ἐπαγγέλματα ποὺ κυρίως σχετίζονταν μὲ τὸ ἐμπόριο ἢ τὴν παιδεία, ἐνῶ τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὴν Ἑπειρο καὶ τὴν Ἡγεμονίες ἐξασφάλιζαν σὲ σταθερὴ βάση τὰ περίφημα καραβάνια, ὅπως ἐκείνο τοῦ θρυλικοῦ Ρόβα ποὺ ἀποθανάτησε ἡ δημοτικὴ μοῦσα. Γιὰ πολλοὺς τότε Ἑπειρωτὲς ἡ ἐγκατάσταση στὴν ρουμανικὴ γῆ ἀποδείχθηκε ἰδιαίτερα κερδοφόρα, εἴτε σὲ ἀτομικὴ βάση εἴτε σὲ σχέση μὲ τὰ καθιδρύματα ἢ τὴν ἐπιχειρήσεις ποὺ ἐκπροσωποῦσαν. Κάποιοι μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς ἀναδείχθηκαν σὲ σημαίνουσες οἰκονομικὲς ἢ ἀκόμη πολιτικὲς προσωπικότητες ποὺ ἐπιδαψίλευσαν τὴν Ἑπειρο, τὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ τὴν θετέσ τους πατρίδες μὲ σημαντικὲς εὐεργεσίες¹⁰.

Ὅμως ὁ στόχος τῆς παρουσίας ἐργασίας δὲν εἶναι ἡ ἐπισκόπιση τῆς διαχρονικῆς παρουσίας τῆς ἡπειρώτικης Διασπορᾶς στὴν ρουμανικὴ γῆ, σχετικὰ γνωστῆς ὅσον ἀφορᾷ τοὺς τελευταίους αἰῶνες. Ἀκόμη, δὲν ὑπάρχει πρόθεση ἐπανάληψης τῶν ὅσων ἔχουν πρὸ πολλοῦ εἰπωθεῖ καὶ μέχρι σήμερον τετριμμένα ἐπαναλαμβάνονται γιὰ προσωπικότητες ἐπιφανῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν ποὺ ἔδρασαν στὸν ρουμανικὸ γῶρο, ὅπως οἱ Ζώης Καπλάνης, Εὐαγγελίας Ζάππας, Ἀπόστολος Ἀρσάκης κ.λ.π.¹¹

Ὡς ἐπιδίωξη τοῦ γράφοντος, τέθηκε ἡ ἀναφορὰ σὲ μία πρῶτη καὶ λιγότερο γνωστὴ πτυχὴ τῶν σχέσεων Ἑπειρωτῶν - Ρουμάνων. Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ ἐπικεντρώνεται χρονικὰ στὸν ΙΣΤ΄ καὶ στὴν πρῶτη δεκαετίες τοῦ ἐπομένου αἰῶνα. Μπορεῖ λοιπὸν νὰ

10. V. PAPACOSTEA, «Esquisse sur les rapports entre la Roumanie et l'Épire», *Balkanica*, I (1938), σσ. 230-244· Κ. Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ, «Ζαγορίσιος ταξιδιωτισμός. Ἡθῆ, ἔθιμα καὶ δημοτικὰ τραγούδια γύρω ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Καλὲς καὶ κακὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ταξιδιοῦ γιὰ τὸ Ζαγόρι», Δ΄ Συμπόσιο λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου. Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 127-153· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *L'Épire et les Pays roumains*, Ἰωάννινα 1984, σποράδην Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ὅπ. π., σσ. 89-99, 181-188.

11. Γιὰ τὴν σχέση τους μὲ τὸν ρουμανικὸ γῶρο: Α. ΓΟΥΔΑΣ, *Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν*, Β΄, Ἀθήνα 1874, σσ. 385, 389, 404-417, Γ΄, Ἀθήνα 1870, σσ. 84-86, 332-341· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σσ. 105-106, 121-124, 224-226· βλ. ἀκόμη τὸ ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μέσου ἑλληνικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ ἀφιέρωμα, μὲ τίτλο «Ἕλληνες τῆς Ρουμανίας», στὰ *Ἱστορικά τῆς Ἐλευθεροτυπίας* (05-07-2001).

ένταχθει στον ύστερο Βαλκανικό Μεσαίωνα, τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου δὲν σηματοδοτεῖται ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης. Ὁ μεσαίωνας αὐτός, ἀντίθετα μὲ ὅτι παρατηρεῖται στὴν Δύση ἢ γίνεται ἀποδεκτὸ ἀναφορικὰ μὲ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, φαίνεται νὰ προεκτείνεται γιὰ τουλάχιστον ἐνάμιση αἰῶνα μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βυζαντίου. Εἰδικὰ δὲ γιὰ τὶς ρουμανικὲς χώρες, ἡ χαραυγὴ τῆς νέας ἐποχῆς δὲν γίνεται πραγματικὰ ἀντιληπτὴ πρὶν ἀπὸ τὶς σημαντικὲς ἀπὸ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἄποψη, παράλληλες ἡγεμονίες τῶν Ματθαίου Basarab (1632-1654) καὶ Βασιλείου Lupu (1634-1653), ποὺ σὲ ἐπίπεδο νοοτροπίας ὅσο καὶ δράσης διαπερνοῦν τὰ στεγανὰ ποὺ ἐπέβαλε τὸ πλέγμα τῶν μεσαιωνικῶν ἀντιλήψεων καὶ πρακτικῶν¹².

Θὰ πρέπει τέλος νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν ἀποσκοπεῖ στὴν ἀπλὴ χρονολογικὴ παρουσίαση προσώπων καὶ ἐνεργειῶν ποὺ ἀφοροῦν τὸ ἀπώτερο κοινὸ παρελθὸν Ἡπείρου – ρουμανικῶν χωρῶν μὲ βάση τὰ ὅσα ἔχουν ἤδη διατυπωθεῖ στὴν σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἄξονα τῆς μεθοδολογικῆς προσέγγισης τοῦ παρόντος ἀντικειμένου ἀποτελεῖ ἡ προβολὴ τῶν πηγῶν τῆς ἐποχῆς καὶ εἰδικὰ τῶν ἀφηγηματικῶν κειμένων, ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ πρακτικὴ

12. Τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβίωσης μεσαιωνικῶν νοοτροπιῶν στὸν ρουμανικὸ καὶ τὸν εὐρύτερο βαλκανικὸ χῶρο προβληματίζει σταθερὰ τὴν ρουμανικὴ ἔρευνα: π.χ., ὁ N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Βουκουρέστι 1996³ (α' ἔκδ. Α'-Γ': 1940-1945), σ. 38, ἀναφερόμενος στοὺς Ρουμάνους, γράφει: «Ἡ Ὀρθοδοξία καὶ ἡ σλαβικὴ παιδεία μᾶς ἀπομόνωσαν σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὶς μεγάλες πολιτιστικὲς ζυμώσεις τῆς Δύσης»· ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, ὁ V. GEORGESCU, «Ἡ ὀρολογία ἐκσυγχρονισμὸς καὶ ἐξευρωπαϊσμὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Νοτιανατολικῆς Εὐρώπης κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ρουμανικῆς ἐμπειρίας», *Ἐκσυγχρονισμὸς καὶ Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση στὰ Βαλκάνια*, Ἀθήνα 1980, σ. 123, σημειώνει γιὰ τὴν πόλη τῆς Ν.-Α. Εὐρώπης στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰ.: «ἀκόμη καὶ στὸ καθαυτὸ ἀστικὸ τῆς ἐπίπεδο, ἡ πόλη διατηροῦσε ὑπολείμματα ἢ ἰσχυρὲς ἐπιβιώσεις ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ἓνα ἀρχαῖο πολιτισμὸ ἢ ἓναν ἀνθεκτικὸ Μεσαίωνα»· ἄς παραθέσουμε ἀκόμη τὴν γνώμη τοῦ D. BARBU, «Écriture sur le sable. Temps, histoire et eschatologie dans la société roumaine à la fin de l'ancien régime», *Temps et changement dans l'espace roumain (fragments d'une histoire de conduites temporelles)*, Ἰάσιο 1991, σ. 124, ἀναφορικὰ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας (1688-1714) Κωνσταντίνου Brâncoveanu (Μπραγκοβάνου): «à l'horloge du prince, l'heure de la Raison n'avait pas encore sonné».

ἀποβαίνει σὲ βάρος μίας αὐστηρᾶ γραμμικῆς, χρονολογικῆς προσέγγισης. Ἡ ἐπιλογή αὐτῆ τοῦ γράφοντος ὑπαγορεύτηκε ἀπὸ τὴν πρόθεσή του νὰ δώσει στοὺς ἀναγνώστες ἔστω καὶ μία ἰδέα τῆς νοοτροπίας ποὺ καθόριζε τὶς συνιστώσες τῆς πρώιμης αὐτῆς ἡπειρωτικῆς Διασπορᾶς.

Μορφὲς Ἡπειρωτῶν στὴν αὐλὴ τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ τῆς Μολδαβίας

Γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους, ἡ πρώτη ποὺ θὰ πραγματευτοῦμε ἀπὸ τὶς σχετικὲς μὲ τὸ θέμα μας πηγὲς εἶναι τὸ πολὺ δημοφιλὲς κατὰ τὴν διάρκειά τῆς Τουρκοκρατίας χρονικὸ ποὺ ἀνάγεται στὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα καὶ ἀποδίδεται στὸν αἰνιγματικὸ μητροπολίτη Μονεμβασίας Δωρόθεο¹³.

Στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ κείμενο γίνεται λόγος γιὰ τὴν πριγκίπισσα Μαρία, μονάκριβη θυγατέρα τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ ποὺ ἀνάμεσα στὰ 1574 καὶ 1591 ἠγεμόνευσε τρεῖς φορὲς στὴν Μολδαβία. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγησή, ἐπρόκειτο γιὰ μία κόρη «ὠραιότατη», προικισμένη μὲ «μυρίας χάριτας» ἀλλὰ καὶ μὲ περισσὴ σωφροσύνη· ἀκόμη, «καὶ γράμματα ἤξερε βουλγαρικὰ καὶ ῥωμαϊκά» (δηλ. σλαβικὰ καὶ ἑλληνικὰ)· ὅσο γιὰ τὴν χρηστότητά της, «καθεκᾶστην ἐδιάβαζε τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἐκκλησίας». Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ τὸ χέρι τῆς πολύφερνης αὐτῆς πριγκίπισσας νὰ διεκδικήσουν πολλοὶ ἄρχοντες «ἐντόπιοι καὶ Κωνσταντινοπολίται». Χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ ὁ ἠγεμόνας «εἶχε εἰς τὸ παλάτι του ἕναν νέον θαυμάσιον, Ζῶτον ὀνόματι». Ἦταν «εἰς τὸ πρόσωπον εὐειδῆς, λεπτὸς εἰς τὸ κορμῆ, εἰς τοὺς λόγους ἐπιτήδειος καὶ γλυκύς,

13. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, *Βιβλίον ἱστορικὸν περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας, ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπέκεινα· συλλεχθὲν μὲν ἐκ διαφόρων ἀκριβῶν Ἱστοριῶν καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν μεταγλωτισθὲν παρὰ τοῦ Ἱεροτάτου Μητροπολίτου Μονεμβασίας κυρίου Δωροθέου. Νεωστὶ δὲ τυπωθὲν μετὰ ἐξόδων τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου Ἀποστόλου Τζιγαρᾶ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ Ἰωάννου Ἀντωνίου τοῦ Ἰουλιανοῦ, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν...*, Βενετία 1631· βλ. παρακάτω, σμ. 23.

σώφρων καὶ τετι[μη]μένος», ὅσον δὲ ἀφορᾶ τὸ ἦθος του, ἦταν ὄχι μόνον «παρθένος εἰς τὴν ζωὴν του» ἀλλὰ καὶ δοκιμασμένα «πιστὸς εἰς τὰ πράγματα τῆς βασιλείας». Παράλληλα μὲ τὰ παραπάνω προσδόντα, καταγόταν ἀπὸ γονεῖς εὐγενεῖς καὶ γνώριζε «γράμματα τουρκικὰ καὶ ῥωμαϊκά». Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ ἡγεμόνας Πέτρος εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἐντάξει, μὲ τὴν ἀπονομὴ τίτλων, τὸν φέρελπι νέο στὴν μολδαβικὴ ἀριστοκρατία. Ὅταν λοιπὸν ἦρθε ἡ ὥρα, ἔδωσε σὲ αὐτὸν τὸ χέρι τῆς κόρης του. Καὶ γιὰ νὰ ἐπανέλθω στὸν λόγο τοῦ χρονογράφου, «ἔκαμαν γάμους καὶ χαραῖς καὶ ἐτίμησεν ὁ κῦρ Ζῶτος καὶ πατρίδα καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους..., καὶ ἔπερασαν ἡγαπημένα καὶ τιμημένα καὶ μετὰ τὰ τέκνα αὐτῶν»¹⁴.

Ἡ πατρίδα ποὺ τιμοῦσε ὁ Ζῶτος δὲν ἦταν ἄλλη ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα. Ὅσο γιὰ τοὺς «εὐγενεῖς» καὶ «χρησίμους τοῦ τόπου» γονεῖς του, ὁ πατέρας του ἦταν ἓνας Τζιγαράς¹⁵, ἐνῶ ἡ μητέρα

14. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, *Βιβλίον ἱστορικὸν...*, σ. χ' βλ. Α. PIPPIDI, «De Janina à Venise: fortune et fortune politique», *RESEE*, XL/1-4 (2002), σσ. 198-199· ὅπως θὰ γίνεи παρακάτω λόγος, εἶναι πιθανὸν οἱ πληροφορίες αὐτὲς νὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ζῶτου καὶ χορηγὸ τῆς ἀ' ἐκδοσης τοῦ χρονικοῦ τοῦ (Ψευδο-)Δωρόθεου Μονεμβασίας, Ἀπόστολο.

15. Ἡ Agiadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σ. 147, μὲ βάση τὰ ὅσα παραδίδει ὁ Ἰ. Λαμπρίδης, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ οἰκογένεια Τζιγαρά ἔλκει τὴν καταγωγή της ἀπὸ τὸ Βραδετὸ τοῦ Ζαγορίου, ἀποτελώντας κλάδο τῆς οἰκογένειας Κοντοδήμου· ἀναφέρει ἀκόμη ὅτι ὁ κλάδος Τζιγαρά ἔλαβε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία ποὺ εἶχε προσφέρει ὁ ἰδρυτὴς του πρὸς ἓναν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ὡς ἐπιφορτισμένος μὲ τὴν εἰσπραξὴ ἑνὸς εἰδικοῦ φόρου ἐπάνω στὸ μαλλὶ τῶν προβάτων ποὺ ὀνομαζόταν «tzigaie» (στὰ ρουμανικὰ τὸ οὐσιαστ. țigaie δηλώνει μία ποικιλία προβάτων), θέση ποὺ, ἂν καὶ ἀντιμετωπίζεται μὲ σκεπτικισμό, δὲν ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὸν Α. PIPPIDI, *ὄπ. π.*, σσ. 197-198· κάλλιστα ὅμως θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ἐπίθετο Τζιγαράς προδίδει ἰταλικὴ καταγωγή ἢ ἐπιρροή, ἂν θεωρήσουμε ὅτι ἀποτελεῖ ἑλληνικὴ προσαρμογὴ τοῦ ἰταλικοῦ Cigala· βλ. C. P. KYRRIS, «Modes de survivance de transformation et d'adaptation du régime colonial latin de Chypre après la conquête ottomane», *Ἐπετηρὶς (Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου)*, XIII-XVI/1 (1988), σ. 264. Γιὰ τοὺς ἀδελφοὺς Νικόλαο καὶ Κωνσταντῖνο Τζιγαρά, Νοῦτσο καὶ Τόλη Κοντοδήμο ἀπὸ τὸ Βραδετὸ, μεταγενέστερες προσωπικότητες ἐμπόρων (τέλη ΙΗ' - ἀρχὲς ΙΘ' αἰ.) ποὺ ἔδρασαν σὲ δυτικὴ καὶ ἀνατολικὴ Μολδαβία (= Βεσσαραβία): Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *ὄπ. π.*

του ανήκε στους ήδη από την βυζαντινή εποχή επιφανείς Αψαράδες, την οικογένεια των αγίων αδελφών Νεκταρίου και Θεοφάνους που είχαν διαλάμψει μερικές δεκαετίες νωρίτερα ως κτίτορες των μονών Προδρόμου, στο νησί των Ιωαννίνων, και Βαρλαάμ των Μετεώρων¹⁶. Ο ίδιος ο Ζώτος, ακολουθώντας το παράδειγμα των συγγενών του αλλά και εκείνο των επιφανών μελών της ρουμανικής αριστοκρατίας, ίδρυσε μαζί με την σύζυγό του στο Ίάσιο την μονή Hlincea, που μνημονεύεται και ως μοναστήρι του Ζώτου¹⁷, στους πρόποδες ενός από τους επτά λόφους της молδαβικής πρωτεύουσας. Οι δύο σύζυγοι αφιέρωσαν το μοναστήρι τους ως μετόχι στην άθωνική μονή του Διονυσίου¹⁸,

σσ. 90, 94· για έναν Νικόλαο Κοντοδήμο παρόντα το 1777 στην Βλαχία: Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *οπ. π.*

16. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, *οπ. π.* Για τους Αψαράδες: *Prosopographisches Lexikon des Palaiologenzeit*, Α', Βιέννη 1976, σσ. 162-163 (άρ. 1722-1723)· D. M. NICOL, *Meteora. The Rock Monasteries of Thessaly*, Λονδίνο (Variorum Reprints) 1975, σσ. 76-77· μοναχής Θεοτέκνης, *Στὸ Βράχο τῆς Ἰσαγγελῆς Πολιτείας. Οἱ Ἅγιοι Κτήτορες τοῦ Βαρλαάμ, Ἅγια Μετέωρα 1998*⁴, *σποράδην* Α. ΤΟΥΡΤΑ, «Μονή Προδρόμου Νήσου Ιωαννίνων. Οι Αψαράδες και τα ιδρύματά τους», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων. Πρακτικά Συμποσίου. 700 χρόνια 1292-1992. 29-31 Μαΐου 1992*, Ἰωάννινα 1999, σσ. 343-355· Δ. Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ, «Οἱ μονές τῶν Μετεώρων καὶ ἡ Μεσαιωνικὴ Ἠπειρος», *Μεσαιωνικὴ Ἠπειρος. Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου (Ἰωάννινα, 17-18 Σεπτεμβρίου 1999)*, Ἰωάννινα 2001, σσ. 263-266· Μ. ΚΟΡΔΩΣΗΣ, *Τα βυζαντινά Γιάννενα. Κάστρο (πόλη) - Ξώκαστρο. Κοινωνία - Διοίκηση - Οἰκονομία*, Ἀθήνα 2003: λήμματα σχετικά με την οικογένεια και με συγκεκριμένα μέλη της στο «Index» (σ. 337).

17. Το молδαβικό έγγραφο του 1626, για το οποίο πρόκειται να γίνει λόγος στην επόμενη σημείωση, κάνει αναφορά, σε μία μικτή ελληνορουμανική γλώσσα, στο «μοναστήριον Ζότει [= του Ζώτου] δελλά Χλίντζε»· βλ. Ν. IORGA, «Fundatiunile domnilor români în Epir», *AARMSI*, σειρά II, τ. XXXVI (1914), σ. 884.

18. Ν. STOICESCU, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, Βουκουρέστι 1974, σ. 453· Ρ. Σ. NĂSTUREL, *Le Mont Athos et les Roumains*, σ. 157, ο οποίος και παρατηρεί ότι η αμέλεια που επέδειξαν τότε οι Διονυσιαῖτες οδήγησε σύντομα στην ερήμωση της μονής, την ανοικοδόμηση της οποίας ανέλαβε ο Βασίλειος Lupu (1634-1653)· ο ἡγεμόνας αυτός, του οποίου οι καταβολές, όπως θα δοῦμε παρακάτω, θα πρέπει να αναχθoῦν στον χώρο της Ἠπείρου, δὲν ἀφιέρωσε, σύμφωνα με τὸν Năsturel, την Hlincea ἐκ νέου στην Διονυσίου, ἀλλὰ στην ἀγνωστη σὲ μᾶς μονὴ τοῦ

τόπο ἄσκησης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νήφωνος Β΄, πνευματικοῦ ὁδηγοῦ τῶν Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους¹⁹.

Ἡ προσωπογραφία τοῦ Ζώτου ἔχει ἀποτυπωθεῖ ἀνάμεσα στὶς εἰσαγωγικὲς σελίδες τῆς πρώτης καὶ ἄλλων ἐκδόσεων τοῦ χρονικοῦ τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου Μονεμβασίας. Παρουσιάζεται ἐνδεδυμένος μὲ τὴ λαμπρὴ ἐνδυμασία τῶν Μολδαβῶν βογιάρων, μὲ κύρια χαρακτηριστικὰ τὸ ὑψηλὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς καὶ τὸν βαρῦτιμο ἐπενδύτη. Στὴν παράσταση αὐτὴ τοῦ Ζώτου συνυπάρχει τὸ ἐραλδικὸ του σύμβολο: σιδερόφρακτο χέρι ποῦ κραδαίνει σπάθη. Προβάλλεται ἀκόμη ὁ βυζαντινῆς ἔμπνευσης μολδαβικὸς του τίτλος: *πρωτοσπαθάριος* ποῦ δικαιολογεῖ βεβαίως τὴν ἐπιλογή τοῦ διακριτικοῦ του ἐμβλήματος²⁰.

Ἀργυροκάστρου· ὅμως ἓνα ἔγγραφο ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν προκάτοχο τοῦ Βασιλείου στὸν μολδαβικὸ θρόνο Μύρωνα Barnowski-Monilă (1626-1629, 1633) ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ Hincea εἶχε χαθεῖ γιὰ τοὺς Ἄγιορειτες ἤδη ἀπὸ τὸ 1626, ἐφόσον τότε παραχωροῦνταν στοὺς αὐτόχθονες Μολδαβοὺς μοναχοὺς: *Documente Hurmuzaki*, XIV/1, ἔκδ. N. IORGA, Βουκουρέστι 1915, σσ. 121-122 (ἀρ. CCXXII)· βλ. ἀκόμη A. PIPPIDI, «La Chiesa dei Greci di Venezia, punto di riferimento per i rapporti tra Venezia e i Paesi romeni», *Dall'Adriatico al Mar Nero: Veneziani e Romeni, tracciati di storie comuni*, Ρώμη 2003, σσ. 102-103.

19. N. M. POPESCU, «Nifon II, patriarhul Constantinopolului», *AARMSI*, σειρά II, τ. XXXVI (1914), σσ. 786-787, 789· μοναχὸς Μωϋσῆς Ἀγιορείτης, «Οἱ διὰ τῶν ἁγίων σχέσεις Ἁγίου Ὁρους καὶ Μετεώρων», *Πρακτικὰ Πανελληνίου Μοναστικοῦ Συνεδρίου (18-20 Ἀπριλίου 1990)*, Ἁγία Μετέωρα 1990, σ. 351· Α. ΦΑΛΑΓΚΑΣ, «Σχετικὰ με τὴ χρονολόγηση τῆς δεύτερης καὶ τρίτης ἐκλογῆς τοῦ Νήφωνος Β΄ στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο», *ΙΔ΄ Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο (28-30 Μαΐου 1993)*. *Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 128-129.

20. M. STEPHANESCU, «O piatră de mormînt uitată și o pecete necunoscută. Mărturii vechi și noi despre marele spătar Zotu Tzigara», *BMI*, XL/4 (1971), σσ. 60-62· N. STOICESCU, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, Βουκουρέστι 1971, σ. 337· I. CAPROȘU, *ὅπ. π.*, σ. 59· A. PIPPIDI, «De Janina à Venise...», σσ. 199-200. Ὁ *πρωτοσπαθάριος* (ρουμανικὰ *mare spătar*) δήλωνε στὴν Βλαχία τὸν ἀξιωματοῦχο στὸν ὁποῖο ἀνετίθετο ἡ διοίκηση τοῦ στρατοῦ, ἐνῶ στὴν Μολδαβία ἐπρόκειτο μᾶλλον γιὰ τίτλο τιμητικὸ, ἂν καὶ ὁ κάτοχός του ἐπωμιζόταν ἐκεῖ ὀρισμένες δικαστικὲς ἀρμοδιότητες: N. STOICESCU, «Sur l'origine des grandes dignités en Valachie et Moldavie», *RRH*, IX/2 (1970), σσ. 310, 313-314· N. GRIGORAȘ, *Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea*, Βουκουρέστι 1971, σσ. 168-169· Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, «Βυζαντινὴ ὀρολογία στὴ διοίκηση καὶ τὴν οἰκονομία τῶν Μεσαιωνικῶν

Δυστυχῶς, ἡ εὐτυχία τοῦ Ζώτου καὶ τῆς Μολδαβῆς προγκίπισσας δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσει γιὰ πάρα πολὺ. Στὰ 1591, ὁ ἡγεμόνας Πέτρος, κατατρουχόμενος ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς ὀθωμανικῆς δυσμένειας, ἐγκατέλειψε τὸν ἡγεμονικὸ θρόνο γιὰ νὰ ἀκολουθήσει τὸν δρόμο τῆς ἐξορίας συμπαρασύροντας ὅλη του τὴν οἰκογένεια. Ὁ ἴδιος θὰ καταλήξει στὸ Τυρόλο ὅπου θα βρεῖ τελευταία κατοικία μέσα στὴν ἐκκλησία τῶν Φραγκισκανῶν στὸ Bolzano. Ἡ κόρη του καὶ ὁ συζυγὸς της θὰ ἐγκατασταθοῦν νοτιότερα, στὴν Βενετία. Ἐκεῖ ὁ Ζῶτος θὰ ἀσχοληθεῖ ἐνεργὰ μὲ τὸ ἐμπόριο — συνεχίζοντας πιθανότατα μία δραστηριότητα ποὺ ἀσκοῦσε ἤδη στὴν Μολδαβία — καὶ θὰ διατελέσει ἐπίτροπος τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς θὰ ταφεῖ ἐξάλλου στὰ 1599. Ὁ τάφος του ὑπάρχει μέχρι σήμερα, σὲ πλήρη ἐγκατάλειψη, πίσω ἀπὸ τὴν ἀπὸ τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ, ἐνῶ ἡ σμιλευμένη του ἐπιγραφή ἀκόμη διακρίνεται, θυμίζοντας ὅτι ἐκεῖ ἀναπαύεται ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ γαμπρὸς τοῦ ἄρχοντα Πέτρου, Ζῶτος Τζιγαράς «ὁ ἐξ Ἰωαννίνων», γενέτειρα ποὺ δὲν εἶχε λησμονήσει καθὼς φρόντισε νὰ ἐπιδαψιλεύσει μὲ τὴ διαθήκη του τὰ ἱερά της καθιδρύματα. Πίσω του ἄφησε τέσσερεις κόρες ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη, ἡ Παγώνα, θὰ γίνεῖ ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, ἰδρυτῆ στὴ Βενετία τοῦ περίφημου Φλαγγινιανοῦ Φροντιστηρίου²¹.

Βαλκανικῶν κρατῶν», στῆς ἰδίας, *Βυζάντιο καὶ Σλάβοι - Ἑλλάδα καὶ Βαλκάνια (6^{ος} - 20^{ος} αἰ.)*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 128.

21. N. IORGA, «Documente noue in mare parte romanesce relative la Petru Șchiopul și Michaii Vitezul», *AARMSI*, σειρά II, τ. XX (1898), σσ. 447-449· N. BĂNESCU, «Acte venetiene privitoare la urmașii lui Petru-Vodă Șchiopul», *AARMSI*, σειρά III, τ. X (1929), σσ. 117-183 + 3 εἰκ· K. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ, «Τὸ ἐν Βενετία Ἑπειρωτικὸν Ἀρχεῖον», *HX*, 11 (1936), σσ. 5-16· M. STEPHANESCU, ὅπ. π., σ. 59 καὶ εἰκ. 7 (φωτ. τῆς ταφόπλακας τοῦ Ζώτου)· N. STOICESCU, *Dicționar...*, ὅπ. π.: Agiadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σ. 148· K. ΓΚΕΛΗΣ, Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας καὶ ἡ Ἱερὰ Μονὴ Περατᾶτων (Μηλαπιδιάς) *Κεφαλληνίας*, Ἀθήνα 1986, σσ. 32, 56-64· R. THEODORESCU, *Roumains et balkaniques dans la civilisation sud-est européenne*, Βουκουρέστι 1999, σσ. 315-316· A. PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină în Țările Române în secolele XVI-XVIII. Ediție revăzută și adăugită*, Βουκουρέστι 2001, σ. 84· τοῦ ἰδίου, «De Janina à Venise...», σσ. 200-202· τοῦ ἰδίου, «La Chiesa dei Greci di Venezia...», σσ. 99-104. Γιὰ τὸν Φλαγγίνη, τὴν σχολή του καὶ τὴν συμβολή της

Ἀνάμεσα στὰ ὑπαρχοντά του ὁ Ζῶτος κατέλιπε καὶ μία παραλλαγή τοῦ χρονικοῦ τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου Μονεμβασίας, τὴν σύνταξη τῆς ὁποίας εἶχε ὁ ἴδιος ἐπιμεληθεῖ στὴν Μολδαβία. Ἡ παραλλαγή αὐτὴ ἀπετέλεσε τὴν βάση τῆς πρώτης ἐκδοσης τοῦ χρονικοῦ ποὺ ἐγίνε τὸ 1631 στὴν Βενετία μὲ ἔξοδα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ζῶτου, ἐπίσης ἐμπορευομένου, Ἀπόστολου²². Ἡ ἔντυπη αὐτὴ μορφή τοῦ χρονικοῦ, γνωστὴ περισσότερο μὲ τὸ ὄνομα Χρονογράφος, βρῆκε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὸ ἑλληνικὸ ἀλλὰ καὶ τὸ εὐρύτερο ὀρθόδοξο ἀναγνωστικὸ κοινό. Μέχρι τὸ τέλος τῆς Τουρκοκρατίας γνώρισε πολλαπλὲς ἐπανεκδόσεις, ὅπως καὶ μεταφράσεις, συμβάλλοντας ἴσως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀνάγνωσμα στὴν διατήρηση τῆς συλλογικῆς ἱστορικῆς μνήμης τοῦ Ἑλληνισμοῦ²³.

Κλείνοντας τὴν ἀναφορὰ στὸν Ζῶτο Τζιγαρά, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι δὲν ὑπῆρξε ὁ μόνος Ἡπειρώτης ποὺ ἐμφανίζεται ὡς σημαίνων τιτλοῦχος στὴν αὐλὴ τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ²⁴.

στὴν paίδευση τοῦ Ἑλληνισμοῦ: Ἀθ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ, *Ἡ Φλαγγίνειος Σχολὴ τῆς Βενετίας*, Θεσσαλονίκη 1986².

22. (Ψευδο-)Δωροθέος Μονεμβασίας, *Βιβλίον ἱστορικόν...*, σ. τίτλου (βλ. παραπάνω, σημ. 13) καὶ προλεγόμενα χωρὶς ἀρίθμηση τοῦ Ἀπόστολου Τζιγαρά: Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σσ. 147-148.

23. D. RUSSO, *Studii istorice greco-române, Opere postume*, Α', Βουκουρέστι 1939, σσ. 84-85, (παραθέτει τὶς χρονολογίες δεκαπέντε ἐπανεκδόσεων): Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά*, Ἀθήνα 1978, σσ. 27-28 (κάνει λόγο γιὰ «δεκαοκτὼ τοῦλάχιστον ἐκδόσεις»): Χρ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ, *Ἱστορικὰ καὶ χρονολογικὰ κείμενα τοῦ 16^{ου} καὶ 17^{ου} αἰῶνα* (περιλήψεις μαθημάτων), Θεσσαλονίκη 1982, σ. 7 (ὑποστηρίζει ὅτι μέχρι τὸ 1818 ὁ Χρονογράφος εἶχε γνωρίσει τοῦλάχιστον 22 ἐπανεκδόσεις).

24. Πλὴν τοῦ Ἰωάννη Καλογερά γιὰ τὸν ὁποῖο πρόκειται νὰ γίνε ἀμέσως λόγος, ἓνας ἀκόμη ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐλικὸς τοῦ Πέτρου, καὶ μάλιστα μὲ βυζαντινὸ ἐπώνυμο, ὑπῆρξε ὁ Νικόλαος Χρυσοβέργης ποὺ θὰ διακριθεῖ ἀργότερα στὴν Μολδαβία ὡς μεγάλος βογιάρος: N. STOICESCU, *ὄπ. π.*, σ. 408: I. CAPROȘU, *ὄπ. π.*, σσ. 53-54, 59, 61: A. PIPPIDI, «La Chiesa dei Greci di Venezia...», σ. 99: βλ. ἀκόμη G. D. FLORESCU, D. PLEȘIA, «Mihai Viteazul - urmaș al împăraților bizantini», *Scripta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii*, Târgoviște 1972, σσ. 138, 154. Ἀκόμη ἄς μὴν ἀποσιωπηθεῖ ἡ ροδίτικη καταγωγὴ τῆς Μαρίας Ἀμιράλη, πρώτη σύζυγος τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ καὶ μητέρα τῆς θυγατέρας του: βλ. D. RUSSO, *ὄπ. π.*, σ. 69: N. IORGA, *Το Βυζάντιο μετὰ το Βυζάντιο* (ἑλλην. μετάφρ.), Ἀθήνα 1985, σ. 143 (β' γαλλ.

Ανάμεσα στις προσωπικότητες που παρελείπουν μέσα στις σελίδες του *Λεξικοῦ τῶν μεγάλων ἀξιωματοῦχων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας*, κλασσικὸ ἔργο τοῦ ἀείμνηστου Nicolae Stoicescu, προβάλλει ὁ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν Πωγωνιανίτης πρωτοβεστιάριος²⁵ τοῦ ἐν λόγῳ Μολδαβοῦ ἡγεμόνα, Ἰωάννης Καλογεράς (Iane Calughera, Călugăru), ὁ ὁποῖος εἶχε ἤδη διακριθεῖ ὡς μέγας βογιάρος κατὰ τὴν «μεσοβασίλεια» τοῦ Iancu τοῦ Σάξωνα (1579-1582)²⁶.

Ὁ Ἡπειρώτης αὐτὸς βογιάρος θὰ πρέπει ἄραγε νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν «κῦρ Ἰωάννην θαυμαστὸν καὶ Μέγαν Βηστιάριν» ἐνὸς ἀνῶνυμου ἑλληνικοῦ στιχουργήματος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ;

Σύμφωνα μὲ τὴν ἐλάχιστη γνωστὴ αὐτὴ πηγὴ, ὁ Ἰωάννης ἐκεῖνος, ποὺ μία ἀγαθὴ τύχη τὸν εἶχε τότε φέρει στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀνέλαβε μὲ ἐπιτυχία ἀπέναντι στὴν Πύλη τὴν ὑπεράσπιση τοῦ ἡγεμόνα Πέτρου, ὅταν αὐτὸς εἶχε κακόβουλα κατονομασθεῖ στὸν σουλτάνο ὡς προδότης καὶ ἀντιμετώπιζε ἄμεσα τὴν φυσικὴ ἐξόντωση. Ὁ κῦρ Ἰωάννης λοιπὸν

ἀνδρειωμένα στάθηκε καὶ φοβερὰ μεγάλα,
μπασιάδες τὸν ἐθαύμασαν εἰς τὸ ντιβάνι μέσα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Πέτρος ὁ Χωλὸς ἔσωσε τότε τὴν ὑπόληψη καὶ τὴν ζωὴ του. Οἱ διαβολεῖς του ἔμελλε νὰ ἔρθουν ἀντιμέ-

ἔκδ.: N. IORGA, *Byzance après Byzance. Continuation de la Vie byzantine*, Βουκουρέστι 1971, ἀνατύπωση: Παρίσι 1992). C. REZACHEVICI, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881*, Α', Βουκουρέστι 2001, σ. 746 καὶ ἔνθετο γενεαλογικὸ δένδρο (παράσταση Γ').

25. Τίτλος βυζαντινὸς ποὺ υἰοθετήθηκε ἀπὸ τοὺς Νοτιοσλάβους καὶ Ρουμάνους (στὰ ρουμανικὰ ἀπαντᾶ συνήθως ὡς *mare vistier*) καὶ χαρακτηρίζει τὸν ἐπιφορτισμένο μὲ οἰκονομικὰ καθήκοντα ἀνώτατο ἀξιωματοῦχο· βλ. N. STOICESCU, «Sur l'origine des grandes dignités...», ὅπ. π.: Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟ-ΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, ὅπ. π.: γιὰ τὴν διαμόρφωση τοῦ τίτλου στὴν Μολδαβία: N. GRIGORAȘ, ὅπ. π., σσ. 270-272.

26. N. STOICESCU, *Dicționar...*, σ. 312· πρβλ. I. CAPROȘU, ὅπ. π., σ. 59. Κατὰ τὸ διάστημα 1579-1582, ὁ Iancu εἶχε κατορθώσει νὰ παραγκωνίσει τὸν Πέτρο ἀπὸ τὸν θρόνο τῆς Μολδαβίας: C. REZACHEVICI, ὅπ. π., σσ. 728-738.

τωποι μὲ τὴν ὀργὴ τῆς Πύλης, ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀναζήτησαν ἄσυλο στὸ Πατριαρχεῖο κατέληξαν στὰ κάτεργα, ἐνῶ ὁ κύριος αὐτουργός, κάποιος Νικόλαος μὲ βάση τὴν Ρόδο, ποὺ προσέβλεπε στὸν μολδαβικὸ θρόνο, ὑπέστη ἕναν παραμορφωτικὸ ἀκρωτηριασμὸ ποὺ τοῦ ἀπέκλειε στὸ μέλλον κάθε ἡγεμονικὴ φιλοδοξία. Σημειωτέον, ὅτι τὴν νίκη αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη, σύμφωνα πάντα μὲ τὸν ἀνώνυμο στιχουργό, χαιρέτησαν οἱ τζελέπηδες (= ζωέμποροι)²⁷ «μικροὶ τε καὶ μεγάλοι». Ἡ ξαφνικὴ μνεῖα ἀνάμεσα στοὺς στίχους αὐτῆς τῆς ἐπαγγελματικῆς κατηγορίας, σημαντικώτατης γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῆς Κωνσταντινούπολης, γεννᾶ εὐλόγα τὸ ἐρώτημα ἂν ὁ ἥρωας τοῦ στιχουργήματος ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ἕνας, καὶ μάλιστα ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχημένος, τζελέπης²⁸.

Ὅσο γιὰ τὸ ἐρώτημα ποὺ θέσαμε προηγουμένως, φοβούμεστε ὅτι δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ ἀπαντηθεῖ, καθὼς ὁ ἥρωας τοῦ στιχουργήματος μπορεῖ ἀκόμη νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν αἰνιγματικὸ ἰσχυρὸ συγγενὴ τοῦ Βλάχου ἡγεμόνα Μιχαῆλ τοῦ Γενναίου (1593-1601), μεγάλο μπάνο Γιάννη, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει παρακάτω καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπίσης διατέλεσει πρωτοβεστιάριος στὴν Μολδαβία. Πράγματι ἡ διάκριση ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὸν συνονόματό του Καλογεράδην δὲν εἶναι πάντοτε ἐφικτὴ²⁹.

Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ὁ Καλογεράδης ἐπέτυχε νὰ συνεχίσει τὴν σταδιοδρομία του καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴ ἀποχώρηση τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ ἀπὸ τὸ πολιτικὸ προσκήνιο τῆς Μολδαβίας. Ἐκδηλώνεται λοιπὸν μὲ τὸν ἴδιο βογιαρικὸ τίτλο

27. Βλ. Bistra A. CVETKOVA, «Le service des celep et le ravitaillement en bétail dans l'Empire ottoman», *EH*, III (1966), σσ. 145-175· R. MANTRAN, *Istanbul au siècle de Soliman le Magnifique*, [Παρίσι] 1994², σσ. 139-140

28. Σπ. ΛΑΜΠΡΟΣ, *Νέος Ἑλληνομνήμων*, ΙΑ', Αθήνα 1914, σσ. 417-422· N. IORGA, «Două texte grecești privitoare la țările noastre. Versuri pentru Ioan, vistierul lui Petru Șchiopul», *RI*, XIX (1933), σσ. 6-9.

29. N. STOICESCU, *ὄπ. π.*, σ. 65· G. D. FLORESCU, D. PLEȘIA, *ὄπ. π.*, σσ. 142 (σημ. 55), 145-147· Șt. ANDREESCU, «Mihai Viteazul, Cantacuzinii și marea bănie din Craiova», *AIIAI*, XXV/2 (1988), σ. 190 (σημ. 23), καὶ ἐπανέκδ. στοῦ ἰδίου, *Restitutio Daciae*, Γ', *Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593-1601)*, Βουκουρέστι 1997, σ. 19 (σημ. 23)· A. FALANGAS, «Cu privire la genealogia lui Mihai Viteazul», *AG*, I (VI)/3-4 (1994), σ. 232. Σχετικὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ (μεγάλου) μπάνου: παρακάτω, σημ. 60.

τοῦ πρωτοβεστιάριου καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ διαδόχου ἡγεμόνα Ἄαρων τοῦ Τυράννου (1591-1595)³⁰.

Ἡ ἀποκατάστασή του ἀπὸ τὸν νέο κύριο τῆς χώρας δὲν περνᾶ ἀπαρατήρητη στὴν σημαντικότερη μολδαβικὴ ἀφηγηματικὴ πηγὴ γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, τὸ χρονικὸ τοῦ Μολδαβοῦ βογιάρου Γρηγορίου Ureche (†1647). Μάλιστα, δίπλα στὸν ἔμπειρο Πωγωνιανίτη ἄρχοντα, μνημονεύεται καὶ ἓνας νεοφανῆς μεγάλος βογιάρος, περισσότερο γνωστὸς ἀπὸ τὴν μετέπειτα λαμπρὴ του σταδιοδρομία στὴν γειτονικὴ Βλαχία. Πρόκειται γιὰ τὸν Νικόλαο Coci, πατέρα τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἡγεμόνα Βασιλείου Luru. Αὐτὸς ὁ Νικόλαος, ἂν καὶ γεννημένος στὸ Ἀρβανιτοχώρι τῆς Βόρειας Βουλγαρίας, ἔλκυε προφανέστατα τὴν καταγωγὴ του ἐπίσης ἀπὸ τὸν χῶρο τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ ὅπου, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, εἶχαν ἐκδράμει οἱ οἰκιστὲς τῆς γενέτειράς του. Ἴσως νὰ προέρχονταν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν βορειοηπειρώτικη περιοχὴ τῆς Μοσχόπολης, ὅπως οἱ ἰδρυτὲς τοῦ περίφημου ὁμώνυμου βλαχόφωνου οἰκισμοῦ (Ἀρβανιτοχώρι - Ἀρμπανάσι), κοντὰ στὸ Τύρνοβο τῆς Βουλγαρίας, ποῦ ἤκμασε ὡς λίκνο ἐμπόρων καὶ κέντρο ἑλληνικῆς παιδείας³¹.

30. Παραπάνω, σημ. 26.

31. *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359-1595), întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții de Simion Dascălul*, ἐκδ. C. GIURESCU, Βουκουρέστι 1916, σ. 249. Γιὰ τὴν γενέτειρα, τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν σταδιοδρομία τοῦ Νικολάου Coci: Fr. BABINGER, «Originea și sfârșitul lui Vasile Luru», *AARMSI*, σειρὰ III, τ. XVIII (1936/37), σσ. 63-73· τοῦ ἰδίου, «Originea lui Vasile Luru», *ὄπ. π.*, τ. XIX, σσ. 137-143· N. STOICESCU, *ὄπ. π.*, σσ. 45-46· I. CAPROȘU, *ὄπ. π.*, 64-65. Γιὰ τὸ Ἀρβανιτοχώρι τοῦ Τυρνόβου (Veliko Tărnovo): Στ. Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἐνα στιχοῦρημα γιὰ τὸ Ἀρβανιτοχώρι (Ἀρμπανάσι) τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας», *Μακεδονικά*, ΙΣΤ' (1976), σσ. 13-22· Ἀθ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ, «Οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου Βουλγαρίας καὶ ἡ βιβλιοθήκη ἐνὸς Ἕλληνο-λογίου (19^{ος} αἰ.)», στοῦ ἰδίου, *Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος στὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ρωσία*, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 233-244, καὶ κυρίως τοῦ ἰδίου, «Γιαννάκης Ἀδάμης: ἓνας λόγιος τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ἀπὸ τὸ Ἀλβανιτοχώρι τοῦ Μεγάλου Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας», *ὄπ. π.*, 81-92 (γαλλ. ἐκδ.: Ath. E. KARATHANASSIS, «Yannakis Adami: un lettré de la deuxième moitié du dix-huitième siècle, originaire d'Albanitohori», *Cultural Relations between Greeks and Bulgarians from the Middle of the XVth to the Middle of*

Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν λησμονήσουμε τὸν Καλογερά, λίγο μετὰ, στὰ 1596, μαρτυρεῖται ὁ θάνατός του. Ὡς τελευταία ἐπιτυχία τοῦ εὐέλκτου αὐτοῦ Ἡπειρώτη μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὸν τόπο ποὺ ἐξασφάλισε γιὰ τὴν αἰώνιά του ἀνάπαυση, προφανῶς καὶ λόγω τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν τῆς εὐγενοῦς Μολδαβῆς συζύγου του Ἐλισάβετ (Elisafte): τὴν ἀριστοκρατικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν παλιὰ πρωτεύουσα τῆς Μολδαβίας Suceava³².

Ὁφείλουμε ἀκόμη, τόσο σὲ συνάφεια μὲ τὸν πωγωνιανίτικης καταγωγῆς Μολδαβὸ αὐτὸν ἄρχοντα, ποὺ ὄφειλε πιθανότατα τὴν κοινωνικὴ του ἀναρρίχηση στὸ ἐμπόριο, ὅσο καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὶς σχέσεις Πωγωνιανῆς – Μολδαβίας, νὰ μὴν ἀποσιωπήσουμε τὴν πληροφορία ποὺ παραδίδει, χωρὶς ὡστόσο τεκμηρίωση, ἕνας ἀπὸ τοὺς κατεξοχὴν ἐκφραστὲς τῆς ἠπειρώτικης λογιωσύνης τοῦ 19 αἰῶνα, ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης: ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Διπαλίτσας (τὸ σημερινὸ Μολυβδοσκεπάστο, ἀνθηρὸ κάποτε οἰκονομικὸ, διοικητικὸ καὶ θρησκευτικὸ κέντρο τῆς ἱστορικῆς περιοχῆς τῆς Πωγωνιανῆς³³) ἰδρύθηκε χάρι στὴν γενναιοδωρία

the XIXth C. I Greek-Bulgarian Symposium organized in Thessaloniki [22-25 September 1978] by the "Institute for Balkan Studies" in Thessaloniki and the "Institut za Balkanistika Pri Ban" in Sofia, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 177-179· Olga CİCANCI, *Companiile grecești...*, σσ. 98-101, 117. Σχετικὰ μὲ τοὺς Ἀρβανιτόβλαχους στοὺς ὁποίους ἀνήκουν τόσο οἱ ἰδρυτὲς τοῦ συγκεκριμένου οἰκισμού ὅσο καὶ ἐκεῖνοι τῆς γενέτειρας τοῦ Νικολάου Coci, T. W. WINNIFRITH, *The Vlachs: The History of a Balkan People*, Λονδίνο 1987, σ. 16· Α. Γ. ΛΑΖΑΡΟΥ, *Ἡ ἀρωμουνικὴ καὶ αἰ μετὰ τῆς ἐλληνικῆς σχέσεις αὐτῆς*, Ἀθήνα 1976, σ. 86 (γαλλ. μετάφρ.: A. G. LAZAROU, *L'aroumain et ses rapports avec le grec*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 78)· F. DASOULAS, «Despre Malacșeni din Pindul medieval. Albanezi sau vlahi?», *SMIM*, XX (2002), σσ. 313-320.

32. N. STOICESCU, *ὄπ. π.*, σ. 312.

33. Βλ. Π. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, *Περιγραφή τῆς Ἠπείρου*, Α', Ἰωάννινα 1984, σσ. 51, 72, 130· Ι. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα*, Ζ', Ἀθήνα 1889 (ἀνατύπωση: Ἰωάννινα 1993), σσ. 33-35, 39, 41-42· *Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Παναγίας Μολυβδοσκεπάστου Κονίτσης*, Ι. Μ. Μολυβδοσκεπάστου 1995³, σσ. 72-73· D. M. NICOL, *Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου. Μια συνεισφορά στὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδας κατὰ τὸν Μεσαίωνα*, Ἀθήνα 1991, σσ. 335, 339-340 (ἀγγλ. ἐκδ.: *The Despotate of Epiros 1267-1479. A contribution to the history of Greece in the middle ages*, Cambridge 1984, σσ.

ένος Διπαλιτσιώτη εμπόρου ἐγκατεστημένου στὸ Ἰάσιο ἤδη πρὶν τὴν ὀθωμανικὴν κατάκτηση!³⁴ Πληροφορία ποὺ ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἐνισχύει ἢ ὑπάρχουσα ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἓνα καταφανέστατα νεώτερο οἰκοδόμημα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ζῶτο Τζιγαρά καὶ Ἰωάννη Καλογερά, ἓνα ἀκόμη σημαῖνον τέκνο τῆς Ἠπείρου ἔμελλε νὰ ἔχει ὄφελος ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ φιλέλληνα καὶ μεγάλθυμου Πέτρου τοῦ Χωλοῦ στὸν θρόνο τῆς Μολδαβίας.

Ἄς ἀκολουθήσουμε πάλι τὸ νῆμα τῆς διήγησης τοῦ (Ψευδο-) Δωροθέου Μονεμβασίας. Σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία του, τὸν χειμῶνα τοῦ 1589/90, ὃ ἡγεμόνας Πέτρος δέχθηκε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχῃ Ἱερεμία Β΄ (1572-1584, 1587-1595), κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ρωσία ὅπου εἶχε μόλις ἀναγνωρίσει τὴν ἴδρυση τοῦ τοπικοῦ πάτριαρχείου — τὸν εἶχε κατευθύνει στὴν Μόσχα, ἀλλὰ καὶ στὶς ρουμανικὲς χῶρες, μίᾳ ἀγωνιώδους προσπάθειας ἀναζήτησης χρημάτων ὑπὲρ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἱερεμίας συνοδευόταν ἀπὸ τὸν δάσκαλο καὶ ὑποστηρικτὴ του στοὺς ὀξύτατους ἐκκλησιαστικοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῆς ἐποχῆς, Ἱεροθέο, μητροπολίτη Μονεμβασίας, πού, ὅπως καὶ ὁ Ζῶτος Τζιγαράς, προερχόταν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἢ τὴν περιοχὴ τους. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν σκαιώδη ὑποδοχὴ ποὺ εἶχαν ἐπιφυλάξει οἱ Ρῶσοι στοὺς δύο Ἑλληνας ἱεράρχες, στὴν Μολδαβία «ὑπεδέχθη τους ὁ πανευσέβαστος Πέτρος βοεβόνδας θαυμαστὰ καὶ ἐξαισία καὶ ἔδωκε μαγεῖρους νὰ μαγειρεύουν, ἀνθρώπους διὰ πᾶσαν ὑπηρεσίαν, διὰ τὰ ἄλογα, διὰ χορτᾶρι διὰ ξύλα»³⁵.

238, 242-243) Φραγκίσκα ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ, *Μολυβδοσκεπάστος. Molyvdo-skerastos*, χ. τ., χ. χ. (ἐλληνο-αγγλικὸ κείμενο χωρὶς ἀρίθμηση).

34. Ι. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, σ. 35· *Argadna CAMARIANO-CIORAN*, *ὄπ. π.*, σ. 44.

35. (Ψευδο-)Δωροθέος Μονεμβασίας, *Βιβλίον ἱστορικόν...*, σσ. φγ', φη'. Σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή τοῦ Ἱεροθέου: Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΕΡΑΜΕΥΣ, «Συμβολαὶ εἰς τὴν χρονολογίαν καὶ ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως», *ΕΑ*, Δ'28 (1884), σ. 400. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας: Μάχη ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, «Χρυσόβουλλον πατριαρχικόν". Τὰ παράδοξα τῆς διπλωματικῆς καὶ ἡ ἴδρυση τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας», *Μοσχοβία*, 1 (2001), σσ. 335-345.

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ἢ παραπάνω περιγραφὴ σὲ ἀποκαλυπτικὰ ἀναλυτικὴ γραφὴ, ὅπως καὶ ὅτι καταγράφεται στὴν συνέχεια σχετικὰ μὲ τὸν Πέτρο τὸν Χωλό, νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ γνωστοῦ μας ἤδη ἀδελφοῦ τοῦ Ζώτου, Ἀπόστολου Τζιγα-ρᾶ³⁶, ἃν βέβαια δὲν ὀφείλεται σὲ ἐκείνη τοῦ Ἱεροθέου Μονεμβασίας γιὰ τὸν ὁποῖο εἰκάζεται ὅτι ὑπῆρξε ὁ πραγματικὸς συντάκτης τοῦ χρονικοῦ τοῦ προφανῶς ἀνύπαρκτου Δωροθέου Μονεμβασίας³⁷. Ἔτσι λοιπὸν, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀποδώσει σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο ἔγκριτους Γιαννιωῆτες, τὸν Ἀπόστολο Τζιγαρᾶ ἢ τὸν Ἱερόθεο, τὴν ἐνδιαφέρουσα ἐκτίμηση ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν μνεῖα τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἱεραρχῶν ἀπὸ τὸν Μολδαβὸ ἡγεμόνα: ὁ Πέτρος ἄξιός νὰ βασιλεύει ἦτον οὐχὶ μόνον εἰς τὴν Πυγδανίαν [=Μολδαβία] ἀμὴ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν»³⁸.

Ἄσχετα ὅμως μὲ τὴν πατρότητα ἢ τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῆς τῆς κρίσης, ὁ Ἱερόθεος, μὲ βάση πάντα τὴν ἀφήγηση τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου, ὑπῆρξε μάρτυρας μίας τελετῆς ποὺ ἀναμφίβολα ἀναβίωνε στὴν Μολδαβία τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ τὴν βυζαντινὴ μεγαλοπρέπεια. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν στέψη τοῦ ἑξαετοῦς γιοῦ τοῦ Πέτρου ὡς συμβοεβόδα (1589), κατὰ τὴν ὁποία ἀναφέρεται ὅτι συμμετεῖχαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἱερόθεο, οἱ πατριάρχες Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Οἱ ἐξέχοντες αὐτοὶ κληρικοὶ ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶχαν προσκληθεῖ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ στὴν Μολδαβία ἔφυγαν τιμημένοι μὲ «πολλὰς φιλοδωρίας»³⁹.

Ὁ ἡγεμόνας Πέτρος εἶχε ἄλλωστε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποδείξει τὴν γενναιόδωρη εὐσέβειά του καὶ μέσα ἀπὸ μία σειρὰ δωρεῶν πού, μεταξὺ ἄλλων, τὸν κατατάσσουν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν «εὐσεβῶν» Βυζαντινῶν βασιλέων, στὴν χορεία τῶν μεγάλων

36. Μὲ βάση τὴν ἐκτίμηση τοῦ Χρ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗ, *ὄπ. π.*, σσ. 9-10, ποὺ ἐδράζεται στὸ κριτήριό ὕφους καὶ γλωσσας.

37. *ὄπ. π.*, σσ. 12-15· ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἀποψη ποὺ ἀρνεῖται στὸν Ἱερόθεο τὴν πατρότητα τοῦ *Χρονογράφου*: Χρ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς χρονογραφίας τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος*, Ἀλεξάνδρεια 1912, σσ. 20-44· D. RUSSO, *ὄπ. π.*, σσ. 77-82.

38. (Ψευδο-)Δωροθέος Μονεμβασίας, σ. φθ'. Ὅσο γιὰ τὸ ὄνομα Πογδανία < Μπογδανία, παρακάτω, σημ. 80.

39. (Ψευδο-)Δωροθέος Μονεμβασίας, σ. χ'.

εὐεργετῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁴⁰. Στὴν οὐσία συνέχιζε τὴν μακρὰ παράδοση εὐεργετισμοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ἔχουμε ἤδη κάνει λόγο, τῶν προηγούμενων ἡγεμόνων, τόσο τῆς Μολδαβίας ὅσο καὶ τῆς Βλαχίας.

Ἡπειρώτες πατριάρχες στὶς ρουμανικὲς χῶρες: σχέσεις - συμφέροντα

Ἀπὸ τὴν ρουμανικὴ αὐτὴ παράδοση εἶχε ἤδη ἐπωφεληθεῖ, πολλὲς δεκαετίες πρὶν τὸν Ἱερόθεο, ἓνας ἐπιφανέστερος Ἡπειρώτης ἱερωμένος: ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Θεόκλητος Α΄ (1513-1522).

Ὁ πατριάρχης αὐτὸς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1517 ἔλαβε μέρος, ἐπικεφαλῆς μίας λαμπρῆς χορείας ἀρχιερέων καὶ σημαϊνόντων Ἁγιορειτῶν, στὶς τελετὲς ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους διεκδικητὲς τῆς βυζαντινῆς ἰδεολογικῆς κληρονομιάς Neagoe Basarab (1512-1521)⁴¹. Καθαγιασθήκε τότε τὸ περικαλλὲς καθίδρυμα τοῦ Neagoe, ἡ μονὴ τῆς Curtea de Argeș, ἀγιοποιήθηκε ὁ προβαλλόμενος ὡς πνευματικὸς πατέρας τοῦ ἡγεμόνα πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νήφων Β΄ (1486-1488, 1496-1498⁴²), καὶ ἀνακηρύχθηκε ὡς ἔδρα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βλαχίας ἢ τότε πολιτικὴ τῆς

40. P. Ș. NĂSTUREL, ὄπ. π.: λήμμα *Pierre le Boiteux* στὸ γενικὸ εὑρετήριο (σ. 360)· βλ. ἀκόμη, τοῦ ἰδίου, «Petru Vodă Șchiopol cel Milostiv și mănăstirea Patmosului», *In honorem Paul Cernovodeanu*, Βουκουρέστι 1998, σσ. 117-130· Μάχη ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἀφιερώματα καὶ δωρεὲς τὸν 16ο αἰ. στὴ Μ. Ἐκκλησία. Θεσμικὲς ὀψεις τῆς εὐσέβειας*, Ἀθήνα 2002, σσ. 60, 66-67, 83-86, 89, 105, 112-113, 161-163, 171-179. Γιὰ τὶς ἀπαρχὲς τῶν ρουμανο-ἄθωνικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν φαντασιακὴ σημασία τοῦ Ἁγίου Ὁρους, σὲ ἐπίπεδο πολιτικῆς ἰδεολογίας, στὸν ρουμανικὸ καὶ εὐρύτερο βαλκανικὸ χῶρο: D. NASTASE, «Le Mont Athos et la politique du patriarcat de Constantinople, de 1355 à 1375», *Σύμμεικτα*, 3 (1979), σσ. 121-177· τοῦ ἰδίου «Le patronage du Mont Athos au XIIIe siècle», *Cyrrillomethodianum*, 1983, σσ. 71-87.

41. Βλ. P. Ș. NĂSTUREL, «Considérations sur l'idée impériale...», σσ. 397-399, 408-409, εἰκ. 1, 3· D. NASTASE, «L'idée impériale...», σ. 208· τοῦ ἰδίου, «Imperial Claims...», σσ. 203-204· τοῦ ἰδίου, «L'héritage impérial byzantin...», σσ. 17-18.

42. Α. ΦΑΛΑΓΚΑΣ, ὄπ. π., σσ. 123-131.

πρωτεύουσα Târgoviște. Ὡστόσο ἡ παρουσία τοῦ Θεολήπτου στήν Βλαχία δέν ἀποτελοῦσε ἀπλᾶ καί μόνον τήν πατριαρχική συναίνεση στοὺς αὐτοκρατορικούς ὀραματισμούς ποὺ δικαιούταν ἴσως, μὲ βάση τὴν νοοτροπία τῆς ἐποχῆς, νὰ τρέφει ἕνας μεγαλοπρεπῆς χριστιανὸς ἡγεμόνας. Κυρίως ἐξυπηρετοῦσε τὴν βασικὴ ἀνάγκη τοῦ Neagoe Basarab γιὰ πολιτικὴ ἐδραίωση μέσα στὴν ἴδια του τὴν χώρα. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης μὲ τὸ κῦρος ποὺ ἀσκοῦσε στὴν ἀριστοκρατία, τὴν Ἐκκλησία καί τὸν λαὸ τῆς Βλαχίας δικαίωνε τὴν ἐπίμομφη παρουσία τοῦ Neagoe στὸν ἡγεμονικὸ θρόνο, δηλαδή ἐνὸς σφετεριστῆ τὸν ὁποῖο εἶχε ἀναδείξει μία φατρία ἀποστατῶν εὐγενῶν· καθόσον μάλιστα αὐτὸς εἶχε ἐπιβληθεῖ ὡς κύριος τῆς χώρας ἔπειτα ἀπὸ μία ὀθωμανικὴ στρατιωτικὴ ἐπέμβαση καί τὴν φυσικὴ ἐξόντωση τοῦ ἐκπροσώπου τῆς νόμιμης δυναστείας Vlad τοῦ Νέου (1510-1512)⁴³.

Σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία ἐνὸς ἀκόμη ὑψηλοῦ προσκεκλημένου τοῦ Neagoe Basarab, τοῦ πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὁρους Γαβριήλ, στὸ τέλος τῶν πανηγυρικῶν ἡμερῶν ποὺ γνώρισε τότε ἡ Βλαχία, ὁ Θεολήπτος καί οἱ ἄλλοι κληρικοὶ «παινέσαν ἡγεμόνα καί βογιάρους, μιλώντας συνάμα μὲ ἄξια λόγια γιὰ ὀλάκερη τὴν αὐλὴ καί γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας. Τότε ὁ καλὸς καί φιλόχριστος ἡγεμόνας Neagoe τοὺς ἐπιδαψίλεψε μὲ μεγάλες τιμὲς καί τοὺς χάρισε πολλὰ δῶρα, ἀφήνοντας τὸν καθένα νὰ πάει στὸν τόπο του»⁴⁴. Ἐξάλλου ὁ ἴδιος ὁ Γαβριήλ, καθὼς περιγράφει ἀναλυτικὰ τὴν μεγάλη εὐεργετικὴ δραστηριότητα τοῦ Neagoe,

43. Τοῦ ἰδίου, «Νήφων Β΄, Πελοποννήσιος, οἰκουμενικὸς πατριάρχης καί ἐθνικὸς ἅγιος τῶν Ρουμάνων», *BM*, 5 (1994), σσ. 504-521· προβλ. G. IVAȘCU, *Istoria literaturii române vechi*, A΄, Βουκουρέστι 1969, σσ. 76-78.

44. Μετάφραση ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη παραλλαγή, σὲ ρουμανικὴ γλῶσσα, τοῦ Βίου τοῦ Νήφωνος Β΄, ἔργο τοῦ πρώτου Γαβριήλ: *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Țarigradului...*, ἐπανεκδ. D. ZAMFIRESCU, στὸν τ. G. MIHĂILĂ, D. ZAMFIRESCU, *Literatura română veche (1402-1647)*, Β΄, Βουκουρέστι [1969], σ. 97· βλ. καί σσ. 95-96· σχετικὰ μὲ τὸν Βίο καί τὴν ἱστορικὴ του ἀξία: N. M. POPESCU, «Nifon II, patriarhul Constantinopolului», *AARMSI*, XXXVI (1914), σσ. 739-760· D. RUSSO, *Studii istorice...*, Β΄, Βουκουρέστι 1939, σ. 524· P. Ș. NĂSTUREL, «Recherches sur les rédactions greco-roumaines de la „Vie de saint Niphon II, patriarche de Constantinople”», *RESEE*, V/1-2 (1967), σσ. 41-75· G. IVAȘCU, ὅπ. π.

ἀναφέρει ὅτι ὁ γενναιόδωρος αὐτὸς ἡγεμόνας ἀνέλαβε τὴν ἀνακατασκευὴ τῆς στέγης τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ὅπως καὶ ἄλλες οἰκοδομικὲς δραστηριότητες στὸν χώρο τοῦ πατριαρχείου. Σημειώνει ἀκόμη ὅτι ὁ Neagoe προσέφερε στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπιπλέον χρηματικὰ ποσὰ καὶ πολλὰ δῶρα, πληροφορία ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν κωνσταντινουπολίτικη ἀφηγηματικὴ γραμματεία τοῦ ΙΣΤ΄ αἰώνα⁴⁵.

Ὡστόσο ἀπὸ τὸν ἀξιόπιστο κατάλογο τῶν δωρεῶν τοῦ Βλάχου ἡγεμόνα, ποὺ καταρτίζει ὁ Γαβριήλ, ἀπουσιάζει ἡ Ἥπειρος. Ἀντίθετα, ὁ Λαμπρίδης, ἐπεκτείνει τὸ θεάρεστο ἔργο τοῦ Neagoe καὶ στὴν γεωγραφικὴ περιοχὴ βορειοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων, καθὼς μνημονεύει, ἐπικαλούμενος ἓνα ἄγνωστο χρυσόβουλλο, μία ἐτήσια χορηγία τοῦ ἡγεμόνα, ὕψους τριακοσίων γροσίων, πρὸς τὴν μονὴ Σωσίνου κοντὰ στὴν Πογδόριανη (σημερινὸς Παρακάλαμος). Ἐπιχειρεῖ μάλιστα νὰ συνδέσει τὴν δωρεὰ αὐτὴ μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ Θεολήπτου, προβάλλοντάς ὡς πατρίδα του, ἀντὶ τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἀρχιεράτευσε, αὐτὴν τὴν Πογδόριανη⁴⁶.

Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι στὴν ρουμανικὴ γενναιοδωρία θὰ καταφύγει ὁ διάδοχος τοῦ Θεολήπτου, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ζίτσα τῆς ἴδιας Ἠπείρου⁴⁷, Ἰερεμίας Α΄ (1522-1545) ποὺ ὡς μητροπολίτης Σόφιας φαίνεται ὅτι συμμετεῖχε δίπλα στὸν Θεόληπτο στὶς λαμπρὲς τελετὲς ποὺ ἔλαβαν χώρα το 1517 στὴν Βλαχία

45. *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon...*, σ. 91· *Ecthesis Chronica and Chronicon Athenarum*, ἔκδ. Sp. LAMBROS, Λονδῖνο 1902. σσ. 70-71.

46. Ι. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα*, ΣΤ΄, Ἀθήνα 1888 (ἀνατύπωση: Ἰωάννινα 1993), σσ. 14, 21· τὴν γνώμη του συμμερίζονται οἱ: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (ἔστω καὶ μὲ ἐπιφυλάξεις), «Ἡ ἐν Ἠπείρῳ μονὴ Σωσίνου», *ΕΜΑ*, 6 (1956), σ. 95· *Agiadna CAMARIANO-CIORAN*, ὅπ. π., σ. 88 (θεωρεῖ τὸν Θεόληπτο Πωγωνιανίτη, ὅμως ἡ περιοχὴ τῆς Βελλᾶς καὶ Πογδόριανης δὲν ἐντάσσεται ἀλλὰ εἶναι γειτονικὴ σὲ ἐκείνη τοῦ Πωγωνίου)· Α. Κ. ΓΚΟΓΚΟΣ, *Παρακάλαμος*, Α΄, Ἀθήνα - Ἰωάννινα 1995, σσ. 541-544 (τοποθετεῖ τὸν καθαγιασμὸ τῆς μονῆς τῆς Curtea de Argeș τὸ 1518!)· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, *Τὰ μοναστήρια τῆς Ἠπείρου*, Α΄, Ἀθήνα [1996], σ. 574.

47. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Ἰερεμίας Α΄: (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, σ. φπδ΄ Μ. ΓΕΔΕΩΝ, «Τετρακοσιετηρὶς πατριαρχικῆς δωρεᾶς», *ΑΘΛΓΘ*, 22 (1957), σ. 220.

του Neagoe Basarab⁴⁸. Ὁ ἱεράρχης αὐτὸς ἀνέλαβε ὑπὸ τὴν πατριαρχική του ἰδιότητα τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνοικοδόμησης τῆς μονῆς Σταυρονικήτα, συνεχίζοντας τὸ ἔργο τοῦ Ἡπειρώτη φίλου του Γρηγορίου, ἡγουμένου τῆς θεσπρωτικῆς μονῆς Γηρομερίου. Γιὰ τὴν ἐπίτευξη τοῦ ἐγχειρήματός του, ὁ Ἱερεμία ἐπιχείρησε νὰ συμπληρώσει τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα μὲ τὴν προσωπικὴ ἀνάληψη ζητείας στὶς ρουμανικὲς χώρες. Ὅμως ἡ προσπάθειά του αὐτὴ φαίνεται ὅτι συνοδεύτηκε ὄχι μόνον ἀπὸ δυσάρεστες περιπέτειες — «καθ' ὁδὸν ἄναψε τὸ σπήτι ὅπου ἐπαίζευσαν καὶ ἐκάηκεν ἡ κατούνα του καὶ ὁ σάκκος ὁ θαυμαστὸς τῆς μεγάλῃς ἐκκλησίας» —, ἀλλὰ καὶ στάθηκε γιὰ τον πατριάρχη μοιραία: κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Βλαχία, ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ κάπου κοντὰ στὸ Τύρνοβο τῆς Βουλγαρίας⁴⁹.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀμέσους διαδόχους τοῦ Ἱερεμία στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο ὑπῆρξε ὁ Ἰωάσαφ ὁ Β', ὁ ἐπονομαζόμενος Μεγαλοπρεπῆς (1554-1565). Καὶ αὐτὸς προερχόταν ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν Κράψη ὅπου καὶ μνημονεύεται ὡς εὐεργέτης⁵⁰. Καὶ αὐτὸς διατηροῦσε δεσμοὺς μὲ τὸν ρουμανικὸ

48. *Viața și traiul sfinției sale părintelui nostru Nifon...*, σ. 95· *Ecthis Chronica...*, σ. 70.

49. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, σ. φπε' (ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ἀπόσπασμα)· Μανουὴλ ΜΑΛΑΞΟΣ, *Πατριαρχικὴ Ἱστορία*, ἔκδ. Μ. CRUSIUS, *Turcograecia*, Βασιλεία 1584 (φωτ. ἀνατ.: Μοδένη 1972), σ. 164· Μ. ΓΕΔΕΩΝ, ὅπ. π., σσ. 222-223, 231-232. Χρ. Γ. ΠΑΤΡΙΝΕΛΗΣ, Ἀγάπη ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗ, Μαρία ΘΕΟΧΑΡΗ, *Μονὴ Σταυρονικήτα. Ἱστορία - Εἰκόνες - Χρυσοκεντήματα*, [Ἀθήνα 1974], σσ. 17-24· P. Ș. NĂSTUREL, *Le Mont Athos et les Roumains...*, σ. 253, βλ. καὶ τὴν βιβλιοκρισία τοῦ Α. FALANGAS, *BLCEB*, 8 (1989), σσ. 198-199. Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ὄρων ζήτη-ζητεία τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἱερεμία Α': P. KONORTAS, «Les contributions ecclésiastiques „patriarchikè zèteia” et „basilikon charatzion”. Contribution à l'histoire économique du patriarcat œcuménique aux XVe et XVIe siècles», *Actes du IIe Colloque International d'Histoire. Économies méditerranéennes: équilibres et intercommunications*, Γ', Ἀθήνα 1986, σ. 220. Γιὰ τὴν μονὴ Γηρομερίου πρόκειται νὰ γίνῃ παρακάτω λόγος, σὲ σχέση μὲ τὸν Πωγωνιανίτη μέγα ἀγῶ Ὁξιῶτη.

50. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, σ. φπη'. Ὑπῆρξε στὴν γενετειρὰ του ὁ κίτωρ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου: Anghéliki STAVROPOULOU-MAKRI, *Les peintures murales de l'église de la Transfiguration à Veltsista (1568) en Épire et l'atelier des peintres Kondaris*, Ἰωάννινα 1989, σσ. 13-14, 25,

χῶρο⁵¹. Συναριθμεῖται μάλιστα στοὺς πρωταγωνιστὲς ἐνὸς σκανδάλου μὲ θέατρο τὴν Βλαχία, ποὺ ἔμελλε νὰ ἔχει τραγικὲς συνέπειες τόσο γιὰ τὸν ἴδιο ὅσο καὶ γιὰ τὴν τοπικὴ ἡγεμονικὴ δυναστεία.

Ἡ δυναμικὴ μητέρα τοῦ ἡγεμόνα Πέτρου τοῦ Νεώτερου (1559-1568), πριγκίπισσα Chiajna, ἀποφάσισε νὰ δώσει τὸ χέρι τῆς κόρης της σὲ ἓνα μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Καντακουζηνῶν πού, ἄσχετα μὲ τὸ πόσο αὐτοκρατορικὸ αἷμα κυλοῦσε τότε στὶς φλέβες τους, διέθεταν πλοῦτο καὶ ἀσκοῦσαν ἐπιρροὴ στὶς ὀθωμανικὲς ἀρχές, κυρίως μέσω τοῦ ἰσχυρότερου ἐκπροσώπου τους Μιχαὴλ Σεϊτάνογλου (= γιοῦ τοῦ Σατανᾶ!)⁵².

Ὁ γάμος τελέσθηκε στὴν Βλαχία καὶ οἱ νεόνυμφοι ἀναχώρησαν γιὰ τὴν κοινὴ τους παστάδα· ἀλλά, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουμε πάλι τὸ γράμμα τῆς διήγησης τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου Μονεμβα-

135, 137, 149, 177· ἐπίσης ἡ τοπικὴ παράδοση ἀποδίδει στὴν γενναιοδωρία τοῦ πατριάρχη τὴν κατασκευὴ ἐνὸς γεφυριοῦ στὸν Ἄραχθο: Στ. ΜΠΕΤΤΗΣ, *Ὁ Ἡπειρώτης Πατριάρχης Ἰωάσαφ Β΄ ὁ Μεγαλοπρεπής*, Ἰωάννινα 2001, σ. 63· βλ. καὶ Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, *ὄπ. π.*, σ. 399.

51. Σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία του στὴν Μολδαβία κατὰ τὴν διάρκεια τῆς πρώτης ἡγεμονίας τοῦ γενναιοδωροῦ Ἀλεξάνδρου Lărușneanu (1552-1561, 1563-1568), καὶ συγκεκριμένα τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1561: P. P. PANAITESCU, *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, publicate de Ioan Bogdan*, [Βουκουρέστι] 1959, σ. 42. Ἀναφορικὰ μὲ δωρεὲς αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα καὶ τῆς συζύγου του Ρωξάνδρας πρὸς τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ: Μάχη ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 83, 140-142, 144, 146.

52. P. V. NĂSTUREL, «Neamul boerilor Cantacuzini din râmura lui Șerban Voievod», *LAR*, XII (1908), σσ. 63-65· I. C. FILITTI, *Notices sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe siècles*, [Βουκουρέστι] 1936, σσ. 1-13· N. IORGA, *To Βυζάντιο μετὰ το Βυζάντιο*, σσ. 119-125· Α. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, «Ἡ Ἀγχιάλος», *ΑΘΛΓΘ*, 19 (1954), σσ. 108-115· Φανὴ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ, *Ὁ Ἑλληνισμὸς στο Γαλατὰ (1453-1600). Κοινωνικὲς καὶ οικονομικὲς πραγματικότητες*, Ἰωάννινα 1992, σσ. 133-136· Ἐλισάβετ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ, *Δέκα Τουρκικὰ Ἐγγραφα γιὰ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ (1483-1567)*, Ἀθήνα 1996, σσ. 67-68, 70-72· P. Ș. NĂSTUREL, «De la Cantacuzinii Bizanțului la Cantacuzinii Turcocrăției și ai Țărilor Române», *AG*, I(VI)/1-2 (1994), σσ. 171-175· γιὰ τὴν προσωνυμία «γιὸς τοῦ Σατανᾶ»: É. LEGRAND, *Éphémérides daces ou Chronique de la guerre de quatre ans par Constantin Dapontès...*, Παρίσι 1880, σσ. νη΄, φε΄-φθ΄: ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν *Βίβλο βασιλειῶν* τοῦ Κωνσταντίνου-Καίσαρος Δαπόντε.

σίας, «εἰς τὴν στρατάν ἐσκανδαλίσθησαν καὶ πέρνουν τὴν νύμφην καὶ ἐπήγαν τὴν ὀπίσω, εἰς τὴν μάναν τῆς». Τὴν τιμὴ τῆς προγκιποπούλας ἀνέλαβε νὰ σώσει ὁ παρὼν τότε στὴν Βλαχία Ἰωάσαφ, σπεύδοντας νὰ τὴν ἀποκαταστήσει μὲ τὸν ἴδιο του τὸν ἀνηψιὸ ποὺ ἄκουγε στὸ ὄνομα Σταμάτης· «καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄρχησαν τὰ σκάνδαλα». Πράγματι, ἡ ἀντίδραση τῶν Καντακουζηνῶν ὑπῆρξε ἄμεση· ἐπιστρατεύοντας ὅλη τους τὴν ἐπιρροὴν ἐπέτυχαν τὴν ἐξορία τοῦ πατριάρχη ἀλλὰ καὶ σύσσωμης τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογένειας⁵³.

Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τῶν Καντακουζηνῶν, ἔργο κυρίως τοῦ Σεϊτάνογλου, ἀνέλαβε νὰ δικαιώσει μὲ τὴν ἀτάλαντη μοῦσα του ὁ βάρδος τῆς οἰκογένειας, Γεώργιος ὁ Αἰτωλός⁵⁴.

Ὁ στιχοπλόκος αὐτὸς θὰ ἐπιρρίψει τὴν κύρια εὐθύνη τῆς ἀποτυχίας τοῦ γάμου στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰωάσαφ, προβάλλοντάς τον ὡς τὸν δολοπλόκο ἐκεῖνο ποὺ ἐμφύσησε στὴν ἀσύνητη κυρὰ τῆς Βλαχίας τὴν ἰδέα ὅτι ὁ «ἄρχων Καντακουζηνός» (δηλ. ὁ Μιχαήλ) δὲν ἦταν διατεθειμένος νὰ τηρήσει τὶς δεσμεύσεις ποὺ εἶχαν ἀναμφίβολα καθορίσει τὴν ἔνωση των νεονύμφων. Φαντάζεται λοιπὸν τὴν Chiajna νὰ προβαίνει στὴν παρακάτω, ἀποκαλυπτικὴ ὑποτίθεται, γιὰ τὸν πατριάρχη δήλωση:

Ἐκεῖνος μ' ἔβαλε 'ς βουλήν, 'ς τούτην τὴν φαντασίαν,
κ' ἔκαμα ἐχθρὸν τὸν ἄρχοντα μαζί καὶ τὸν πασία·
Εἶπέ μου· 'ς τοῦτα πῶγραψε, κυρὰ μου, εἰς ἐσένα
ἄρχων ὁ Καντακουζηνὸς ὄλῃναι χαλασμένα⁵⁵.

53. (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, σσ. φπη'-φπθ'· πρβλ. μία σύγχρονη ἰταλικὴ μαρτυρία καὶ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ καθαιρεθέντος Ἰωάσαφ Β': Μ. CRUSIUS, ὄπ. π., σ. 274· *Acta Orientalis Ecclesiae contra Lutheri Haeresim. Monumentis, Notis, ac Dissertationibus illustrata opera ac studi D. Emanuelis a Schelstrate... una cum epistola Christophori Ranzavii...*, Ρώμη 1739, σσ. 236-238, 792-793· βλ. ἐπίσης Μ. CAZACU, «Stratégies matrimoniales et politiques des Cantacuzène de la Turcocratie (XVe-XVIe siècles)», *RER*, XIX-XX (1995-1996), σσ. 157-158, 166-177.

54. N. BĂNESCU (ἐκδ.), *Un poème grec vulgaire relatif à Pierre le Boiteux de Valachie*, Βουκουρέστι 1912, σσ. 3-15 (εἰσαγωγὴ)· D. RUSSO, *Studii istorice...*, Α', σσ. 37-43.

Ἐξάλλου, ὁ Ἰωάσαφ ἀντιμετωπίζεται συστηματικὰ μὲ σκωπτικὴ κακεντρέχεια. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ σκόπιμα προβάλλεται ὡς «Ἀρβανίτης» (προφανῶς, λόγῳ τῆς βορειοηπειρώτικης προέλευσης τῶν οἰκιστῶν τῆς γενέτειράς του⁵⁶) μὲ ὅλη τὴν ἀρνητικὴ - ὑποτιμητικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου. Μάλιστα, ὁ Αἰτωλὸς ἐμφανίζει τὴν «Βλάχα» Chiajna νὰ λοιδορεῖ τὸν ἑαυτὸ της ἐπειδὴ ἄκουσε τοὺς λόγους τοῦ «Ἀρβανίτη» πατριάρχη:

Ἦκουσα ἄγω τοὺς λόγους του, ἡ βλάχα, τοῦ Ἀρβανίτη,
ποῦ τότε νὰ ἐκόβετον ἡ ἐδικὴ μου μύτη⁵⁷.

Ἐνῶ σὲ μία ἀδέξια μεταφορὰ τοῦ θέματος τῆς *fortuna labilis* γράφει:

Ἐ πάρτε καὶ παράδειγμα ἀπὸ τὸν πατριάρχη
ὄπ' ὁ καιρὸς τὸν ἤφερεν τότε πολλὰ νὰ ἄρχη,
Τὸν Ἰωάσαφ, λέγω σας, κείνον τὸν Ἀρβανίτην
ὄπ' ὁ τροχὸς τὸν ἤφερεν πίστομα μὲ τὴν μύτην⁵⁸.

Ἡπειρώτες *homines novi* στὴν Βλαχία (ΙΣΤ' - ἀρχὲς ΙΖ' αἰ.)

Ὅμως ὁ ὕμνητὴς τῶν Καντακουζηνῶν δὲν ἐκτοξεύει τὰ βέλη τοῦ μόνον ἐνάντια στὸν ἄτυχο Ἡπειρώτη πατριάρχη. Στηλιτεύει, ὅπως εἶναι φυσικό, τὴν πρωταγωνίστρια τοῦ σκανδάλου κυρὰ Chiajna· ἀλλὰ, σὲ σχέση μαζὶ της, μυκτηρίζει καὶ ἕναν μόνιμο κάτοικο τῆς Βλαχίας, ὀνόματι Γκιόλμα, ποῦ παρουσιάζεται, στὸν

55. N. BĂNESCU, *ὄπ. π.*, σ. 20 (ἐδῶ, ὅπως καὶ στὰ ὑπόλοιπα κείμενα ποῦ παραθέτουμε, διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ ἐκδότη)· ἡ ἀναφορὰ στὸν «πασία» ὑποδηλώνει προφανῶς τὸν μεγάλο βεζύρη καὶ φίλο τοῦ Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ Μεχμέτ Sokolli.

56. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα*, Δ', Ἀθήνα 1888 (ἀνατύπωση: Ἰωάννινα 1993), σ. 7· Στ. ΜΠΕΤΤΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 3-9.

57. N. BĂNESCU, *ὄπ. π.*, σ. 21.

58. *ὄπ. π.*, σ. 29· πρβλ. σ. 27: «Εἶχε καὶ μεγάλην μύτην / λέγασίν τον καὶ Ἀρβανίτην».

ἠθικὸ ἀντίποδα τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντα Μιχαήλ Καντακουζηνοῦ, ὡς ὁ χαμερπῆς ἐρωτύλος ποὺ ἀσκοῦσε ἐπιρροὴ στὴν ἔκφυλη καὶ ἀνόητη Ρουμὰνα πριγκίπισσα:

διατὶ σοῦ ἔφαινότανε νὰ ὁμοιάζουν ὅλοι
τοῦ Γκιόλμα ποὺ σὲ δούλευε κ'ἤσουν δική του ὄλη⁵⁹.

Αὐτὸς ὁ Γκιόλμας θὰ πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν Πωγωνιανίτη Ἰωάννη Γκιόρμα (Γκιούρμα, Γκόρμα ἢ Γκιόνμα). Μία ἐνδιαφέρουσα προσωπικότητα ποὺ ἐκδηλώνεται στὴν Βλαχία ὡς *μπάνος*⁶⁰, *μεγάλος ποστέλνικος*⁶¹, κτίτορας στὴν γενέτειρά του, καὶ εὐεργέτης τοῦ Ἁγίου Ὅρους.

Τὴν ἐλάχιστα γνωστὴ του προσωπικότητα φωτίζει ὁ γάμος του μὲ μία πλούσια χήρα, ὑψηλῆς καταγωγῆς, ὀνόματι Carlea. Ἀνάλογα μὲ ὅτι θὰ συμβεῖ ἀργότερα μὲ τὸν Ζῶτο Τζιγαρά καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ⁶², τὴν ἔνωση τοῦ Γκιόρμα μὲ τὴν Carlea «ἐπισφράγισε» ἢ ἴδρυση ἀπὸ κοινοῦ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ράλκον στὸ Βουκουρέστι. Ἀναμφίβολα ἡ ἐπιλογή τῆς συγκεκριμένης συντρόφου ἀπὸ τὸν Γκιόρμα συνέβαλε στὴν κοινωνικὴ του ἀνοδο τὴν ὁποία καταξίωσε, μετὰ τὸν θάνατο τῆς συζύγου του καὶ κατὰ τὴν ἡγεμονία τοῦ Πέτρου τοῦ Νεώτερου, ἐποχὴ τῆς παντοδυναμίας τῆς Chiajna, ἢ ἀπονομὴ τοῦ

59. Ὅπ. π., σ. 26. Ἡ Chiajna, τόσο στοὺς στίχους τοῦ Αἰτωλοῦ ὅσο καὶ στὴν ἰταλικὴ πηγὴ ποὺ διασώζει ὁ Crusius (*παραπάνω*, σημ. 53), ἐμφανίζεται ὡς Μύρτζενα - Μύρτζαινα - Μίρσενα - Μίρσιόνα - Μορζόνα - Μίρζόνα, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου τῆς Mircea τοῦ Ποιμένος, ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας στὰ χρόνια 1545-1554, 1558-1559.

60. Ρουμ. *ban* (πρβλ. σλαβ. *ban*, οὐγγρικᾶ *bán*)· τίτλος ποὺ ἀποδιδόταν στὴν Βλαχία σὲ ἐπαρχιακοὺς ἀξιωματούχους, σημαντικότερος ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ὁ *μέγας μπάνος τῆς Κραϊόβας* (*mare ban al Craiovei*) ποὺ θεωροῦνταν ὁ πρῶτος τῆ τάξει βογιάρους τῆς χώρας καὶ διοικοῦσε περιστοιχισμένος ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του αὐλὴ τὴν Δυτικὴ Βλαχία (=Ὀλτένια): Στ. ȘTEFĂNESCU, *Bănia în Țara Românească*, Βουκουρέστι 1965· βλ. ἀκόμη N. STOICESCU, «Sur l'origine des grandes dignités...», σσ. 312-314.

61. Ρουμ. *mare postelnic* (= ἀρχιθαλαμηπόλος) < σλαβ. *postel'nikŭ*· βλ. N. STOICESCU, ὅπ. π., σσ. 310, 314· Μαρία ΝΥΣΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΠΕΛΕΚΙΔΟΥ, ὅπ. π., σ. 617.

62. Βλ. *παραπάνω*, στὸ κεφάλαιο ποὺ ἀφορᾶ τὸν Πέτρο τὸν Χωλό.

ἡχηροῦ τίτλου τοῦ μεγάλου ποστέλνικου. Ἔτσι λοιπὸν ὁ φιλόδοξος αὐτὸς Πωγωνιανίτης ἀπὸ τὶς τάξεις τῆς ἡσσονος ἀριστοκρατίας, ποὺ τὸν ἔθετε ὁ τίτλος τοῦ ἀπλοῦ μπάνου, μεταπήδησε στὸν κλειστὸ κύκλο τῶν μεγάλων βογιαρων. Ὅμως ἡ εὐνοία τῆς τύχης ἐγκαταλείπει τὸν μεγάλο ποστέλνικό μας ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τῆς ἰσχυρῆς κυρίας τῆς Βλαχίας καὶ τοῦ γιοῦ της τὸν Ἰούνιο τοῦ 1568. Προφανέστατα, ὡς εὐνοούμενος τῆς Chiajna δὲν εἶχε πλέον θέση στὸ νέο πολιτικὸ περιβάλλον ποὺ διαμόρφωσε ἡ ἀντικατάσταση στὸν θρόνο τῆς Βλαχίας τοῦ Πέτρου τοῦ Νεώτερου ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Β΄ (1568-1577) ποὺ, σημειωτέον, διακρίθηκε γιὰ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα⁶³. Ἐκπίπτει λοιπὸν ἀπὸ τὸ ὑψηλό του ἀξίωμα καί, τὸ χειρότερο γιὰ τὸν ἄλλοτε ἰσχυρὸ Ἡπειρώτη, σύμφωνα μὲ μία ἀξιόπιστη διπλωματικὴ μαρτυρία⁶⁴, ὁδηγεῖται στὸν θάνατο⁶⁵.

Ὡς πρὸς τὸ εὐαγὲς ἔργο τοῦ Ἰωάννη Γκιόρμα, ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ μπάνου, ἔκτισε σὲ νευραλγικὸ σημεῖο τοῦ Βουκουρεστίου

63. Σύζυγος τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄ ἦταν ἡ χιώτικης καταγωγῆς «Γαλατιανή» Αἰκατερίνη Σαλβαρέσσο: (Ψευδο-)Δωρόθεος Μονεμβασίας, σ. φη΄ βλ. N. IORGA, ὄπ. π., σσ. 55, 145- 146· A. PIPPIDI, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Βουκουρέστι - Παρίσι 1980, σσ. 44, 83· N. GHINEA, «Un contributo romeno al restauro di un monumento medievale veneziano», *SV*, XVIII (1989), σ. 301. Ὅσο γιὰ τὸν γιό του καὶ μετέπειτα ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας (1577-1583, 1585-1591) Mihnea τὸν Ἐξωμότη, ἦταν, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Iorga, ποὺ ἐπαναλαμβάνει ὁ D. RUSSO, ὄπ. π., σ. 69, «περισσότερο Ἕλληνας παρὰ Ρουμᾶνος».

64. *Documenta Romaniae Historica*, B, *Tara Românească*, τ. XXV (1635-1636), Βουκουρέστι 1985, ἀρ. 47, σσ. 63-65.

65. Șt. ANDREESCU, «Cîteva precizări despre ctitoriile bucureștene ale lui Gheorghe banul», *GB*, XIII/5-6 (1964), σσ. 547-557· N. STOICESCU, *Dicționar...* σ. 60· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, ὄπ. π., σσ. 18, 149. ἢ ὅποια ἀκολουθώντας τὸν I. ΛΑΜΠΡΙΔΗ, ὄπ. π., ΣΤ΄, σ. 28, καὶ μὴ ἔχοντας ὑπόψη τὴν προηγούμενη ἐργασία τοῦ Andreescu, διακρίνει στὸν μπάνο καὶ τὸν ποστέλνικο Γκιόρμα δύο διαφορετικὰ πρόσωπα· μάλιστα, ὅπως καὶ ὁ Λαμπρίδης, δὲν θεωρεῖ τὸν Γκιόρμα ὡς ἀπλὸ μπάνο, ἀλλὰ τὸν ἐξυψώνει, παρὰ τὴν ἔλλειψη τεκμηρίωσης, σὲ μέγα μπάνο τῆς Κραιόβας. Γιὰ τὸν μπάνο Γκιόρμα (Alexeanu), τὸν λογοθέτη Ἰσαρη Γκιόρμα καὶ τὸν *clucer* (= ἡσσων βογιαρικὸς τίτλος) Γκιόρμα, προσωπικότητες ποὺ ἔδρασαν στὴν Βλαχία τοῦ ΙΖ΄ αἰ.: N. STOICESCU, ὄπ. π., σ. 104· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, ὄπ. π., σσ. 13, 149.

τὸν ναὸ τῆς κατὰ Σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, γνωστὸ ὡς Ἐκκλησία τοῦ μπάνου Γκιόρμα ἢ τῶν Ἑλλήνων (*Biserica Gheorma Banul ἢ Greci*). Προίκισε μάλιστα τὸ καθίδρυμά του μὲ ἓναν ἀριθμὸ καταστημάτων καὶ ἄλλων προσοδοφόρων κτιρίων ποὺ πῆραν τὸ ὄνομα *Χάνι τῶν Ἑλλήνων*, καθὼς ἔγιναν πόλος ἔλξης γιὰ τοὺς Ἑλληνας ταξιδευτές. Φρόντισε τότε ὁ Ἡπειρώτης βογιάρος νὰ ἀφιερῶσει τὴν ἐκκλησία του μαζί μὲ τὰ ἐξαρτήματά της στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Πωγωνιανῆς, ἕδρα τῆς ὁποίας ἦταν ὁ γνωστός μας οἰκισμὸς τῆς Διπαλίτσας ποὺ προβάλλεται μάλιστα ὡς ὁ τόπος καταγωγῆς τοῦ Γκιόρμα⁶⁶.

Σίγουρα τὸ ὄνομα τοῦ Γκιόρμα θὰ ἀκουγόταν ἀνάμεσα στὶς δεήσεις τῶν λειτουργῶν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Διπαλίτσας, ἐκκλησία ποὺ ὄφειλε τὴν ἀνέγερσή της, μερικὲς δεκαετίες νωρίτερα (1537), στὴν γενναιοδωρία τοῦ Πάνου Ἀρσενίου, ἑνὸς ἀκόμη ἰσχυροῦ τέκνου τῆς Πωγωνιανῆς, μὲ δράση, πιθανότατα, στὸν ρουμανικὸ χῶρο, ἀφοῦ, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή ποὺ συνοδεύει τὴν κτιτορικὴ του προσωπογραφία, προβάλλεται ὡς *αὐθεντικὸς πραγματευτής*, τίτλος ποὺ κάλλιστα μπορεῖ νὰ ἀντακλᾷ τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἡγεμόνες τῶν ρουμανικῶν χωρῶν οἱ ὁποῖοι στὶς ἑλληνικὲς πηγές τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζονται μὲ τὸν τίτλο τοῦ *αὐθέντη*⁶⁷.

66. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, ΣΤ', σσ. 28-29, Ζ', 53, ποὺ παραδίδει τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα καὶ τὸν τόπο καταγωγῆς τοῦ Γκιόρμα· N. STOICESCU, *ὄπ. π.*: τοῦ ἰδίου, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Βουκουρέστι [1961], σσ. 216-217· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σσ. 13-15· B. Ἀπ. ΔΗΜΟΥ, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ τῆς Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Μολυβδοσκεπάστου», *HX*, 27 (1985), σσ. 239, 241. Ἕνα σημαντικὸ ἀπόκρημα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Τέχνης τοῦ Βουκουρεστίου ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα τὸ βυζαντινὸ τετραευαγγέλιο Ms 14 (ιγ'-ιδ' αἰ.)· τὸ χειρόγραφο αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν Πωγωνιανὴ καὶ ἡ ὑπαρξή του στὴν ρουμανικὴ πρωτεύουσα ὀφείλεται στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἑλλήνων ὅπου εἶχε περιέλθει: *Muzeul Național de Artă a României. Miniatura și ornamentul manuscriselor din colecția de artă medievală românească*, Α', Βουκουρέστι 1996, σσ. 79-94.

67. Φραγκίσκα ΚΕΦΑΛΛΩΝΙΤΟΥ, *ὄπ. π.* (κείμενο καὶ φωτογραφίες)· βλ. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, Ζ', σσ. 35, 41 (ὅπου μεταθέτει τὴν ἴδρυση τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τὸ 1298), 53· τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς στὴν παράσταση τοῦ Πάνου Ἀρσενίου καὶ τοῦ μεταγενέστερου κτίτορα τοῦ ναοῦ

Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὴν γενναιοδωρία τοῦ Γκιόρμα, τὸ παράδειγμά του φαίνεται ὅτι ἀκολούθησε ἕνας ἀκόμη ἐκπρόσωπος τῆς τάξης τῶν βογιάρων τῆς Βλαχίας, ὀνόματι Radu Mihaicea, ποὺ φέρεται ὡς συγγενής ἀπὸ θηλυγονία τοῦ Πωγωνιανίτη ἄρχοντα. Ὁ ἐν λόγῳ βογιάρος ἔκτισε μὲ τοὺς ἀδελφούς του στὴν περιοχὴ τῆς πολίχνης Săcuieni (βόρεια τοῦ Βουκουρεστίου) τὴν μονὴ Bradul, γιὰ νὰ τὴν ἀφιερῶσει ὡς μετόχι, μαζὶ μὲ τὴν κτηματική της περιουσία, στὸ μοναστήρι τῆς Μολυβδοσκεπάστης κοντὰ στὴν Διπαλίτσα. Σύμφωνα μάλιστα μὲ μία χειρόγραφη μαρτυρία ποὺ παραδίδει ὁ Λαμπρίδης, συνεπικουροὶ τοῦ Radu Mihaicea στὴν θεάρεστη αὐτὴ πρωτοβουλία ὑπῆρξαν δύο εὐκατάστατοι Πωγωνιανῖτες τῆς Βλαχίας, οἱ σύζυγοι Πέτρος καὶ Σοφία Γκίρτζη ποὺ φρόντισαν μὲ τὴν σειρά τους νὰ αὐξήσουν στὴν ρουμανικὴ γῆ τὰ ἀγαθὰ τῆς ἱστορικῆς μονῆς τῆς πατρίδας τους⁶⁸.

Ὅσον ἀφορᾷ τέλος τὸ μοναστήρι τὸ ὁποῖο ὁ Γκιόρμας εἶχε ιδρύσει μὲ τὴν αἰίδιμη κυρὰ Carlea, ποὺ ἀναπαυόταν ἐκεῖ ἤδη πρὶν τὸ 1558, «noblesse oblige»! Ὡς μέγας ποστέλνικος, ὁ Πωγωνιανίτης βογιάρος τὸ εἶχε ἀφιερῶσει μαζὶ μὲ τὴν ἐκτεταμένη του γῆ καὶ τοὺς σκλάβους τσιγγάνους του στὴν ἀθωνικὴ πολιτεία καὶ συγκεκριμένα στὴν μονὴ τῆς Σιμωνόπετρας⁶⁹. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι οἱ Ζῶτος Τζιγαράς καὶ πριγκίπισσα Μαρία θὰ ἀφιερῶσουν, ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ μολδαβικὸ τους καθίδρυμα ἐπίσης σὲ ἕνα μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Πάνου Παπαδημητρίου εἶναι προφανῶς αὐτὰ ποὺ ἀνακαλοῦν στὸν Ἡπειρώτη λόγιο τὴν ἀνάλογη ἀμφίεση τῶν ἀρχόντων τῆς Βλαχίας.

68. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, ΣΤ', σ. 31· Agiadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σσ. 36-40, 42· Β. Ἀπ. ΔΗΜΟΥ, *ὄπ. π.*, σσ. 240-242, 244, 252· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 181-182· Ἀθ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ, «Ὁ "Βυζαντινορουμᾶνος" ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Βασσαράβας (1645-1714) καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξη Ἀνατολή (Οἱ δωρεές του σὲ Πατριαρχεῖα, στὸ Ἅγιον Ὅρος, μονὲς τῆς Ἀνατολῆς)», τοῦ ἰδίου, *Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος στὰ Βαλκάνια...*, σσ. 46-47.

69. P. Ş. NĂSTUREL, *Le Mont Athos et les Roumains...*, σσ. 227-228· Α. ΡΙΠΠΙΔΙ, *Tradiția politică bizantină...*, σ. 84.

Τὸν ἴδιο καιρὸ ὁ μέγας ἀγᾶς⁷⁰ Ὁξιώτης (Oxotie), ἕνας ἀκόμη Πωγωνιανίτης *homo novus* τῆς Βλαχίας — συγγενῆς ἄραγε τοῦ Γκιόρμα; — ποὺ διέλαμψε καὶ αὐτὸς στὶς μέρες τοῦ Πέτρου τοῦ Νεώτερου καὶ τῆς Chiajna, ἀναδεικνυόταν μὲ τὴν σειρά του εὐεργέτης τῆς ἴδιας Σιμωνόπετρας, ἀναλαμβάνοντας τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ ἀρσανᾶ της. Ἀπὸ τὴν γενναιοδωρία τοῦ Ὁξιώτη ἐπωφελήθηκε ὅμως καὶ ἡ πατρῶα ἠπειρώτικη γῆ, ὅπου φέρεται ὡς ὁ κτίτωρ (1568) τοῦ καθολικοῦ τῆς σεβαστῆς καὶ ἤδη γνωστῆς ἀπὸ τὴν ἀναφορά μας στὸν Ἱερεμία Α΄, μονῆς Γηρομερίου, καθίδρυμα πατριαρχικὸ καὶ σταυροπηγιακὸ καὶ ἔδρα ἐξαρχίας. Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι καὶ ὁ Ὁξιώτης εἶχε συνάψει γάμο μὲ μία ἐκπρόσωπο τῆς βλαχικῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ ἔφερε ἐπίσης τὸ ὄνομα Carlea, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἐπιλογή του αὐτὴ δὲν φαίνεται ὅτι τὸν βοήθησε νὰ ἐπιβιώσει ὡς ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος μετὰ τὴν πολιτικὴ λαίλαπα ποὺ προκάλεσε στὴν Βλαχία ἡ ὀργὴ τῶν Καντακουζηνῶν⁷¹.

70. Τίτλος ὀθωμανικῆς προέλευσης ποὺ ἀποδιδόταν στὸν διοικητὴ τοῦ πεζικοῦ· ὁ Ὁξιώτης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος κάτοχος αὐτοῦ τοῦ τίτλου στὶς ρουμανικὲς χώρες: N. STOICESCU, «Sur l'origine des grandes dignités...», σσ. 310, 314· τοῦ ἰδίου *Dicționar...*, σ. 77.

71. Ὁπ. π.: A. PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină...*, ὅπ. π.: P. Ș. NĂSTUREL, ὅπ. π., σσ. 228-229, ποὺ διατυπώνει καὶ τὴν ὑπόθεση τῆς συγγένειας ἀνάμεσα στοὺς Γκιόρμα καὶ Ὁξιώτη· βλ. καὶ τὴν βιβλιοκρισία τοῦ A. FALANGAS (*παραπάνω*, σημ. 49), σ. 200. Σχετικὰ μὲ τὴν μονὴ Γηρομερίου καὶ τὴν σχέση της μὲ τὸν Ὁξιώτη: D. M. NICOL, *To Despotatō της Ηπείρου...*, σσ. 340-341 (*The Despotate of Epiros...*, σσ. 243-245)· B. Γ. ΜΠΑΡΑΣ, *Πατριαρχικὴ Ἐξαρχία Γηρομερίου*, *HE*, Β΄/14 (1953), σσ. 562-565· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, ὅπ. π., Β΄, Ἀθήνα [1996], σσ. 9-18 (στὴν σ. 16 γίνεται ἄτοπα λόγος γιὰ «τον ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας Οξιώτη Πογωνιάτη ἢ Πογωνιανίτη»)· P. ZAHARIUC, «Date noi despre legăturile Țărilor Române cu Epirul», *AHX*, XXXII (2000)», σσ. 52-54, 58-63· P.Ș. NĂSTUREL, «Le monastère épirote de Giromeri et la Valachie: premiers contacts (1567-1568)», *Bulletin AIESEE* (=Association International d'Études du Sud-Est Européen), Bucarest 2001, σσ. 197-201· βλ. ἐπίσης, Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, «Γηρομερίου μονή», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Δ΄, Ἀθήνα 1964, στ. 500· Μάχη ΠΑΪΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ὁ θεσμὸς τῆς πατριαρχικῆς ἐξαρχίας. 14^{ος} - 19^{ος} αἰῶνας*, Ἀθήνα 1995, σ. 13. Σημειωτέον ὅτι ὁ προμνημονευθεὶς φίλος τοῦ Ἱερεμία Α΄ καὶ ἠγούμενος τῆς μονῆς Γηρομερίου, Γρηγόριος, ἐμφανιζόταν ἤδη ὡς πατριαρχικὸς ἐξαρχος: M. ΓΕΔΕΩΝ, ὅπ. π., σ. 233.

Όφείλουμε να σημειώσουμε ότι οί πολιτικές αὐτὲς ἐξελιξίεις δὲν σηματοδοτοῦν τὴν ἔκλειψη κατὰ τὶς δεκαετίες ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν τῶν πωγωνιανίτικης, ἢ τῶν γενικότερα ἡπειρώτικης, καταγωγῆς ἀρχόντων στὶς ρουμανικὲς χώρες. Ἔτσι λοιπὸν τὸ 1585 ἐμφανίζονται περιβεβλημένοι μὲ τοὺς βογιαρικοὺς τίτλους τοῦ βεστιαρίου καὶ τοῦ ποστέλνικου κάποιοι Ἰωάννης καὶ Ματθαῖος ἀδυνατοῦμε ὁμῶς νὰ ἐντοπίσουμε τὴν θετὴ τους πατρίδα: Βλαχία ἢ Μολδαβία. Αὐτοί, μαζὶ μὲ δύο ἀκόμη πρόσωπα ποὺ φέρουν τὸ ἴδιο ὄνομα Ἰσαρης (Ἰσαρης Σφράντζου, Ἰσαρης Ὁξιώτη, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Λαμπρίδη, περιώνυμος «ἐπὶ πλούτῳ καὶ εὐγενείᾳ»), δωρίζουν στὴν μονὴ Μολυβδοσκεπάστης, καθίδρυμα προφανῶς τῆς γενέτειράς τους, τὸ βαρῦτιμο εὐαγγέλιο ποὺ ἐκτίθεται σήμερα στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο τῶν Ἰωαννίνων⁷².

Ἐπενθυμίζουμε ὅτι στὴν δεκαετία τοῦ 1580 ἐπιβάλλεται ὡς πρωτοβεστιάριος στὴν Μολδαβία ὁ Ἰωάννης Καλογεράς — πρόκειται ἄραγε γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο με τὸν βεστιάριο τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Μολυβδοσκεπάστης,

Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ στὴν ἀδελφὴ ἡγεμονία τῆς Βλαχίας ἀναδεικνύεται ὡς βογιάρος ἓνας ἀκόμη Ἠπειρώτης ποὺ ἀκούει στὸ ὄνομα Νίκας. Καὶ αὐτὸς ὄφειλε τὴν κοινωνικὴ του ἀνοδο στὸν γάμο του μὲ μία εὐγενὴ καὶ πλούσια χήρα, τὴν Μαρία ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν μεγάλη γενιὰ τῶν βογιάρων Craiovescu, καὶ ἦταν κληρονόμος μίας σημαντικῆς ἔγγειας περιουσίας θὰ τὴν διαζευχθεῖ ὡστόσο ἀργότερα γιὰ μία νεώτερη σύζυγο ποὺ θὰ τοῦ χαρίσει τρία παιδιά, τὴν Παγώνα (Păuna), ποὺ ἀνήκε ἐπίσης στὴν κάστα τῆς ἀνώτατης βλαχικῆς ἀριστοκρατίας. Ὅπως καὶ ὁ Καλογεράς ἔτσι καὶ ὁ Νίκας θὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ δεκαετίες ὡς ἀξιωματοῦχος διάφορους ἡγεμόνες, ἐπιτυγχάνοντας τὴν αὐξηση

72. Ι. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, ΣΤ', σσ. 19, 29, Ζ', σ. 34· Ἀγγελικὴ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, «Ἡ στάχσις τοῦ Εὐαγγελίου Μολυβδοσκεπάστου», *ΗΧ*, 15 (1940), σσ. 175-182 + 2 φωτ· Agiada CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σ. 44· ἢ συγγραφέας, ἀναπαράγοντας τὸν Λαμπρίδη, δὲν κάνει λόγῳ παρὰ γιὰ τὸν ποστέλνικο Ματθαῖο καὶ ἓναν μόνον Ἰσαρη. Σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ εὐαγγελίου: Ι. Θ. ΚΟΛΙΤΣΑΡΑΣ, «Κῶδιξ Εὐαγγελίου Μολυβδοσκεπάστου», *ΗΧ*, *ὄπ. π.*, σσ. 159-173.

τῶν γαιοκτησιῶν του, ὥστε νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς πλουσιότερους ἀνθρώπους τῆς Βλαχίας. Ὅφειλουμε νὰ ἐπισημάνουμε, προκειμένου νὰ ἐκτιμηθεῖ καλύτερα ἢ ἐπιτυχία τοῦ Νίκα, ὅτι στὶς μέρες του ἡ χώρα συγκλονίσθηκε συθέμελα ἀπὸ δραματικὲς πολιτικὲς ἀλλαγές καὶ πολεμικὲς συγκρούσεις κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ τάξη τῶν βογιάρων πλήρωσε βαρὺ τίμημα.

Σταθμὸς στὴν σταδιοδρομία τοῦ Νίκα ὑπῆρξε ἡ τοποθέτησή του στὴν θέση τοῦ βεστιαρίου, ἔστω καὶ β' τάξεως⁷³, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἥρωα τοῦ ἀντιοθωμανικοῦ ἀγῶνα Μιχαήλ τοῦ Γενναίου (1593-1601), διάδοχος καὶ ἰδεολογικὸς συνεχιστὴς τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ὁ ἐπίσης πολεμικὸς ἡγεμόνας Radu Șerban (1602-1611) ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν γιὸ τῆς Μαρίας. Ὁ ἡγεμόνας αὐτὸς θὰ προβιβάσει τὸν πάλαι ποτὲ πατριῶ του σὲ πρωτοβεστιάριο καὶ θὰ τοῦ ἀναθέσει σημαντικὲς διπλωματικὲς ἀποστολές. Ἡ πτώση του, μὲ τὴν συνακόλουθη ἐπικράτηση τοῦ Radu Mihnea⁷⁴, δὲν θὰ κλονίσει τὸ κῦρος τοῦ Νίκα, καθὼς ὁ νέος κύριος τῆς Βλαχίας θὰ σπεύσει νὰ τιμήσει τὸν Ἡπειρώτη βογιάρο τοῦ ἀντιπάλου του μὲ τὸν τίτλο τοῦ μεγάλου λογοθέτη⁷⁵.

Ὅταν ὁμως ἀκολουθήσει ἡ πρώτη καὶ ἐφήμερη ἡγεμονία τοῦ Γαβριήλ Μονιλᾶ (Αὐγούστος 1616), θὰ ξεσπάσουν ταραχές ποὺ θὰ θέσουν τὴν ζωὴ τοῦ Νίκα σὲ ἄμεσο κίνδυνο. Ἀποκαλυπτικὴ

73. Βλ. παρακάτω, σημ. 87.

74. Ἡγεμόνευσε τόσο στὴν Βλαχία (1601-1602, 1611-1616, 1620-1623) ὅσο καὶ στὴν Μολδαβία (1616-1619, 1623-1626).

75. Τὴν σημαντικότερη ἀναφορὰ στὴν ζωὴ καὶ στὴν δράση τοῦ Νίκα ἀποτελεῖ τὸ ἀνέκδοτο, ὅσο γνωρίζουμε, κείμενο τῆς ἀνακοίνωσης του Μ. CAZACU, μὲ τίτλο «Niko de Frastani ou Nica de Corcova: la carrière d'un Épirote au service des princes de Valachie (c. 1560-1618)», στὸ Συμπόσιο *Ἡ Επὶρροή του Ἑλληνισμοῦ στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες. Ἡ συμβολὴ τῆς ιστορικῆς Πωγωνιανῆς (Διπαλίτσα-Μολυβδοσκέπαστη)*, Κόνιτσα, 27-29 Ἰουνίου 2002. Ὅφειλουμε νὰ ἐκφράσουμε τὶς θερμὲς μας εὐχαριστίες πρὸς τὸν κ. Cazacu γιὰ τὴν προθυμία του νὰ μᾶς ἀνακοινώσει τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου. Ἀκόμη σχετικὰ μὲ τὸν Νίκα: Ν. STOICESCU, *Dictionar...*, σ. 219. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάδοσιν τοῦ βυζαντινοῦ τίτλου τοῦ λογοθέτη (ρουμ. *logofăt*) στὶς ρουμανικὲς χῶρες: Maria NYSTAZOPOULOU-PÉLÉKIDOU, «Βυζαντινὴ ὀρολογία...», σσ. 612, 616· Ν. STOICESCU, «Sur l'origine...», σσ. 313-314.

εἶναι ἡ σύγχρονη ἑμμετρῆ μαρτυρία τοῦ συντοπίτη του, λογίου ἱεράρχη καὶ καλλιγράφου, Ματθαίου Μυρέων:

καὶ κεῖνον [δηλ. τὸν Νίκα] τὸν ἐγλύτωσεν ἕνας τοῦ ὑπηρέτης,
ἀμμὴ τὸν ἐσκοτόνασι μὲ ξύλα, μὲ λιθάρια,
διότι ἐσυμφώνησαν ὅλα τὰ παλληκάρια⁷⁶.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐνθρόνιση τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἡλίας (Σεπτέμβριος 1616), ὁ χαλκέντερος Ἡπειρώτης θὰ ἀναλάβει πάλι καθήκοντα μεγάλου λογοθέτη. Ὅμως ἀρκετὰ σύντομα (Μάϊος 1618) ἡ ἡγεμονία αὐτὴ ἔμελλε νὰ καταρρεύσει κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μίας αἰματηρῆς ἐξέγερσης μὲ ἔντονο ἀνθελληνικὸ χαρακτήρα, στόχος τῆς ὁποίας πρέπει λογικὰ νὰ ἦταν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Νίκας⁷⁷. Μολαταῦτα, θὰ ἀνταπεξέλθει καὶ σὲ αὐτὴν τὴν δοκιμασία, ἀφοῦ θὰ ἐκδηλωθεῖ ὡς μέγας βογιάρος καὶ κατὰ τὴν δεύτερη ἡγεμονία τοῦ Γαβριὴλ Μονιλᾶ (1618-1620), γιὰ νὰ ἀποσυρθεῖ στὴν συνέχεια ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς Ἱστορίας.

Εἶχε ὡστόσο φροντίσει γιὰ τὴν διατήρηση τῆς μνήμης του, ἀναλαμβάνοντας τὸ 1614 τὴν ἀνέγερση καὶ ἰστόρηση τῆς μονῆς Φραστανῶν, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τοῦ Πωγωνίου (δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν βορειοηπειρώτικη μονὴ Φραστανῆς ἢ Φραστανῶν). Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ καταδεικνύει ὡς γενέτειρά του τὰ Φραστανά (τὴν σημερινὴ Κάτω Μερόπη) ἢ κάποιον γειτονικὸ οἰκισμό, ἀλλὰ καὶ τὴν νοοτροπία που κυριαρχοῦσε σὲ σχέση μὲ

76. É. LEGRAND, *Bibliothèque grecque vulgaire*, Β', Παρίσι 1881, σ. 260· δὲν εἶναι σαφὲς τὶ νόημα θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ στὴν λέξη «παλληκάρια». Στὴν ἴδια δύσκολη θέση βρέθηκε τότε, σύμφωνα μὲ τὸν Ματθαῖο, καὶ ἕνας ἀκόμη μέγας βογιάρος ἐλληνικῆς καταγωγῆς, ὁ Κρίστας (Cârstea) «ἐκ τὴν Ροῦμελην»: ὅπ. π.: σχετικὰ μὲ τὸν Κρίστα: N. STOICESCU, *Dictionar...*, σσ. 152-153. Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς (βλ. προηγούμενη σημ.) ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ Ματθαῖος Μυρέων γράφει ὅτι ὁ Νίκας σκοτώθηκε ἀπὸ «τὸν ἐπαναστατημένο λαὸ» κατὰ τὴν διάρκεια τῆς β' ἡγεμονίας τοῦ Γαβριὴλ Μονιλᾶ· πιστεύουμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἄποψη, τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Cazacu, ὀφείλεται στὴν παρανόηση τοῦ κειμένου τοῦ Ματθαίου ἀπὸ τὴν προγενέστερη ρουμανικὴ ἔρευνα.

77. Σχετικὰ μὲ τὶς ἀνθελληνικὲς κινήσεις τῆς ἐποχῆς: παρακάτω, σημ. 121. Ὁ Ἀλέξανδρος Ἡλίας θὰ ἡγεμονεύσει μία ἀκόμη φορὰ στὴν Βλαχία (1627-1629) καὶ δύο στὴν Μολδαβία. (1620-1621, 1631-1633).

τὴν πατρίδα τους στὶς τάξεις τῶν ἰσχυρῶν Ἡπειρωτῶν τῆς Διασπορᾶς. Ὁ βογιάρος μας εἶχε ἀκόμη μεριμνήσει ὥστε νὰ ἀπεικονισθοῦν στὸ καθολικὸ τοῦ μοναστηριοῦ του τόσο ἡ μορφή του ὅσο καὶ ἐκεῖνες τῶν ὑπόλοιπων μελῶν τῆς οἰκογένειάς του. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει ἡ κόρη του Μαρίκα ποὺ παριστάνεται μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ στέμμα Ρουμάνας (Βλάχας ἢ Μολδαβῆς) πριγκίπισσας, πρᾶγμα ποὺ λογικὰ σημαίνει ὅτι ὑπῆρξε σύζυγος κάποιου ἡγεμόνα· σύμφωνα ὅμως μὲ τὰ ὅσα εἴμαστε σὲ θέση νὰ γνωρίζουμε ἡ Μαρίκα παντρεύτηκε μία μόνον φόρα καὶ ὄχι μὲ ἡγεμόνα, ἀλλὰ μὲ ἓναν *ποστέλνικο* ὀνόματι Preda. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἡπειρώτικὴ τῆς ἀπεικόνιση ἀποτελεῖ αἴνιγμα καὶ συνάμα πρόκληση γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἔρευνα⁷⁸.

Μετὰ τὸν Νίκα, κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ ΙΖ' αἰῶνα, ἀποδύονται σὲ μία ἐπιτυχημένη στρατηγικὴ ἐπιγαμιῶν καὶ καταλαμβάνουν δεσπόζουσα θέση στὴν ἀριστοκρατία τῆς Βλαχίας τρεῖς Γιαννιωῆτες ἀδελφοὶ, γνωστοὶ μὲ τοὺς τίτλους τους καὶ τὰ βαπτιστικά τους ὀνόματα: οἱ *πρωτοβεστιάριοι* Νικόλαος καὶ Βασίλειος, καὶ ὁ *μέγας ποστέλνικος* Φώτης (Necula, Vasilie, Fota). Ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀδελφοὺς, ὁ Νικόλαος, ποὺ φαίνεται ὡς ὁ περισσότερο δραστήριος, θὰ ἐμπλακεῖ ἐνεργὰ στοὺς ὀξεῖς ἀνταγωνισμοὺς ποὺ καθόρισαν τότε τὸ πολιτικὸ μέλλον τῆς Βλαχίας. Θὰ χάσει μάλιστα τὴν ζωὴ του προσπαθώντας μάταια νὰ ἐμποδίσει στὸ πεδίο τῆς μάχης τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Ματθαίου Basarab ὡς νέου ἡγεμόνα τῆς χώρας (1632). Σημειωτέον ὅτι ὁ Ματθαῖος θὰ κατονομάσει ἀργότερα τὸν Ἡπειρώτη αὐτὸν ἀντίπαλό του ὡς τὸν αἴτιο σοβαρῶν οἰκονομικῶν του δεινῶν, κατηγορώντας τον μάλιστα ὅτι δὲν δίστασε νὰ τὸν ἀποστερήσει ἀπὸ τὶς ἴδιες του τὶς γαιοκτησίες. Ἄς ἀναφέρουμε τέλος ὅτι ὁ Νικόλαος εἶχε προλάβει νὰ διακριθεῖ, καὶ αὐτός, γιὰ τὸ εὐαγές του ἔργο ποὺ τοῦ χάρισε

78. Ι. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὄπ. π.*, ΣΤ', σσ. 16-17· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, *ὄπ. π.*, Α', σσ. 225-229 (ὅπου καὶ φωτογραφία τῆς κτιτορικῆς τοιχογραφίας), Β', σ. 461· Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Μαρίκα, ἡ πληροφόρησή μας προέρχεται ἀπὸ τοὺς Stoicescu καὶ Cazacu: *παραπάνω*, σημ. 75.

τὸν τίτλο τοῦ κτίτορα τῆς μονῆς Golgota, κοντὰ στὴν ἱστορικὴ πρωτεύουσα Târgoviște⁷⁹.

Ὁ Μιχαήλ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ βάρδος τοῦ Σταυρινὸς

Ἀλλὰ ἄς ἀκολουθήσουμε πάλι τὸ νῆμα ποὺ ὀδηγεῖ στὴν θαυμαστὴ οἰκογένεια τῶν Καντακουζηνῶν.

Τὴν διάθεσή της νὰ ἐλέγχει τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν ρουμανικῶν χωρῶν δὲν κόρεσε ἡ ἀνατροπὴ καὶ ἐξορία τοῦ Πέτρου τοῦ Νεώτερου καὶ τῆς μητέρας του. Ἔστω κι ἂν στὰ 1578 ὁ Μιχαήλ Καντακουζηνὸς – Σεϊτάνογλου θὰ ἐκτελεσθεῖ μὲ τὴν πρόφαση ἢ αἰτία ὅτι «ἠνώχλησεν Βλαχίαν καὶ Μπογδανίαν»⁸⁰, οἱ ἀπόγονοί του δὲν θὰ παύσουν νὰ ἀσκοῦν ἐπὶ αἰῶνες ἐπιρροὴ στὶς ρουμανικὲς χῶρες⁸¹.

Τὸ 1593, ὁ γιὸς τοῦ Σεϊτάνογλου, Ἀνδρόνικος Καντακουζηνός, προώθησε στὸν θρόνο τῆς Βλαχίας τὸν προστατευόμενό του Μιχαήλ ποὺ ἔμεινε στὴν Ἱστορία γνωστὸς μὲ τὸ προσωνύμιο ὁ Γενναῖος⁸². Εἶναι ὁ ἡγεμόνας ποὺ ἀντιμέτωπος νικηφόρα τοὺς Ὀθωμανοὺς στὰ πλαίσια μίας ἐξέγερσης παμβαλκανικοῦ χαρακτήρα, καὶ συνάμα ὁ πρωταγωνιστὴς τῆς πρώτης πολιτικῆς ἐνοποίησης Βλαχίας, Μολδαβίας, Τρανσυλβανίας⁸³.

79. N. STOICESCU, *Dicționar...*, σσ. 181, 217-218, 251· ἴδ. ANDREESCU, *Istoria românilor: cronicari, misionari, ctitori (sec. XV-XVII)*, Βουκουρέστι 1997, σ. 149.

80. Μπογδανία = Μολδαβία, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνα Bogdan Α΄ (περ. 1359-1365) ποὺ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὲς τοῦ μολδαβικοῦ κράτους.

81. Γιὰ τὸ τέλος τοῦ Μιχαήλ: Θεοδόσιος ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ, *Ἱστορία Πολιτικῆ*, ἔκδ. Μ. CRUSIUS, *Turcograecia*, σ. 43. πρβλ. σ. 274: σχόλιο τοῦ ἐκδότη σὲ ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη Τυρνόβου Ἀρσενίου (ὑπονοεῖται ἀντιοθωμανικὴ δραστηριότητα): Μ. CAZACU, «Stratégies...» ὅπ. π., σ. 157. Γιὰ τὴν ἐπιρροὴ τῶν ἀπογόνων του, βλ. N. STOICESCU, *Dicționar...*, σσ. 41, 134-145, 361-367· D. IONESCU ὅπ. π.: Μ. CAZACU, ὅπ. π., σσ. 177-181.

82. Γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ Ἀνδρόνικου μὲ τὸν ὑποστηρικτὴ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γενναῖου: ἴδ. ANDREESCU, «Mihai Viteazul, Cantacuzinii...», σσ. 187-188· ἐπανέκδ.: σσ. 13 - 14· βλ. καὶ I. C. FILITTI, ὅπ. π., σ. 13.

83. Βλ. Α. PIPPIDI, «Résurrection de Byzance ou unité politique roumaine? L'option de Michel le Brave», στοῦ ἰδίου, *Hommes et idées...*, σσ. 53-65· βλ. καὶ

Σύμφωνα με ήπειρώτικες λαϊκές παραδόσεις που παραδίδουν οί Λαμπρίδης και Μιχαήλ Λάσκαρις, ο Μιχαήλ ο Γενναῖος καταγόταν ἀπὸ τὸ Ζαγόρι καὶ ἦταν γιὸς ἐνὸς Γιάννη, πλούσιου Ζαγορήσιου μεγαλεμπόρου ζώων (*τζελέπη*) καὶ μετέπειτα στὴν Βλαχία *μεγάλου μπάνου*⁸⁴, ἢ κάποιου Κωνσταντίνου Μπόζιου ἀπὸ τοὺς Νεγᾶδες, γραμματικοῦ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Rătrașcu τοῦ Καλοῦ (1554-1557). Ἀκόμη, ἕνας σύγχρονος τοῦ Μιχαήλ παρατηρητῆς τὸν μνημονεύει ἀπὸ τὴν γειτονικὴ Πολωνία ὡς «Erigota Iani filius». Κατὰ ἄλλες ὥστόσο περισσότερο ἀληθοφανεῖς μαρτυρίες, ἀνῆκε ἀπὸ πατρικὴ ἢ μητρικὴ γραμμὴ στὴν οἰκογένεια τῶν Καντακουζηνῶν· σημαῖνον μάλιστα μέλος τῆς ὁποίας — πιθανότατα γιὸς ἢ ἀδελφὸς τοῦ Σεϊτάνογλου — ἀποκαλύπτεται ὅτι ὑπῆρξε ὁ περιώνυμος γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὸ κῦρος του πρωτοβεστιάριος καὶ μέγας μπάνος Γιάννης (Iane), ἀλλὰ αὐτὸς δὲν φαίνεται νὰ σχετίζεται, τοῦλάχιστον ἄμεσα, μὲ τὴν Ἡπειρο. Ὅμως, σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἔχουμε ἐπισημάνει στὸ κεφάλαιο πού ἀφορᾷ τὸν Πέτρο τὸν Χωλό, ὁ ἐν λόγω Γιάννης συγγέεται πιθανὸν μὲ τὸν συνονόματό του Ἡπειρώτη βογιάρου Ἰωᾶννη Καλογερά. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Μιχαήλ, αὐτὸς δὲν δήλωνε παρὰ νόθος γιὸς τοῦ Rătrașcu τοῦ Καλοῦ⁸⁵.

τὴν προμνημονευθεῖσα συλλογὴ ἄρθρων τοῦ. Șt. ANDREESCU, *Restitutio Daciae*, Γ'.

84. Γιὰ τὸν ἀνώτατο αὐτὸν τίτλο πού, ὅπως εἶδαμε, ἀποδίδεται στὸν Γκιόρμα ἀπὸ τὴν Διπαλίτσα: *παραπάνω*, σημ. 60.

85. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, *ὅπ. π.*, σ. 28· P. P. PANAITESCU, *Mihai Viteazul*, Βουκουρέστι 1936, σ. 18· M. LASCARIS, «Connaître-t-on jamais le véritable père de Michel le Brave?», *AG*, V(X)/1-2 (1988), σσ. 233-234· G. D. FLORESCU, D. PLEȘIA, *ὅπ. π.*, σσ. 132-161· A. CAMARIANO-CIORAN, *ὅπ. π.*, σσ. 144-146, ἢ ὁποία, μὴ ἔχοντας ὑπόψη τὴν προηγούμενη βασικὴ μελέτη, συμπλέει ἀβασάνιστα μὲ τὴν ρουμανικὴ ἐκείνη βιβλιογραφία πού ἀρύεται ἀπὸ τὴν ήπειρώτικη παράδοση καὶ θεωρεῖ τὸν Μιχαήλ γιὸ τῆς ἀδελφῆς τοῦ «Ἡπειρώτη» Γιάννη· C. REZACHEVICI, «Originea lui Mihai Viteazul. Dezbateri în cadrul „Comisiei de genealogie și heraldică”», *RdI*, 29 (1976)/12, σσ. 1189-1191· τοῦ ἰδίου, *Cronologia critică...*, σσ. 318-321· Gh. T. IONESCU, «Iane banul și actul din 24 mai 1605 de la Radu Șerban», *Istros*, II-III (1981-1983), σσ. 263-298· Șt. ANDREESCU, «Mihai Viteazul, Cantacuzinii...», σσ. 187-198 (ἐπανεκδ.: σσ. 13-35)· A. FALANGAS, «Cu privire la genealogia lui Mihai Viteazul», *AG*, I (VI)/3-4 (1994), σσ. 231-236· M. MAXIM, «New Turkish

Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὴν πραγματικὴ καταγωγὴ τοῦ Βλάχου αὐτοῦ ἡγεμόνα, τὰ μεγαλόπνοα σχέδιά του δὲν ὑπῆρξαν μόνον ρουμανικὴ ὑπόθεση. Στὸν στρατό του, τὴν διπλωματία, ὅπως στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν διοίκηση τῶν χωρῶν ποὺ ἐξουσίασε ἔλαβαν ἐνεργὰ μέρος Ἕλληνες καὶ ἄλλοι Βαλκάνιοι ποῦ, ἔστω κάποιοι ἀπὸ αὐτούς, πίστευαν ὅτι εἶχαν βρεῖ στὸ πρόσωπο τοῦ Μιχαήλ τὸν ἐλευθερωτὴ τους⁸⁶.

Ἀναμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Βορειοηπειρώτης Σταυρινὸς ποὺ δήλωνε ὡς πατρίδα του τὴν «Μαλσιανή» (= Μάλτσιανη) στὴν περιοχὴ τοῦ Δελβίνου. Ὁ Σταυρινὸς ὑπηρετήσε τὸν Μιχαήλ ὡς ἐλάσσων προφανῶς βεσιτάρης⁸⁷, συμμετέχοντας στὴν πολεμικὴ του ἐποποιία. Ὑπῆρξε ὅμως καὶ μάρτυρας τῆς καταστροφῆς τοῦ ἔργου του ἀπὸ τοὺς χριστιανούς του ἀντιπάλους, Οὐγγρους, Πολωνούς καὶ Αὐστριακούς, θρηνώντας τὸν πρόωρο χαμὸ του στὸν κάμπο τῆς Turda στὴν Τρανσυλβανία (9 Αὐγούστου 1601). Ὑπέμεινε ἀκόμη τὴν φυλάκιση ποὺ τοῦ ἐπέβαλαν στὴν Τρανσυλβανία οἱ ἐχθροὶ τοῦ νεκροῦ του κυρίου.

documents concerning Michael the Brave and his time», στοῦ ἰδίου, *L'Empire ottoman au nord du Danube et l'autonomie des Principautés Roumaines au XVIe siècle. Études et documents*, Istanbul 1999, σσ. 129-156· βλ. ἀκόμη τοῦ ἰδίου «Michael the Brave's appointment and investiture — September 2nd/12th, 1593 — in two unpublished official Turkish documents», ὅπ. π., σσ. 157-171 (κυρίως σσ. 167-169).

86. Βλ. D. RUSSO, ὅπ. π., σσ. 103-109· N. IORGA, *Το Βυζάντιο μετὰ το Βυζάντιο*, σσ. 156-162· Στ. Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἡ κίνησις τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ Καρόλου Γονζάγα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῶν βαλκανικῶν λαῶν*, Θεσσαλονίκη 1966, σσ. 210-213· A. PIPPIDI, *Tradiția politică bizantină...*, σσ. 182-189· βλ. ἐπίσης Κ.Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ, *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἀπὸ τὶς πρώτες ρίζες ὡς τὴν ἐποχὴ μας*, [Ἀθήνα] 1975^ο, σ. 55.

87. Ὁ ἴδιος ὁ Σταυρινὸς δίνει στὸ ἑαυτοῦ τὸ «πινόμι» Βησιτάρης. Ε. LEGRAND, *Recueil de poèmes historiques en grec moderne relatifs à la Turquie et aux Principautés Danubiennes*, Παρίσι 1877, σ. 126· θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξε βεσιτάρης β' ἢ γ' τάξης, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν περίπτωση τοῦ σχεδὸν σύγχρονου του Ἰωάννη Καλογερά στὴν Μολδαβία, ποὺ ὡς πρωτοβεσιτάρης ἐντασσόταν στὴν χορεία τῶν ἀνώτατων ἀξιωματούχων ποὺ μετεῖχαν στὸ ἡγεμονικὸ συμβούλιο (*sfat domnesc - divan*) στὸ ὁποῖο, ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τὴν ρουμανικὴ ἔρευνα, ὁ Σταυρινὸς δὲν ἐμφανίζεται ποτέ· βλ. D. ZAMFIRESCU, στὸν τ. G. MIHĂILĂ, D. ZAMFIRESCU, *Literatura română...*, σσ. 189-190· γιὰ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοβεσιτάρου: παραπάνω, σημ. 25.

Θέλοντας νὰ διαφυλάξει ζωντανὴ τὴν μνήμη τοῦ Μιχαήλ, ὁ Σταυρινὸς συνέθεσε τὸ 1602, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἐγκλεισμοῦ του στὴν Τρανσυλβανία, μίᾳ ἔμμετρῃ διήγησιν ποὺ μαζὶ μὲ τὸ χρονικὸ τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου Μονεμβασίας συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὰ πιὸ δημοφιλῆ ἀναγνώσματα τῆς Τουρκοκρατίας, ἔχοντας γνωρίσει διαδοχικὲς ἐπανεκδόσεις καὶ μιμήσεις⁸⁸.

Ὁ ἴδιος ὁ Σταυρινὸς κρίνει τὸν ἑαυτό του ὡς ἀνθρωπολιγοστῆς παιδείας⁸⁹. Προφανῶς, γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἀντανακλᾶται ἔντονα στὸ ἔργο του ἢ ἐπαφῇ μὲ τὴν λαϊκὴ παράδοση ποὺ κάποτε προσδίδει στὴν γραφὴ του, ἐκτὸς ἀπὸ ἔντονο συγκινησιακὸ παλμό, ἥρωικὴ διαχρονικότητα. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ παρακάτω στίχοι ποὺ φαίνεται νὰ μετουσιώνουν τὸν Μιχαήλ σὲ Διγενῆ Ἀκρίτη:

Ἄρα καὶ τὶ νὰ γίνηκεν ἀφέντης ὁ Μιχάλης;
 πούπετες δὲν ἀκούσθηκεν ἐχθὲς καὶ πρὸ τῆς ἄλλης
 ἄρα ποῦ ἐπάγει, τ' ἔγεινεν, ποῦναι καὶ δὲν ἐφᾶνη;
 ἄν τύχη πᾶ 'ς τὴν Ταταριάν, καὶ πολεμᾶ τὸν Χάνη;
 ἄν τύχη πᾶ 'ς τὴν Μπογδανιάν μόνος χωρὶς ἀνθρώπους,
 ἢ 'ς τὴν Τουρκίαν πέρασεν, καταπατεῖ τοὺς τόπους;
 νάλθῃ μὲ τὰ φουσσάτα του τοὺς Τούρκους νὰ σκοτώσῃ
 καὶ γένος τῶν Χριστιανῶν νὰ τὸ ἐλευθερώσῃ;
 Οὐδὲ 'ς τὸν Χάνη διάβηκεν, οὐδὲ 'ς τὴν Μπογδανιάν,
 οὐδὲ πέρα εἰς τὴν Τουρκιά, οὐδὲ εἰς τὴν Βλαχίαν,
 μόνον μὲ δράκον πολεμᾶ στῆς Τόρτας τὸ λιβάδι,
 ὁποῦλθεν καὶ τὸν ἔπιασε νὰ τὸν ὑπᾶ στὸν ἄδη.
 Ὅλην τὴν νύκταν πάλευσεν ὥσαν ἀνδρειωμένος,

88. D. RUSSO, *ὄπ. π.*, σσ. 114-144· V. GRECU, «Stavrinos Eine gar Schöne erzählung ube Mihael den Woiwoden (Σταυρινοῦ διήγησις ὠραιοτάτη τοῦ Μιχαήλ Βοεβόνδα)», *BBA*, IV (1960), σσ. 180-206· Aghiadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σσ. 161-163.

89. É. LEGRAND, *ὄπ. π.*: γιὰ τὸ συγγραφικὸ ὑπόβαθρο τοῦ Σταυρινοῦ: Κομνηνῆ ΠΗΔΩΝΙΑ, «Στοιχεῖα τοῦ κρητικῆς ιδιώματος στα ιστορικὰ ποιήματα τοῦ Σταυρινοῦ καὶ τοῦ Ματθαίου Μυρέων», *Πεπραγμένα Ἡ Διεθνούς Κρητολογικῆ Συνεδρίου*, Ἡράκλειο 2000, σσ. 229-238.

καὶ τὸ ταχὺ τὴν κυριακὴν εὐρέθη νικημένος⁹⁰.

Ἀκόμη ὁ Σταυρινὸς, ἐνεργοποιώντας τὰ ὅποια λόγια του ἐρεθίσματα, προσδίδει στὴν προσωπικότητα τοῦ Μιχαὴλ ὁμηρικὴ καὶ βυζαντινὴ διάσταση:

μὰ πάντοτε πολὺ πικρὸν τῶχεν ὁ βασιλέας⁹¹
 μὲ τὶ τρόπον νὰ νικηθῆ ὁ νέος Ἀχιλλέας.

.....
 Ὅμως τὸ πῶς ν' ἀφηγηθῶ τὸν νέον Βελισάρη,
 ὁπῶτρεχεν ἔς τὴν μέσην τοὺς ὡσάν τὸ λεοντάρι⁹².

Ἐξάλλου, ἀποκαλύπτοντας τὸ πολιτικό του ὄραμα, συνδέει τὸν ἥρωά του μὲ τὸ κατεξοχὴν σύμβολο τῆς καταλυμένης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας:

καὶ θάρειεν νὰ λειτουργηθεῖ μεσ' ἔς τὴν ἀγίαν Σοφίαν⁹³.

Ὅμως ἡ ἀναφορὰ τοῦ Σταυρινοῦ στὸ ἐνδοξο ἱστορικὸ παρελθὸν ἐκπλήσσει πραγματικὰ ὅταν αὐτὴ φαίνεται νὰ προσλαμβάνει ἐθνικὴ φόρτιση, μὲ τὴν χρῆση μάλιστα τῶν ὄρων «γένος» καὶ «πατρίδα», σὲ μία ἐποχὴ ποὺ βρισκόταν ἀκόμη μακριὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ. Καὶ συγκεκριμένα ὅταν ὁ Ἡπειρώτης στιχοπλόκος ὑμνεῖ τὶς ἀνδραγαθίες ἐνὸς ἀποσπάσματος τριακοσίων «Ρωμαίων-Μακεδόνων» — ὁ ἀριθμὸς τοὺς ποὺ παραπέμπει στοὺς ἀνδρείους τοῦ Λεωνίδα εἶναι ἄραγε τυχαῖος; — προβάλλοντας τὸ παράδειγμα τῶν Μακεδόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου:

90. É. LEGRAND, *ὄπ. π.*, σσ. 120-122· B. KNOS, *L'Histoire de la littérature néo-grecque. La période jusqu'en 1821*, Göteborg-Upsala 1962, σσ. 413-416. Γιὰ τὸν ὄρο «Μπογδανία» = Μολδαβία: *παραπάνω*, σημ. 80.

91. Δηλ. ὁ σουλτάνος.

92. É. LEGRAND, *ὄπ. π.*, σσ. 60, 76· βλ. Ἄλκη ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ, *Λαογραφικὰ Μελετήματα*, χ. τ., χ. χ., σ. 216.

93. É. LEGRAND, *ὄπ. π.*, σ. 114.

Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς ὄλην τὴν οἰκουμένην
 μὲ τοὺς Ῥωμαίους ὥρισεν, διατ' ἦσαν ἀνδρειωμένοι
 καὶ ἡμεῖς νὰ γένωμεν δειλοὶ ὀπίσω νὰ στραφοῦμεν ;
 ἂν Μακεδόνες ἤμεσθεν σήμερον ἄς φανοῦμεν,
 σήμερον ἄς τιμήσωμεν καὶ γένος καὶ πατρίδα,
 ἢ σήμερ' ἄς παιθάνωμεν χωρὶς ἄλλην ἐλπίδα⁹⁴.

Ἡ ἔθνικὴ χροιά ποὺ διαστίζει τὴν μοῦσα τοῦ Σταυρινοῦ διαφαίνεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔργο του ὁμότεχνου Κρητικοῦ μιμητῆ του στὴν γειτονικὴ Λιθουανία Γεωργίου Παλαμήδη⁹⁵, καὶ σὲ παλαιότερα δημῶδη ἑλληνικὰ στιχουργήματα ἀνάλογου ἐπικοῦ χαρακτήρα, ὅπως ἡ ἐξιστόρηση τῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ περιφημοῦ μισθοφόρου τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰώνα Μερκουρίου Μπούα ἀπὸ τὸν Τζάνε Κορωναῖο⁹⁶ ἢ ἡ *Διήγησις Συνοπτικὴ Καρόλου τοῦ Ε'* τοῦ Ἰωάννη Ἀξαγιώλη⁹⁷. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἀντανάκλαση ἐνὸς ἑλληνικοῦ «πρωτοεθνικισμοῦ» ποὺ ἐκδηλώθηκε σὲ κύκλους Ἑλλήνων τῆς πρῶτης Τουρκοκρατίας οἱ ὁποῖοι ὡς λόγιοι ἀνθρωπιστὲς ἢ ἐπαγγελματίες στρατιωτικοί (*stradiotti*), ἢ καὶ κάτω ἀπὸ τὶς δύο ιδιότητες, εἶχαν καταφύγει καὶ δροῦσαν στὴν Δύση⁹⁸.

94. Ὅπ. π., σ. 38.

95. É. LEGRAND, *Bibliothèque grecque vulgaire*, σσ. 183-230 (καὶ ιδιαίτερα 188, 190, 194, 208, 217)· βλ. D. RUSSO, ὅπ. π., σσ. 145-150· D. SIMONESCU, *Contribuții (Literatură română medievală)*, Βουκουρέστι 1984, σσ. 78-81· βλ. ἀκόμη τὴν ἐκτίμηση τοῦ Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ, ὅπ. π.

96. Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Ἑλληνικὰ Ἀνέκδοτα περισυναχθέντα καὶ ἐκδιδόμενα...*, Ἀθήνα 1982, σσ. Α'-153, ἀνατύπωση μὲ εἰσαγωγικὴ μελέτη καὶ εὔρετήρια ἀπὸ τὴν Φανὴ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ ἢ ὁποῖα (σ. 33) διακρίνει στὸν Ζακυνθινὸ βάρδο τοῦ Μπούα ἕναν ἱστοριογράφο «μὲ εὐδιάκριτο τὸ ἐθνικιστικὸ συναίσθημα καὶ τὴν προγονικὴ ὑπερηφάνεια».

97. Γ. Θ. ΖΩΡΑΣ, *Ἰωάννου Ἀξαγιώλου. Διήγησις συνοπτικὴ Καρόλου τοῦ Ε'*, Ἀθήνα 1964, εἰδικὰ σσ. 99-108, ὅπου γίνεται διεξοδικὰ λόγος γιὰ τὴν προσδοκία τῆς ἀποτίναξης τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἀπὸ τὸν τουρκοκρατούμενο Ἑλληνισμὸ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Καρόλου τοῦ Ε'· βλ. καὶ σσ. 42-43 (σχόλια τοῦ ἐκδότη).

98. Ὁ ἑλληνικὸς αὐτὸς «πρωτοεθνικισμὸς» ἀρύεται κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνθρωπιστικὴ παιδεία τῶν ἐκφραστῶν του καὶ εὐνοεῖται ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀναγέννησης καὶ τὸ ὀθωμανικὸ δέος τοῦ δυτικοῦ κόσμου

Μέτοχοι τοῦ πατριωτικοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἀναδεικνύονται μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Σταυρινοῦ καὶ οἱ τριακόσιοι «Μακεδόνες» τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γενναίου, ἔστω καὶ ἂν πλανᾶται τὸ ἐρώτημα τῆς ἀλβανικῆς τους καταγωγῆς.⁹⁹

κύρια χαρακτηριστικά του ἀποτελοῦν ἡ ἀνθρωπιστικὴ θεώρηση τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνικοῦ χώρου καὶ ἡ προσημονία ἐπικείμενης ἀντιοθωμανικῆς σταυροφορίας καὶ ὄχι φυσικὰ τὰ πολιτικο-κοινωνικὰ ἰδανικὰ ποὺ κατευθύνουν τὴν «φωτισμένη» σκέψη καὶ δράση τῶν Ἑλλήνων πατριωτῶν τῶν ΙΗ'-ΙΘ' αἰ. Βλ. Κ. ΣΑΘΑΣ, *Ἑλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀναγέννησις τῆς ἑλληνικῆς τακτικῆς*, ἀνατύπωση: Ἀθήνα 1986, σσ. 212-213, 256-257, 268-269· Ν. ΙΟΡΓΑ, *ὄπ. π.*, σσ. 18-19, 23-40· Γ. Θ. ΖΩΡΑΣ, *Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος καὶ αἱ πρὸς ἑλληνοτουρκικὴν συνεννόησιν προσπάθειαι αὐτοῦ*, Ἀθήνα 1954, σσ. 31-43· τοῦ ἰδίου, *Ἰωάννου Ἀξαγιώλου. Διήγησις συνοπτικὴ...*, σσ. 12-14· D. J. GEANAKOPOLOS, *Interaction of the "Sibling" Byzantine and Western Cultures in the Middle Ages and Italian Renaissance (1300-1600)*, New Haven καὶ Λονδίνο 1976, σσ. 172-199· J. WHITTAKER, «Janus Lascaris at the Court of the Emperor Charles V», *Θησαυρίσματα*, 14 (1977), σσ. 76-109· Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Μεταβυζαντινὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά* (βλ. παραπάνω, σημ. 23). *σποράδην* Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ, «Ἐκκλήσεις τῶν Ἑλλήνων λογίων πρὸς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος», *ΠΑΑ*, 59 (1984), σσ. 194-249. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρῖσμα κατανοοῦνται οἱ ἐξαγγελίες τοῦ ἀνθρωπιστῆ *stradiotto* καὶ πρώτου Ἑλληνα ἡγεμόνα τῶν ρουμανικῶν χωρῶν Ἰάκωβου Βασιλικοῦ (Μολδαβία, 1561-1563) γιὰ ἀνάληψη πολεμικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τοῦ τουρκοκρατούμενου Ἑλληνισμοῦ: *Documente Hurmuzaki*, II/1, ἔκδ. I. SLAVICI, Βουκουρέστι 1891, σ. 416· βλ. Adina BERCIU-DRĂGHICESCU, *O domnie umanistă în Moldovă - Despot-vodă*, Bucarest 1980, σσ. 57-58· Α. ΡΙΠΙΔΙ, *ὄπ. π.*, σσ. 171-172· Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *σὺν τ. Ἱστορία τῆς Κύπρου*, Δ', Λευκωσία 1995, σσ. 537-542· Α. FALANGAS, «Jacques Diassorinos et Jacques Vassilikos (Despote Vodă) dans la vision de l'historiographie grecque», *Inchinare lui Petre ̄. Năsturel la 80 ani*, Βραίλα 2003, σσ. 159-170.

99. Ἡ ὑπόψια αὐτὴ ἀνέκυψε ἀπὸ τὸ ἐξῆς ἀρχικὸ ἐρώτημα: τὸ ὄνομα Μακεδόνες τίθεται ἀπὸ τὸν Σταυρινὸ ἀπλῶς σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴν μακεδονικὴ καταγωγή τῶν «Ρωμαίων» τοῦ Ἀλεξάνδρου ἢ ἀφορᾷ κάποια ἰδιότητα ἢ ἀκόμη τὴν ἰδιαίτερη καταγωγή τῶν Ρωμαίων τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γενναίου; Γιὰ τὴν ὅποια ἀπάντηση ἡ ἀντιπαραβολὴ μὲ τοὺς Μακεδόνες τῶν στιχογραμμάτων τοῦ Κορωναίου καὶ τοῦ Ἀξαγιώλη κατέστη ἐπιβεβλημένη. Ὁ Κορωναῖος λοιπὸν ἀναφέρει «τριακόσιους διαλεκτοὺς ἀνδρείους Ἀλβανίτας» τοὺς ὁποίους ὁ Μπούας «μετ' αὐτοῦ ἔλαβεν ἐκ τοὺς Μακεδονίτας», ἐνῶ παρακάτω κάνει λόγο γιὰ «ἄνδρας Μακεδονίτας, ἄξιους εἰς τὸν πόλεμον, λέγω ἢ τοὺς Ἀλβανίτας»: Κ. Ν. ΣΑΘΑΣ, *Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα...*, σσ. 123, 141 (μνεῖα τῶν

«Μακεδονιτῶν» γίνεται καὶ ἄλλοῦ στοὺς στίχους τοῦ Κορωναίου, ὃχι ὅμως σὲ συσχετισμὸ μὲ Ἀλβανούς: ὅπ. π., σσ. 69, 74, 85, ἐδῶ σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ Πελοποννήσιους μισθοφόρους, 100, 105, 115). Ὡστόσο, μέσα ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τοῦ Κορωναίου, ἡ ἐλληνικότητα ἐνὸς ἀτόμου δὲν φαίνεται νὰ θίγεται ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ του προέλευση. Ἀντίθετα μάλιστα, ὁ στιχοπλόκος ἀποκαλεῖ τὸ ἴνδαλμά του, Μπούα, «Ἑλλήνων ἐκλογή», παράλληλα ὅμως καὶ «περίφραγμα Ἀλβάνων», ἐνῶ ἀποσεῖει τὴν κατηγορία τῆς μὴ ἐλληνικῆς του καταγωγῆς, ἀντιτιθέμενος σὲ αὐτοὺς «ποῦ δὲν τὸν ξέρουσι» καὶ «λέγουσι ὅτ' εἶνε ξένος» προβάλλει λοιπὸν ὡς γενάρχη του τὸν Πύρρο καὶ ὡς λίκνο τῆς οἰκογένειάς του τὴν Μακεδονία: ὅπ. π., σσ. ια', 4, 96. Ἡ προσπάθεια τοῦ Κορωναίου νὰ ἐντάξει τὸν Μπούα στὸν ἐλληνικὸ κόσμον μὲσω μίας λαμπρῆς ἠπειρομακεδονικῆς καταγωγῆς δὲν διέλαθε τῆς προσοχῆς τοῦ ἐκδότη τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα πού, μεταξὺ ἄλλων, παραβάλλει σὲ ἰταλικὸ πρωτότυπο καὶ ἐλληνικὴ μετάφραση μίᾱ ἐπιστολῆ τοῦ Γεώργιου Καστριώτη - Σκεντέρμπεη πρὸς τὸν πρίγκηπα τοῦ Τάραντος, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στὴν σχέση Ἀλβανῶν - Μακεδόνων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Σύμφωνα μὲ τὴν μετάφραση τοῦ Σάθα, ὁ Καστριώτης ἀφοῦ δηλώσει ὅτι «οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἦσαν οἱ Ἡπειρωταὶ ἐκεῖνοι, ἐξ ὧν ἀνέθαλλεν ὁ Πύρρος», διασαλπίζει ὅτι «ἡ Ἀλβανία μέρος ἀποτελοῦσα τῆς Μακεδονίας σεμνύεται διὰ τοὺς εὐγενεῖς προπάτοράς της, οἵτινες ὑπὸ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον εἰσεχώρησαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν... Ἐξ ἐκείνων κατάγονται οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοί»: ὅπ. π., σσ. θ'-ι', βλ. καὶ ια'-ιβ'. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ στιχοῦργημα τοῦ Ἀξαγιώλη, οἱ Μακεδόνες, μνημονεύονται ὡς ἀνθρωπογεωγραφικὴ ἐνότητα μαζὶ μὲ τοὺς Κερκυραίους καὶ τοὺς Δυρραχινούς: «ἐκεῖ καὶ τῶν Μακεδονῶν γένος καὶ τῶν Κερκύρας, / ὁμοῦ σὺν τῶν Δορραχινῶν τῆς μάχης καὶ τῆς σπείρας» κατὰ συνέπεια, θὰ ἦταν λογικὴ ἢ ὑπόθεση ὅτι πρόκειται γιὰ Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τοῦ Ἀξαγιώλη παρουσιάζονται ὡς ἀναπόσπαστο τμῆμα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ «Ῥωμαϊκοῦ γένους»: Γ. Θ. ΖΩΡΑΣ, *Ἰωάννου Ἀξαγιώλου. Διήγησις συνοπτικὴ...*, σσ. 101-102. Εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν καὶ οἱ «Μακεδόνες» πού παρελευθάνουν στὸ ποίημα τοῦ Σταυρινοῦ ὡς ἀλβανικῆς καταγωγῆς στρατιῶτες τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γενναίου; Ἡ ἀπάντηση δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ δοθεῖ. Ὁ Constantin Rezachevici, ἔγκυρος Ρουμᾶνος μελετητῆς τοῦ στρατοῦ τοῦ Μιχαήλ, ἐντοπίζει μέσα ἀπὸ διάφορες πηγές τὴν παρουσία Ἀλβανῶν στὶς τάξεις του ὅταν ὅμως κάνει λόγο καὶ γιὰ Ἑλληνες μισθοφόρους στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἴδιου ἡγεμόνα, τεκμηριώνει τὴν κρίση του μόνον στὴν ἀναφορὰ τῶν τριακοσίων «Ῥωμαίων - Μακεδόνων» ἀπὸ τὸν Σταυρινό: C. REZACHEVICI, «Mercenarii în ostile românești în evul mediu», *RdI*, 34/1 (1981), σσ. 52-54, 56. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ὁ Παλαμῆδης, ἀναφερόμενος στὴν καταγωγὴ τοῦ συνόλου τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μιχαήλ, θὰ διακρίνει ἀνάμεσά τους ὡς διαφορετικὲς ἐθνικὲς ομάδες τόσο «Ῥωμαίους» ὅσο καὶ «Ἀλβανίταις»: É. LEGRAND, *Bibliothèque grecque vulgaire...*, σ. 208. Δὲν ἀποκλείουμε ἀκόμη τὴν πιθανότητα τὸ ὄνομα Μακεδόνες νὰ ἔχει ἀλλοτριωθεῖ

Για την πορεία του Σταυρινοῦ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ κυρίου του διαθέτουμε ἐλάχιστα στοιχεία. Λέγεται ὅτι ἐγκαταστάθηκε μαζί με τὸν γιό του στὴν Μολδαβία, ὅπου καὶ οἱ δύο ἐκτελέσθηκαν χωρὶς πραγματικὴ αἰτία στὶς μέρες τοῦ σκληροῦ ἡγεμόνα Στεφάνου Β΄ Τομσα (δηλαδὴ ἀνάμεσα στὸ 1605 καὶ 1623)¹⁰⁰.

Μία πωγωνιανίτικη οἰκογένεια στὴν Βλαχία τοῦ ΙΖ΄ αἰώνα: οἱ Πεπανοὶ

Ὅσο γιὰ τὸ χειρόγραφο τῆς ἔμμετρης διήγησης τοῦ Σταυρινοῦ, αὐτὸ περιῆλθε στὴν κατοχὴ ἐνὸς ἐπίσης Ἑπειρώτη, τοῦ «φιλομαθεστάτου καὶ χρησιμωτάτου ἐν ἄρχουσιν κυροῦ Πάνου Πεπανοῦ, ἐκ Πωγωνιανῆς» ποὺ τὸ 1638 ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλία τῆς ἔκδοσής του στὴν Βενετία¹⁰¹. Αὐτὸς ὁ τόσο διακεκριμένος ἀνάμεσα στοὺς ἄρχοντες Πάνος Πεπανὸς ὄφειλε χωρὶς ἀμφιβολία τὴν κοινωνικὴ του ἐπιτυχία, ὅπως καὶ οἱ προγενέστεροὶ του συντοπίτες Καλογεράς, Γκιόρμας καὶ Ὁξιώτης, στὶς δυνατότητες ποὺ προσέφερε στοὺς φιλόδοξους Ἑπειρῶτες ἡ ρουμανικὴ γῆ.

Ὁ Πάνος καὶ τὰ τρία ἀδελφία του — γνωστὰ μέχρι στιγμῆς ἀπὸ τὴν παρουσία τους σὲ ρουμανικὲς πηγές ὡς Ghinea, Dona, Ἴσαρης (Isar) — δὲν εἶναι μέχρι στιγμῆς γνωστὸ πότε καὶ κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες ἐγκατέλειψαν τὸ Πωγώνι γιὰ νὰ ἐγκαταστα-

στὸ ἔργο τοῦ Σταυρινοῦ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ του χροιά καὶ νὰ εἶναι συνώνυμο τοῦ ὄρου *stradiotti*, ἄσχετα μετὰ τὴν ἐλληνικὴ ἢ ἀλβανικὴ καταγωγὴ τῶν τριακοσίων Ρωμαίων μαχητῶν τοῦ Μιχαήλ. Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωση ποὺ οἱ Μακεδόνες τοῦ Σταυρινοῦ θὰ πρέπει νὰ ταυτισθοῦν μετὰ Ἀλβανούς, τότε οἱ στίχοι ποὺ τοὺς ἀφοροῦν ἀναδεικνύονται σὲ μνημεῖο ἐνταξίης τους στὸ πατριωτικὸ ἐκεῖνο πνεῦμα ποὺ κινοῦσε ὄχι μόνον τὸ σπαθὶ τους, ἀλλὰ καὶ τὴν πέννα τοῦ Σταυρινοῦ, τοῦ Παλαμήδη, τοῦ Κορωναίου, τοῦ Ἀξαγιώλη, καθὼς τῶν ὁποίων ἄλλων ἐκπροσώπων τοῦ ἐλληνικοῦ «πρωτο-εθνικισμοῦ».

100. Σύμφωνα μετὰ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἐκδότης, ὁ ἀινιγματικὸς ἱερομόναχος Νεόφυτος, στὸν πρόλογο τῆς κοινῆς ἔκδοσης τῶν στιχουργημάτων τοῦ Σταυρινοῦ καὶ τοῦ Ματθαίου Μυρέων (Βενετία 1638): É. LEGRAND, *Recueil de poèmes historiques...*, σ. 20.

101. Ὁπ. π. (πρόλογος τοῦ ἱερομονάχου Νεοφύτου).

θοῦν στὴν Βλαχία¹⁰². Ἡ πρώτη μνεία ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τέσσερεις Πωγωνιανῖτες ἀδελφούς, τοῦ Ghinea, ἀνάγεται τὸ 1619 καὶ ἀφορᾷ τὴν ἐπιδίωξή του νὰ ἐδραιωθεῖ στὴν Βλαχία ὡς γαιοκτήμονας, ἀποκτώντας, μαζὶ τὸν κουνιάδο του Ἰσαρη τὸ χωριὸ Codreni (περιοχὴ Ilfov, γύρω ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι)¹⁰³. Δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ 1629, ὁ τέταρτος ἀδελφός, Ἰσαρης, ἐκδηλώνεται ὡς ἰδιοκτήτης ἀκινήτου στὸ ἐμπορικὸ κέντρο τοῦ Βουκουρεστίου, κοντὰ στὸ γνωστὸ μας καθίδρυμα τοῦ μπάνου Γκιόρμα¹⁰⁴.

Ὅσο γιὰ τὸν Πάνο, στὸν ὁποῖο θὰ περιέλθει μέρος τῆς περιουσίας τοῦ ἄκληρου Ghinea, ἐμφανίζεται νὰ ἀσκεῖ ἀπὸ τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ ΙΖ' αἰῶνα δραστήρια ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότητα ποὺ φαίνεται νὰ ἐπικεντρώνεται στὸ ἐμπόριο μὲ τὴν Βενετία ὅπου καὶ μαρτυρεῖται ἡ φυσικὴ του παρουσία. Καὶ αὐτὸς ἐπενδύει σὲ ἀκίνητες ἀξίες στὴν Βλαχία, ἐδραιώνοντας, μεταξὺ ἄλλων, τὴν παρουσία τῶν Πεπανῶν στὴν νευραλγικὴ οἰκονομικὴ περιοχὴ τῆς βλαχικῆς πρωτεύουσας, γύρω πάντα ἀπὸ τὴν

102. Ἄς σημειώσουμε τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς Δημητρίου Πεπανοῦ ἀπὸ τὴν Χίο (γεν. περ. 1620), γνωστοῦ ἀπὸ τὴν μετάφραση τοῦ συγγραφικοῦ του ἔργου στὴν Ρώμη ποὺ προλογίζει ὁ ἐπιφανὴς λόγιος ἀββᾶς Giovanni Cristofano Amaduzzi (1740-1792): *Ta euriskomena Demetrii Pepani domestici Chii opera quae reperiuntur e Greco in Latinum vertit et adnotationes adiecit Bernardus Stephanopolus...*, Ρώμη 1781: ἠλεκτρον. κατάλογος OPAC-SBN (IT\ICCU\UBOΕ\009787)· βλ. Ζ. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ, *Τὸ ἑλληνικὸ κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητὲς του (1537-1700)*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 535-537 (ἀρ. 426)· αὐτὸς λοιπὸν ὁ Πεπανός, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχει ἄλλη σχέση ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπλὴ συνωνυμία μὲ τοὺς Πωγωνιανῖτες ἀδελφούς, καταδεικνύει, ὅπως ἔχει παρατηρήσει ὁ Gh. LAZĂR, «Pepano: O familie de negustori greci în Țara Românească. Considerații istorice și genealogice», *In honorem Paul Cernovodeanu*, Βουκουρέστι 1998, σ. 433, τὴν εὐρύτητα τῆς γεωγραφικῆς διάδοσης τοῦ συγκεκριμένου ἐπωνύμου.

103. Ὅπ. π., σ. 432, βλ. καὶ σσ. 439, 441 στὸ παράρτημα (ἡγεμονικὸ ἔγγραφο τοῦ 1671/1672), ὅπου διαπιστώνεται ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ghinea, ὁ Πάνος κληρονόμησε τὸ μερίδιό του ἐνῶ ἀγόρασε καὶ ἐκεῖνο τοῦ Ἰσαρη. Ὡστόσο ἡ Ariadna CAMARIANO-CIORAN, Ὅπ. π., σ. 41, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Πάνος ἀγόρασε τὸ Codreni τόσο ἀπὸ τὸν Ghinea, προφανῶς ἐν ζῳῇ, ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Ἰσαρη· ἐξάλλου ἡ συγγραφέας φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὶς συγγένειες ποὺ συνδέουν καὶ τὰ τρία αὐτὰ πρόσωπα.

104. Gh. LAZĂR, Ὅπ. π., σ. 436.

ἐκκλησία τοῦ συντοπίτη τους Γκιόρμα. Τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνική του καταξίωση θὰ ἐξυψηρετήσῃ ἄλλωστε καὶ ἡ ἔνωση μὲ τὴν πλούσια καὶ ἀριστοκρατικὴ του σύζυγο Θεοδώρα (Tudora). Θὰ φροντίσῃ ἀκόμη νὰ καλλιεργήσῃ τὶς σχέσεις του μὲ τὴν πάντοτε κραταιὰ στὴν Βλαχία οἰκογένεια τῶν Καντακουζηνῶν, ἀναλαμβάνοντας νὰ ἐνισχύσῃ οἰκονομικὰ τὴν παρουσία στὴν Πάδοβα ἐνὸς φιλομαθοῦς μέλους της, τοῦ μετέπειτα ἰσχυροῦ ἄνδρα τῆς Βλαχίας μεγάλου ποστέλνικου Κωνσταντίνου (†1663)¹⁰⁵.

Ὅμως ὁ Πάνος κέρδισε τὴν καταξίωσή του ὡς μαικήνας τῶν γραμμάτων, ἐπωμιζόμενος, ὅπως εἶδαμε τὸ 1638 (χωρὶς νὰ ὑπάρχει πλέον περιθώριο ἀμφιβολίας¹⁰⁶), τὴν ἔκδοση στὴν Βενετία τῆς διήγησῃς τοῦ Σταυρινοῦ, μαζὶ μὲ ἓνα χρονικὸ τῆς Βλαχίας ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν πέννα ἐνὸς φίλου του, πωγωνιανίτικῃς ἐπίσης καταγωγῆς, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν προμνημονευθέντα, σὲ σχέση μὲ τὸν Νίκα, Ματθαῖο Μυρέων.

105. Ὅπ. π., σσ. 432, 436, 441 (παράρτ.)· Agiadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σσ. 38, 41, 165-166.

106. Ἡ Agiadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σ. 165 διατείνεται, σὲ φανερὴ ἀντίθεση μὲ τὸ νόημα τοῦ προλόγου τοῦ Νεοφύτου (παραπάνω, σημ. 100), ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὑποστήριξη τοῦ Πεπανοῦ ἀφορᾷ τὴν ἐπανέκδοση τῶν στιχουργημάτων τῶν Σταυρινοῦ - Ματθαίου Μυρέων τὸ 1672· βεβαίως, ἡ ἐπιφανὴς Ἑλληνο-ρουμὰνα ἱστορικὸς ἀδυνατοῦσε νὰ ἔχει ἄμεση ἀντίληψη τῆς ἀ' ἔκδοσης τοῦ 1638, τὸ μόνον γνωστὸ ἀντίτυπο τῆς ὁποίας φυλάσσεται στὴν μονὴ Ἑσφιγμένου φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἔλαβε ὑπόψη, ἂν καὶ παραδόξως παραπέμπε σὲ αὐτὴν, τὴν περιγραφή τῆς ἀ' ἔκδοσης ἀπὸ τὸν V. GRECU, «Prima ediție a lui Stavrinós și Matei al Mirelor», CC, X, (1936-1939), σσ. 544-547· ἐξάλλου, ὁ Πάνος Πεπανὸς θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ νεκρὸς ἤδη πρὶν τὸ 1660: Gh. LAZĂR, ὅπ. π., σσ. 435, 437, 441, 444. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν, ἐκφράζουμε τὶς εὐχαριστίες μας εὐχαριστίες πρὸς τὸν πανοσιολογιότατο ἡγούμενο τῆς Ἱ. Μονῆς Ἑσφιγμένου, Ἀρχιμανδρίτη Μεθόδιο καὶ τὸν τότε βιβλιοθηκάριο τῆς Μονῆς π. Ἰγνάτιο Ἑσφιγμενίτη ποὺ ἔθεσαν πρόθυμα στὴν διάθεσή μας τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἀντίτυπο τῆς ἀ' ἔκδοσης τῶν Σταυρινοῦ - Ματθαίου Μυρέων, ἐπιτρέποντάς μας νὰ ἐπιβεβαιώσουμε τὶς πληροφορίες τοῦ Grecu· σημειωτέον ὅτι τὸ ἐν λόγω ἀντίτυπο ἐδῶ καὶ πολλὰς δεκαετίες δὲν βρίσκεται συσταχόμενον στὸν κώδικα 218 τῆς μονῆς Ἑσφιγμένου, ὅπως ἀναφέρει, ἀκολουθώντας τὸν Σπ. Λάμπρο, ἡ Agiadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σ. 162, ἀλλὰ ἀποτελεῖ στὴν βιβλιοθήκη τῆς ἀγιορείτικῃς μονῆς τὴν ὑπ' ἀριθ. 2825 ἀνεξάρτητη βιβλιακὴ μονάδα: V. GRECU, ὅπ. π., σ. 546.

Ὁ πρόλογος τῆς πρώτης αὐτῆς ἔκδοσης ἀποκαλύπτει ὅτι πρόθεση τοῦ γενναιόδωρου Ἡπειρώτη δὲν ἦταν μόνον ἡ ἀνάγκη προβολῆς ποῦ χαρακτηρίζει κάθε κοινωνικὴ ἀνοδο, ἀλλὰ, «ἔχοντας πάντοτε διάπυρον πόθον πρὸς τὴν περίφημον Βλαχίαν, ἐπεθύμησεν νὰ τῆς ἀντιδώσῃ κάποιόν τι διὰ τὴν καλὴν ἐνθύμησιν». Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ικανοποίηση τοῦ αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης ποῦ ἔτρεφε πρὸς τὴν χώρα ὑποδοχῆς του, ὁ Πάνος, σύμφωνα βέβαια μὲ τὸν συντάκτη τοῦ προλόγου, εἶχε θεωρήσει «ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ ἐπαινᾶται πάντοτε ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀνδρεία ἐκείνων ὁποῦ τὴν ἐργάζονται πρὸς τοὺς τῆς πίστεως ἐχθρούς, διὰ νὰ ἀγαπήσουν καὶ ἄλλοι νὰ γένουν ζηλωταὶ αὐτῆς»¹⁰⁷. Νὰ λοιπὸν λέξεις ποῦ καθιστοῦν τὸν Πωγωνιανίτη χορηγό, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεργάτες του στὴν συγκεκριμένη ἔκδοση, ιδεολογικοὺς συνεχιστὲς τοῦ Σταυρινοῦ, μὲ ἐπίκεντρο ὅμως τώρα τὴν ὑπολογίσιμη ἀκόμη μητρόπολη τοῦ Ἄδρια¹⁰⁸, ἐκεῖ ὅπου μερικὰ χρόνια πρὶν ὁ Ἀπόστολος Τζιγαράς εἶχε ἀποδυθεῖ σὲ μία παρόμοια ἐκδοτικὴ προσπάθεια, ἀξιοποιώντας ὡς ἀδελφικὴ παρακαταθήκη τὸ χρονικὸ τοῦ (Ψευδο-)Δωροθέου, «διὰ νὰ τὸ ἀπολαύσουσι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅσοι ἀγαποῦσι τὸ συμφέρον τους»¹⁰⁹.

Ἐξάλλου, στὸν δρόμο γιὰ τὴν Βενετία θὰ κοπεῖ, πρὶν τὸ 1660, τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τοῦ Πάνου. Ἡ διαχείριση τῆς μεγάλης του περιουσίας θὰ περιέλθει τότε στὸν ἀδελφό του Dona¹¹⁰ ποῦ εἶναι

107. Παραπάνω, σημ. 100.

108. Βλ. Gh. LAZĂR, «Documente privitoare la negustorii Pepano și la ctitoria lor de la Codreni pe „Mostiște” (I)», *SMIM*, XVIII (2000) σ. 148, ὅπου, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὑποστηρίζει ὅτι σὲ ἐπίπεδο διαμόρφωσης νοοτροπιῶν ἢ οἰκογένεια τῶν Πεπανῶν ἔπαιξε ἕναν σημαντικὸ ρόλο.

109. (Ψευδο-)Δωροθέος Μονεμβασίας, *Βιβλίον ἱστορικὸν...*, δεῦτερος πρόλογος, χωρὶς ἀρίθμηση, τοῦ Ἀπόστολου Τζιγαρά.

110. Ἡ Ariadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σ. 165 θεωρεῖ τὸν Dona θεῖο τοῦ Πάνου· τὸ λάθος αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἄστοχη ταύτιση τοῦ Πάνου, στὴν ὁποία περιπίπτει ἡ συγγραφέας, μὲ τὸν συνονομάτο γιό του ποῦ ὅμως ἐκδηλώνεται μὲ τὸ προσωνύμιο *vătaf* (= ἡσων βογιαρικὸς τίτλος), βλ. Gh. LAZĂR, «Pepano...», σσ. 433, 436-437, 438-448 (παράρτ.) τοῦ ἰδίου, «Documente...», σσ. 148, 151-153. Σχετικὰ μὲ τὸν χρόνο θανάτου τοῦ Πάνου, παραπάνω, σημ. 106.

γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τὸ 1541 γιὰ τὴν δράση του ὑπὲρ τῶν συντοπιτῶν του.

Μνημονεύεται συγκεκριμένα ὡς ἐνεργὸ μέλος μίας ἀντιπροσωπείας Πωγωνιανιτῶν ἢ ὁποῖα ἐπέτυχε νὰ ἐπιβάλλει στὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Παρθένιο Α΄ (1639-1644) τὴν ἐλλάτωση σὲ 5.000 ἄσπρα ἐτησίως τῶν δοσιμάτων ποὺ τὸ ποιμνιο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ καταβάλλει πρὸς τὴν Μεγάλη Ἐκκλησία¹¹¹.

Ἀξιωματικὸν δὲ, καὶ ἀναμφίβολα ἐνδεικτικὴ τῆς προσωπικότητάς του, ἀποδεικνύεται καὶ ἡ ὑπόλοιπη δραστηριότητα τοῦ Dona Πεπανοῦ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὴ ξεπερνᾷ τὰ χρονικὰ ὄρια τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὸ εὖρος τῆς παρούσης ἐργασίας. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Dona θὰ ἀποκτήσει καὶ αὐτὸς μὲ τὴν σειρά του σημαντικὴ ἔγγεια καὶ ἄλλη ἀκίνητη ἰδιοκτησία. Θὰ κατορθώσει ἐπίσης νὰ ἐνταχθεῖ στὴν ἀριστοκρατία τῆς Βλαχίας, μὲ τὴν ἀπόκτηση τοῦ βογιαρικοῦ τίτλου τοῦ *μεγάλου καμινάρη*¹¹², τὴν ἐποχὴ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἄντωνίου ἀπὸ τὸ Ρορεῆστι (1669-1672), ἐνῶ, κάποια χρόνια ἀργότερα, θὰ ἀναδειχθεῖ σὲ ἄνθρωπο τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης τοῦ μεγαλοπράγμονος ἡγεμόνα ἀπὸ τὴν γενιὰ τῶν Καντακουζηνῶν, Σερβάνου (1678-1688)¹¹³.

Ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἀνοδικῆς του κοινωνικὰ πορείας, ὁ Dona, πιστὸς στὶς ἀρχές ποὺ ἀκολούθησαν ἄλλοι πρὶν ἀπὸ αὐτὸν διακεκριμένοι στὶς ρουμανικὲς χῶρες Ἡπειρώτες, θὰ ἐπιχειρήσει νὰ καταξιωθεῖ ὡς κτίτορας καὶ εὐεργέτης, οἰκοδομώντας στὰ 1675-1677, στὴν γαιοκτησία του Mărculești - Codreni, μέρος τῆς

111. *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, Ε΄. Βουκουρέστι 1985, σ. 219 (ἀρ. 459)· Gh. LAZĂR, «Pepano...», σ. 434.

112. Ρουμ.: *mare căminar* (< *camănă* < σλαβ. *kamenī* = πέτρα), ἀξιωματικὸς ἐπιφορτισμένος μὲ ὀρισμένες φορολογικὲς ἀρμοδιότητες· βλ. N. STOICESCU, «Sur l'origine des grandes dignités...», σσ. 310-311.

113. Gh. LAZĂR, «Pepano...», σ. 434-435, 438-448 (παράρτ.)· τοῦ ἰδίου. «Documente...», σσ. 147-157 (ἀρ. 1-5, 7-8). Ὅσον ἀφορᾷ τὸν συνονόματο γιὸ τοῦ Πάνου, αὐτὸς θὰ συνεχίσει μὲ ἐπιτυχία τὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα τοῦ πατέρα του μέχρι τὸν θάνατό του τὸ 1678· σώζεται ἕνας πολὺ ἐνδιαφέρων κατάλογος τῶν περιουσιακῶν του στοιχείων· Gh. LAZĂR, «Pepano...», σσ. 433, 437, 438-448 (παράρτ.)· τοῦ ἰδίου. «Documente...», σσ. 148, 152-157 (ἀρ. 8).

όποιας ανήκε στους μακαρίτες αδελφούς του Ghinea και Πάνο, τὸ μοναστικὸ καθίδρυμα τῆς Μεταμόρφωσης (σκήτη Codreni). Στὴν συνέχεια, θὰ τὸ παραχωρήσει στὸν ἀρχιεπίσκοπο Πωγωνιανῆς Παρθένιο καὶ σὲ ἓναν ἀριθμὸ μοναχῶν, οἰκείων τοῦ ἱεράρχη, γιὰ νὰ καταστεῖ μετόχι τοῦ μοναστηριοῦ τῶν τελευταίων¹¹⁴, πράξη ποὺ ὀπωσδήποτε ἀπέπνεε εὐγένεια καὶ εὐσέβεια, ἀλλὰ ποῦ ἔμελλε νὰ πυροδοτήσῃ μία δραματικὴ διένεξη ἀνάμεσα στοὺς συμβαλλόμενους Ήπειρωτὲς. Συγκεκριμένα, τὸ 1683 ὁ Dona δὲν θὰ διστάσει νὰ καταγγεῖλει τὸν Παρθένιο καὶ τοὺς μοναχοὺς ὡς ὑπαίτιους μίας συστηματικῆς κακοδιαχείρισης ποῦ, μετὰ ἀπὸ τέσσερα χρόνια, φαινόταν νὰ ὀδηγεῖ σὲ βέβαιη ἐρήμωση τὸ νέο ἡπειρωτικὸ μετόχι. Θὰ ἐπιτύχει μάλιστα, μὲ ἀπόφαση τοῦ προκαθημένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βλαχίας (μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας), Θεοδοσίου, νὰ ἐπανακτήσῃ τὸ ἔλεγχο τοῦ καθιδρύματός του¹¹⁵.

114. Οἱ μοναχοὶ αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε λογικὰ νὰ ἀνήκαν στὸ σημαντικότερο καθίδρυμα τῆς Πωγωνιανῆς, τὴν μονὴ Μολυβδοσκεπάστης, ἢ ἀκόμη στὴν μονὴ Δρυάνου, ἀφιερωμένες καὶ οἱ δύο στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου (βλ. ἐπόμενη σημ.)· ὅμως, σύμφωνα μὲ τὸ μητροπολιτικὸ ἔγγραφο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντλοῦμε τὴν σχετικὴ πληροφορία, αὐτοὶ προέρχονταν ἀπὸ τὴν μονὴ τῆς Θεοτόκου στὸ Ieromeli (sic) ποὺ ἀνακαλεῖ ἀναπόφευκτα τὸ ὄνομα τῆς θεσπρωτικῆς κώμης Γερομέρι καὶ τὴν ἐκεῖ γνωστὴ μας μονὴ Γη(ε)ρομερίου — ἀναφέρεται ἐξάλλου καὶ ὡς μονὴ Ἰερομη(ε)ρίου — ἢ ὁποία εἶναι ἐπίσης ἀφιερωμένη στὴν Κοίμησι τῆς Θεοτόκου ὅπως ὅμως εἶδαμε, ἢ μονὴ αὐτὴ δὲν ὑπαγόταν στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς, ἀλλὰ ἀποτελοῦσε (πιθανότατα μέχρι τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰ.) πατριαρχικὸ σταυροπήγιο καὶ ἔδρα ἐξαρχίας: παραπάνω, σημ. 71.

115. Gh. LAZĂR, «Peşano...», σσ. 435-436 τοῦ ἰδίου, «Documente...», σ. 147, καὶ «Documente... (II)», SMIM, XIX (2001), σσ. 265-266 (ἀρ. 9): τὸ ρουμ. ἔγγραφο τῆς ἀπόφασης τοῦ Θεοδοσίου (14 Ὀκτωβρίου 1683), ὅπου καὶ οἱ πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν παραχώρησι τῆς σκήτης Codreni στὸν Παρθένιο καὶ στοὺς μοναχοὺς ἀπὸ τὸ «Ieromeli», καθὼς καὶ ἐκεῖνες ἀναφορικὰ μὲ τὴν διένεξη ποὺ ἀκολούθησε. Ἡ Agiada CAMARIANO-CIORAN, ὄπ. π., σσ. 40-41, ἐπαναλαμβάνοντας προγενέστερους Ρουμάνους ἐρευνητὲς (I. Brezoianu, N. Stoicescu), καὶ μὴ ἀξιοποιώντας τὸ ἀποδεικτικὸ ἀρχεῖο ὑλικὸ στὸ ὁποῖο, σημειωτέον, βασίζεται καὶ τὸ ὁποῖο, ἐν μέρει, ἐκδίδει ὁ Gh. Lazăr, θεωρεῖ ὡς πρῶτο κτίτορα τῆς σκήτης Codreni ἓναν αἰνιγματικὸ Δημήτριο Dona, ἴδιο ἴσως πρόσωπο μὲ τὸν γνωστὸ μας Dona Πεπανό· ἀναφέρει ἀκόμη τὸν Πάνο Πεπανό ὡς τὸν μεταγενέστερο κτίτορα τῆς ἐν τῷ μεταξύ ἐρειπωμένης, κατὰ

Πιθανότατα ὁ Παρθένιος δὲν εἶχε σταθεῖ στὸ ὕψος τοῦ ἐπίσης πωγωνιανίτικης καταγωγῆς ἱεράρχη καὶ οἰκείου τοῦ ἄοιδίμου Πάνου Πεπανοῦ, Ματθαίου Μυρέων.

Ἐνας λόγιος ὑπερασπιστὴς τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ: Ματθαῖος Μυρέων

Ὁ Ματθαῖος, ποὺ εἰκάζεται ὅτι γεννήθηκε γύρω στὰ 1550, ἦταν ἄνθρωπος ἐπιμελημένης παιδείας. Ὡς κληρικὸς εἶχε εὐσυνείδητα ὑπηρετήσῃ τὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο καὶ εἶχε τιμηθεῖ μὲ τὸν τίτλο τοῦ ἀρχιμανδρίτη. Ἐχοντας ἤδη ἀναπτύξει δραστηριότητα σὲ Ρωσία καὶ Οὐκρανία (μέρος τότε τοῦ πολωνο-λιθουανικοῦ κράτους), ἐγκαθίσταται στὴν Βλαχία γύρω στὰ 1602, ἐποχὴ

τὴν συγγραφέα, μονῆς ὁ Gh. LAZĂR «Perano...», σ. 435, λαμβάνοντας ὑπόψη μόνον τὸν Stoicescu, δέχεται, «στὴν καλύτερη περίπτωση», ὅτι ὁ Πάνος μπορεῖ νὰ συνέβαλε στὴν ἀρχικὴ φάση τῆς οἰκοδόμησῃς τοῦ μοναστηριοῦ. Ἀκόμη, ἡ Aghiadna CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., σσ. 41-42, ἂν καὶ ἀναφέρεται στὸ ἔγγραφο ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἀφιέρωση καὶ τὶς μετέπειτα καταγγελίες τοῦ κτίτορα Dona, χωρὶς ὡστόσο νὰ ἔχει ἀμεση γνώση του, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Πάνος Πεπανὸς ὑπῆρξε τὸ πρόσωπο ποὺ συνέδεσε τὴν σκήτη Codreni μὲ τὴν Ἑπειρο, ἀφιερώνοντάς τὴν ταυτόχρονα σὲ δύο καθιδρύματα, τὴν μονὴ Μολυβδοσκεπάστης καὶ τὴν βορειοηπειρώτικη μονὴ Δρυάνου (ἐπαρχία Δρυϊνουπόλεως) — ὑπενθυμίζουμε ὅτι καὶ οἱ δύο ἐορτάζουν τὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ ἔγγραφο, γιὰ τὸ ὁποῖο κάναμε προηγουμένως λόγο, ἀναφέρει ρητὰ ὡς ἀφιερωτὴ τῆς σκήτης Codreni τὸν Dona, ὅταν ἀποπερατώθηκε ἢ ἐν λόγῳ σκήτη, ὁ Πάνος ἦταν ἤδη ἀπὸ χρόνια νεκρὸς: παραπάνω, σμ. 106. Ἐπίσης δὲν θεωροῦμε γεροντὸς ὅτι τὸ μετόχι τοῦ Codreni νεμόταν ἢ μονὴ Μολυβδοσκεπάστης ἀπὸ κοινοῦ μὲ ἐκείνη τῆς Δρυάνου, καθὼς ἢ σύνδεση Codreni - Δρυάνου δὲν ἐδράζεται παρὰ στὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Λαμπρίδη ἀντίθετα, σὲ ἓνα ρουμανικὸ ἔγγραφο (1799) τοῦ, καταγομένου ἀπὸ τὴν Πογδόριανη, μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας Δοσιθέου Φιλίτη, ἢ σκήτη Codreni μνημονεύεται ἀφιερωμένη τόσο στὴν Μολυβδοσκεπάστη ὅσο καὶ στὴν μονὴ Stilon ἢ Stilu (*sic*) τῆς ἐπαρχίας Δρυϊνουπόλεως, ἢ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴν μονὴ Διβροβουνίου ἢ Στύλου καὶ Δίβρης ἢ καὶ Παναγίας τῆς Στυλιώτισσας ποὺ τιμᾷ καὶ αὐτὴ τὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου: Gh. LAZĂR, «Documente... (II)», σ. 271 (ἀρ. 15)· βλ. I. ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ, ὅπ. π., ΣΤ', σσ. 31, 34· Β. Ἀπ. ΔΗΜΟΥ, ὅπ. π., σσ. 242, 244, 252· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, ὅπ. π., Α', σσ. 181-182, Β', σσ. 450-457 (κυρίως σσ. 451-452), 507-510· σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγὴ τοῦ Δοσιθέου Φιλίτη: Α. Κ. ΓΚΟΓΚΟΣ, ὅπ. π., σσ. 714-718 καὶ 723 ὅπου τὸ ἐλληνικὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ τάφου τοῦ ἱεράρχη.

άνόδου στον θρόνο του Radu Șerban (1602-1611). Ὁ ἴδιος ὁ Ματθαῖος, αἰτιολογώντας τὴν ἀπόφασή του νὰ ἀποδημήσει βόρεια τοῦ Δούναβη, θὰ δηλώσει: «ἦλθον εἰς τὴν Βλαχίαν, χριστιανικοῖς ἤθεσι δουλεύουσιν καὶ εὐσεβεῖ ἡγεμόνει»¹¹⁶. Ἐκείνη ἄλλωστε τὴν ἐποχὴ ἐκλεγόταν ὡς προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βλαχίας ἕνας κορυφαῖος Ἑλληνας συνεργάτης τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου, ποὺ ὑπῆρξε πρότυπο γιὰ τὸν νεότερο ἱερωμένο: ὁ περίφημος καλλιγράφος Λουκάς ὁ Κύπριος. Ὁ Ματθαῖος ὀρίστηκε ἡγούμενος ἑνὸς ἀπὸ τὰ σημαντικότερα μοναστήρια τῆς χώρας, τῆς μονῆς Dealu, καὶ τὸ 1605, ἔπειτα ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ Radu Șerban καὶ ἄλλων ὑποστηρικτῶν του στὴν Βλαχία, τοῦ ἀπονεμήθηκε ὁ τιμητικὸς τίτλος τοῦ μητροπολίτη *in partibus infidelium* τῶν Μύρων τῆς Λυκίας. Στὴν Βλαχία παρέμεινε μέχρι τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν του στὰ 1624, καταλείποντας ἕνα ἀγιολογικὸ, ἱστορικὸ καὶ πολιτικὸ ἀκόμη ἔργο· εἶχε παράλληλα ἐπιδείξει μίαν σημαντικὴ καλλιγραφικὴ δραστηριότητα, γιὰ τὴν ὁποία κυρίως εἶναι εὐρύτερα γνωστός¹¹⁷.

116. N. IORGA, «Manuscrite din bibliotecile străine relative la istoria românilor», AARMSI, σειρά II, τ. XX (1898), σ. 241, καὶ τ. XXI (1898), σ. 9.

117. Σχετικὰ μὲ τὸν Ματθαῖο καὶ τὸ ἔργο του: M. BERZA, «Matei al Mirelor și cronica cantacuzinească», CI, IV/2 (1928), σσ. 117-125· D. RUSSO, ὄπ. π., σσ. 157-179· D. SIMONESCO, «Le chroniqueur Mathieu de Myre et une traduction ignorée de son „Histoire”», RESEE, IV/1-2 (1966), σσ. 81-114· L. POLITIS, «Un copiste éminent du XVIIe siècle Mathieu métropolitain de Myra», *Studia codicologica* (Texte und Untersuchungen 124), Βερολίνο 1977, σσ. 375-394· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, ὄπ. π., σσ. 163-165· Olga GRATZIOU, *Die dekorierten Handschriften des Schreibers Matthaios von Myra (1596-1624). Untersuchungen zur griechischen Buchmalerei um 1600*, Ἀθήνα 1982, 202 σσ. + 196 εἰκ.· Maria-Despina ZOUMBOULI, *Luc de Buzau et les centres de copie de manuscrits grecs en Moldo-Valachie (XVIe-XVIIe siècles)*, Ἀθήνα 1995, σσ. 88-116· βλ. ἀκόμη Șt. ANDREESCU, *Istoria românilor...*, σσ. 143-153· Κομνηνὴ ΠΗΔΩΝΙΑ, ὄπ. π. Γιὰ τὸν Λουκά τὸν Κύπριο ὡς ἠθικὸ πρότυπο τοῦ Ματθαίου: Ματθαίου Μυρέων, *Διήγησις Σύντομος...*, ἔκδ. N. IORGA, ὄπ. π., XXI, σ. 13. Γιὰ τὸν Λουκά γενικά: Gh. CRONȚ, «Le Chypriote Luca, évêque et métropolitain de Valachie (1583-1629)», *Πρακτικὰ τοῦ Πρώτου Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου*, τ. Γ': *Νεώτερον Τμήμα*, μέρος Α': *Ἱστορία, Γεωγραφία*, Λευκωσία 1973, σσ. 45-47· L. POLITIS, «Un centre de calligraphie dans les principautés danubiennes au XVIIe siècle, Lucas Buzau et son cercle», *Δέκατο Διεθνὲς Συνέδριον Βιβλιοφίλων*. Ἀθήνα 30 Σεπτεμβρίου - 6 Ὀκτωβρίου 1977

Από την πολύπλευρη υλική και ήθικη δραστηριότητα του Πωγωνιανίτη ιερωμένου στην ρουμανική γη, αξίζει — πιστεύουμε — να δωθεῖ ἔμφαση στὸν κοινωνικό του προβληματισμὸ ἀπέναντι στὸν ρουμανικὸ λαό, ιδίως σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ σχέσεις του μὲ τὸ ἤδη ἀπὸ δεκαετίες ἑδραιωμένο βόρεια τοῦ Δούναβη ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀποτελοῦσε πλέον σημαντικό παράγοντα τῆς τοπικῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ἀποκαλυπτικὴ εἶναι ἡ παράθεση τῶν παραινετικῶν καὶ ἀρκετὰ τολμηρῶν στίχων τοῦ Ματθαίου πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς του ὁμοεθνεῖς οἱ ὅποιοι δραστηριοποιοῦνταν τότε ὡς ἀξιωματοῦχοι ἢ ἔμποροι καὶ στὶς δύο ρουμανικὲς ἡγεμονίες:

ἀλλὰ καὶ σεῖς προσέχεσθε, ὧ ἄρχοντες Ῥωμαῖοι,
ὄσοι ᾿ς τὴν κούρτην¹¹⁸ βρίσκεσθε καὶ ὄσοι ἀγοραῖοι·
ιδέτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τὴν ἀδικίαν,
τοὺς Βλάχους μὴ πειράζετε μὲ τὴν πλεονεξίαν·

.....
θαρρῶ καὶ δυναστεύετε τοὺς ἐπτωχοὺς τοὺς Βλάχους,
καὶ ἡ πλεονεξία σας τοὺς κάμνει ῥωμαιομάχους,
καὶ δὲν μποροῦν νὰ σᾶς ἰδοῦν μηδὲ ζωγραφισμένους
ὡσὰν σκύλους τοὺς ἔχετε πολλὰ ὠνειδισμένους,
ἂν δὲν εἴχασιν ἀδικον δὲν ἤθελαν φωνάζη,
ἀμμή διατὶ κλαίγουνται ἔχουσιν ὁμοιάζη·
καὶ παύσετε καὶ λείψετε ἀπὸ τὴν ἀδικίαν,
μὴν σᾶς κολᾶση ὁ θεὸς κόλασιν αἰωνίαν.

Αὐτ' οἱ πτωχοὶ μᾶς θρέφουσι καὶ μᾶς ἀποκυττάζουν,
θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες «ζουπύνουλε»¹¹⁹ μᾶς κράζουν,

(*Dixième Congrès International des Bibliophiles. Athènes 30 Septembre - 6 Octobre 1977*), χ.τ. [1979], σσ. 1-11 + 4 εἰκ· Ἀριάδνη ΚΑΜΑΡΙΑΝΟΥ-ΤΣΙΟΡΑΝ, «Διαπρεπεῖς λόγιοι ἀπὸ τὴν Κύπρο δροῦν στὴ Ρουμανία» (μὲ σχόλια τοῦ Κ. Π. ΚΥΡΡΗ), ΚΛ, XII (1980), σσ. 233-234, καὶ XIII (1981), σσ. 293-295· Μαρία-Δεσπίνα ΖΟΥΜΒΟΥΛΙ, ὅπ. π., 272 σσ. + 134 εἰκ.

118. Δηλαδή στὴν ἡγεμονικὴ αὐλή, ρουμ.: *curte* < λατ. *cohors*, -*rtis*· βλ. *Dicționarul explicativ al limbii române* (= *DEX*), [Βουκουρεῖστι] 1998², σ. 253.

καὶ πρέπει νὰ τοὺς ἔχωμεν καὶ νὰ τοὺς ἀγαποῦμε,
ὅτι μᾶς εἶναι ἀδελφοί, πρέπει νὰ τοὺς τιμοῦμε¹²⁰.

Οἱ νουθεσίες αὐτὲς δὲν ἦταν τυχαῖες. Ὁ Ματθαῖος εἶχε ὑπάρξει μάρτυρας τῶν πρώτων ἀνθελληνικῶν κινήσεων στὴν Βλαχία τοῦ ΙΖ' αἰώνα, κάποιες ἀπὸ τὶς ὁποῖες καὶ περιγράφει στὸ ἱστορικό του ἔργο¹²¹. Ἡ ἐμπειρία του αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του τόσο γιὰ τὸν ρουμανικὸ λαὸ ὅσο καὶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἑλληνικῆς παρουσίας στὶς ρουμανικὲς χώρες, τοῦ δημιούργησε τὴν ἀνάγκη τῆς προβολῆς τοῦ κοινωνικοῦ του στοχασμοῦ ποὺ δὲν περιορίζεται μόνον στὸ περιεχόμενο τῶν παραπάνω στίχων, ἀλλὰ καλύπτει ἕνα ἐκτενὲς μέρος τοῦ ἔμμετρο ἱστορικοῦ του ἔργου¹²². Ἡ συγκεκριμένη πτυχὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ματθαίου

119. Ἄρχοντα, ἀφέντη, ρουμ.: jurân (ἀναρθη ὀνομαστική)· τιμητικὴ προσφώνηση ποὺ ὅμως δὲν εἶναι ταυτόσημη μὲ τὸν τίτλο *juran* < σλαβ. *župan* = ζουπάνος; *DEX*, σ. 551.

120. Ματθαίου Μυρέων, *Ἐτέρα Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγγροβλαχίαν τελεσθέντων...* (ἔμμετρο χρονικό), ἔκδ. É. LEGRAND, *Bibliothèque grecque vulgaire* (βλ. παραπάνω, σημ. 76), σ. 246 (ἡ ἔμφαση ποὺ ἀποδίδεται μὲ πλαγιογράμματος χαρακτῆρες στὴν λ. «ἀδελφοί» μᾶς ἀνήκει).

121. Ματθαίου Μυρέων, *Διήγησις Σύντομος...*, σ. 15· τοῦ ἰδίου, *Ἐτέρα Ἱστορία τῶν κατὰ τὴν Οὐγγροβλαχίαν τελεσθέντων...*, σσ. 245, 261-262, 264-271· βλ. C. REZACHEVICI, «Fenomene de criză social-politică în Țara Românească în veacul al XVII-lea (Partea I: prima jumătate a secolului al XVII-lea)», *SMIM*, IX (1978), σσ. 61-70. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ Ματθαίου, μίᾳ ἀκόμη πηγῇ γιὰ τὸ ἀνθελληνικὸ κλίμα στὴν Βλαχία τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰ. ἀποτελεῖ σύγχρονη ἑλληνικὴ χειρόγραφη μαρτυρία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἠπειρωτικὸ μετόχι τοῦ Τιμίου Προδρόμου στὸ Βουκουρέστι: Α. ΦΑΛΑΓΚΑΣ, «Μία ἀγνωστὴ ἑλληνικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν Βλαχία τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰώνα», *Ελληνικὴ Ἱστορικὴ Εταιρεία. ΚΒ' Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο. 25, 26, 27 Μαΐου 2001. Πρακτικά*, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 69-88, καὶ ρουμ. μετάφρ.: Α. FALANGAS, «Conflictele dintre Gabriel Báthory, Radu Șerban și Radu Mihnea pentru Țara Românească în lumina unui izvor grecesc necunoscut», *SMIM*, XX (2002), σσ. 53-61.

122. É. LEGRAND, *ὅπ. π.*, σσ. 277-313, 328-333: παραινέσεις πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρο Ἡλία, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουμε ἤδη κάνει λόγο μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναφορᾶς μας στὸν Νίκα, καὶ πρὸς τὸν πεθερό του Ἰωάννη Καταρτζῆ, *μέγα μπάνο τῆς Κραϊόβας* (1613-1616, 1618-1620), προπάππο τῆς Σουλτάνας, συζύγου τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου «τοῦ ἐξ ἀπορρήτων»· βλ. *Ariadna*

ου Μυρέων καθιστᾶ τὸ λαμπρὸ αὐτὸ τέκνο τῆς εὐάνδρου Ἡλείρου ὡς ἕναν ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ὀραματιστὲς τῆς βαλκανικῆς ἁρμονικῆς συνύπαρξης καὶ συνεργασίας.

Ἔργα Σιμωτᾶδων

Κατὰ μία ἀξιοπρόσεκτη συγκυρία, ἡ συνέχεια ποὺ ὀλοκληρῶνει τὴν παροῦσα ἐργασία ἀφορᾶ τὸν τόπο ποὺ ὀδηγοῦν τὴν σκέψη οἱ συνειρμοὶ ποὺ γεννᾷ ἡ μορφή τοῦ Ματθαίου: τὸ μολδαβικὸ μοναστήρι τοῦ Secu, τὸ 1821 θέατρο θυσίας τοῦ Γεωργάκη Ὀλύμπιου, ὅπως καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων συναγωνιστῶν του, στὸν βωμὸ τοῦ κοινοῦ ἰδανικοῦ τῆς βαλκανικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ μονὴ Secu ἰδρύθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνα ἀπὸ τὸ ζεῦγος τῶν βογιάρων Νέστορα καὶ Mitrofană Ureche οἱ ὀποῖοι καὶ φρόντισαν νὰ ἐξασφαλίσουν ὡς παλλάδιο γιὰ τὸ καθίδρυμά τους τὰ λείψανα ποὺ ἀποδίδονταν στὸ πόδι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου¹²³.

Σύμφωνα μὲ ἕνα ἀγιολογικὸ κείμενο, ποὺ διασώζεται μόνον στὴν ρουμανικὴ του παραλλαγή, τὰ ἐν λόγῳ λείψανα ἀνακαλύφθηκαν τυχαῖα στὰ θεμέλια τοῦ βυζαντινοῦ παλατιοῦ τῆς Κωνσταντινούπολης γιὰ νὰ καταλήξουν στὸ σουλτανικὸ θησαυροφυλάκιο. Τότε ὁ γνωστός μας ἀπὸ τὴν φιλοξενία ποὺ τοῦ ἐπεφύλαξε ὁ Πέτρος ὁ Χωλὸς πατριάρχης Ἱερεμίας Β΄, ἐπιθυμώντας νὰ ἐπανέλθουν τὰ λείψανα αὐτὰ στὴν λατρεία τῆς χριστιανοσύνης, ἀνέθεσε τὴν ἀπόσπασή τους στὸν εὐποροῦ Ἡπειρώτη Νικόλαο Σιμωτᾶ, προφανέστατα ἀπὸ τὴν Βελλᾶ ἢ τὴν περιοχὴ τῆς Βελλᾶς. Ὁ Ἡπειρώτης αὐτός, μὲ τίμημα μία μεγάλη ποσότητα χρυσοῦ, ἐκπλήρωσε τὴν ἀποστολή του φυγαδεύοντας τὰ ἅγια λείψανα στὴν γενετειρὰ του. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ 1607 ὁ Σιμωτᾶς τὰ μετέφερε στὴν Μολδαβία, κατὰ τὴν διάρκειά ἐνὸς ἐπαγγελματικοῦ ταξιδιοῦ ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν ἀγορὰ προβάτων — ἕνας ἀκόμη λοιπὸν τζελέπης! Ἐκεῖ, ἔναντι ἀδρῆς ἀποζημίωσης, τὰ λείψανα

CAMARIANO-CIORAN, ὅπ. π., 166-167, καὶ γιὰ τὸν Καταρτζῆ: N. STOICESCU, *Dicționar...*, σ. 147. Στ. GOROVEI, *Mușatinii*, Chișinău 1991², σ. 151.

123. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὰ κειμήλια τῆς μονῆς Secu: πρωτοσύγκελλος Macarie CIOLAN, *Mănăstirea Secu*, Ἰάσιο 1987.

περιήλθαν στὴν ἰδιοκτησία τοῦ Νέστορα Ureche ὁ ὁποῖος καὶ τὰ κατέθεσε ἐν πομπῇ στὸ νεόδμητο καθολικὸ τοῦ μοναστηριοῦ του. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο, ὁ Σιμωτᾶς εἶχε προηγουμένως ἀπορρίψει τὴν προσφορὰ ἐνὸς ἄλλου σημαντικοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ συγκεκριμένα τοῦ Ἑνετοῦ διοικητῆ τῆς Κρήτης, πληροφορία ἐνδεικτικὴ ἴσως γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ πλούσιου αὐτοῦ ἐμπόρου μὲ ὑψηλὰ ἐνετικὰ περιβάλλοντα¹²⁴.

Τὶς δραστηριότητες τοῦ πολυπράγμονος καὶ εὐσεβοῦς Ἡπειρώτη διαφωτίζει ἡ προσωπικότητα τοῦ φέροντος τὸ ἴδιο ἐπώνυμο καὶ προφανῶς συγγενοῦς του Ἰωάννη Σιμωτᾶ. Αὐτὸς ὑπῆρξε ἕνας πάμπλουτος, δραστήριος ἔμπορος ποὺ κινοῦνταν ἀνάμεσα σὲ Κωνσταντινούπολη, Μολδαβία καὶ Πολωνία, χωρὶς ὅμως νὰ ξεχνᾷ τὴν γενέτειρά του Ἡπειρο. Ἦταν φίλος τοῦ Μελέτιου Πηγᾶ, εἶχε δοσοληψίες μὲ τὸν Πέτρο τὸν Χωλὸ καὶ τοὺς διαδόχους του, καὶ πιθανότατα εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν «κυρίτζη Γιαννάκη» ποὺ εἶχε ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὰ κωνσταντινουπολίτικα ἐργαστήρια γιὰ λογαριασμὸ τῶν κτιτόρων τοῦ Secu τὸν βαρῦτιμο ἐπιτάφιο ποὺ κοσμεῖ μέχρι σήμερα τὸ μοναστήρι. Ὁ Σιμωτᾶς αὐτὸς ἀναδείχθηκε ἀκόμη σὲ ὑποστηρικτὴ τῆς ὀρθόδοξης κοινότητας τοῦ πολωνο-λιθουανικοῦ κράτους, ἄμεσα ἀπειλούμενης τότε ἀπὸ τὴν προπαγανδιστικὴ δράση τῶν ἀποστόλων τῆς Οὐνίας.

Τὴν μνήμη του διαιώνίζει στὴν ἡπειρώτικη γῆ, σὲ μικρὴ σχετικὰ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἀνύπαρκτη σήμερα πόλη τῆς Βελλᾶς, ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ τῆς μονῆς Σωσίνου (ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ μας στὶς σχέσεις Θεολήπτου Α΄ - Neagoe Basarab), ὅπως καὶ οἱ κτιτορικὲς του ἀπεικονίσεις στὸν νάρθηκα καὶ τὸ

124. D. UDIȘTEANU, *Comori din trecutul cultural al m-rii Secul. Istoria piciorului Sf. Ioan Botezătorul*, Cernica 1940· P. Ș. NĂSTUREL καὶ A. FALANGAS, «Istoria moaștelor piciorului sf. Ioan Botezătorul de la mănăstirea Secu», *BBR*, XV (XIX) - Νέα σειρά (1989), σσ. 147-173. Ἡ γενέτειρα τοῦ Νικολάου ἀπαντᾷ στὸ ρουμανικὸ κείμενο ὡς «Vlas» ποὺ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ρουμανικὴ προσαρμογὴ τοῦ ὀνόματος τῆς Βελλᾶς (στὴν γενική), μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ πρώτου ἄτονου φωνήεντος: ὅπ. π., σ. 155. Γιὰ τὴν ὑφιστάμενη ἀκόμη τότε πόλη καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια τῆς Βελλᾶς: Α. Κ. ΚΟΡΑΚΙΔΗΣ, *Ἡ Βελλὰ τῆς Ἡπείρου. Ἡ μεσαιωνικὴ πόλη, ἡ ἐπισκοπὴ καὶ μητρόπολη καὶ οἱ ἰ. μονές της*, Ἀθήνα-Ἰωάννινα 1998.

ιερό τοῦ καθολικοῦ. Ἐστὼ κι ἂν στὸν χώρο τῆς Σωσίνου εἶχαν κάποτε ὑπάρξει κάποια ἀρχικά κτίσματα καὶ μία μοναχική κοινότητα ποὺ εἶχε ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν γενναιοδωρία τοῦ Neagoe, κτίτωρ τῆς μονῆς θεωρεῖται ὁ Ἰωάννης Σιμωτᾶς, ἐφόσον ἦταν αὐτὸς ποὺ τὸ 1598 ὄχι μόνον τὴν «ἀνήγειρε καὶ συνεστήσατο εἰς δόξαν Θεοῦ»¹²⁵, ἀλλὰ καὶ «σκεύεσιν ἱεροῖς καὶ ἄλλοις πολλοῖς κτήμασι κατεπλούτισεν». Ἀκόμη, αὐτὸς ὁ «χρησιμώτατος ἄρχων καὶ πραγματευτῆς Μπογδανίας» (ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς *χρησιμώτατος ἄρχων* ἀποδιδόταν καὶ στὸν Πάνο Πεπανό) στὸ καθίδρυμά του «σταυρὸν ἱερὸν ἐπήξατο», ὑπάγοντάς το, ὡς σταυροπηγιακὴ πλέον μονή, στὴν ἄμεση δικαιοδοσία τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, μὲ τὴν συγκατάθεση, σημειωτέον, τοῦ τοπικοῦ ἐπισκόπου Βελλᾶς¹²⁶.

125. Ἐὰν ἡ μονὴ Σωσίνου ὀρθωνόταν ἤδη ἐπὶ Neagoe Basarab, ἡ συγκεκριμένη διατύπωση ἀφορᾷ προφανῶς τὴν ὀλικὴ ἀνακατασκευὴ τῆς: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σ. 96· ἐξάλλου ἀμέσως παρὰ κατω στὸ ἴδιο ἔγγραφο (βλ. ἐπόμενη σημ.) ὁ Ἰωάννης ἐμφανίζεται ὡς «ἀνοικοδόμησας» τὸ μοναστήρι «ἐκ θεμελίων αὐτῶν καὶ βάθρων».

126. Σχετικὰ μὲ τὸν Ἰωάννη Σιμωτᾶ καὶ τὴν μονὴ Σωσίνου: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 72-129 + 10 εἰκ.· P. Ş. NĂSTUREL, «L'épithaphios constantinopolitain du monastère roumain de Secoul (1608)», *ΔΑΑΕ*, 4 (1967), σσ. 129-140 + εἰκ. XLIII-XLVII· Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *ὄπ. π.*, σσ. 88-89· Δ. ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ, *ὄπ. π.*, Β', σσ. 573-580· Α. Κ. ΓΚΟΓΚΟΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 437-594· Β. Β. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *Ιερὴ Μονὴ Ευαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου - Σωσίνου*, Ἰωάννινα 1998. Τὰ ἀποσπάσματα προέρχονται ἀπὸ σιγίλλιο τοῦ Μελέτιου Πηγᾶ (Μάρτιος 1598), τοποτηρητὴ ἀκόμη τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου (1597-1598): Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 115-116· Β. Β. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *ὄπ. π.*, σ. 89. Ἀναφορικὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ κτίτορα, «χρησιμώτατος ἄρχων καὶ πραγματευτῆς Μπογδανίας», πρβλ. σιγίλλιο (Ἀπρίλιος 1598) τοῦ Ματθαίου Β' (1596, 1598-1603), ὅπου καὶ ἐδῶ ἀναφαίνεται «ὁ χρησιμώτατος καὶ περιφανῆς κῦρ Ἰωάννης [ὁ Σιμωτᾶς], πραγματευτῆς Μπογδανίας»· ἐξάλλου, στὸ ἴδιο ἔγγραφο ὁ Σιμωτᾶς προβάλλεται καὶ ὡς ἄρχων, ἐπίσης «περιφανῆς»: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 88, 117-119· Β. Β. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *ὄπ. π.*, σσ. 31, 91-93. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν συγκατάθεση τοῦ ἐπισκόπου Βελλᾶς Μανασσῆ: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 87, 96, 115, 117· Β. Β. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *ὄπ. π.*, σσ. 30, 38, 93. Γιὰ τὶς σχέσεις τόσο τοῦ Ἰωάννη Σιμωτᾶ ὅσο καὶ τῶν Ζώτου καὶ Ἀπόστολου Τζιγαρᾶ μὲ τὸν ἐγκατεστημένο στὴν Κωνσταντινούπολη ἰσχυρὸ Χιώτη ἔμπορο Μικὲ Καβάκο: Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ, *ὄπ. π.*, σσ. 89-90· Β. Β. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, *ὄπ. π.*, σ. 32, ποὺ ἀναπαράγει τὶς πληροφορίες τοῦ

* * *

Ὡς κατακλείδα αὐτῆς τῆς παρουσίας, θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι τὰ ὅσα ἔχουν ἀναφερθεῖ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μέρος τοῦ πλέγματος τῶν σχέσεων τῶν Ἁπειρωτῶν μὲ τὶς ρουμανικὲς χώρες κατὰ τὸν ὕστερο Βαλκανικὸ Μεσαίωνα - πρώτη περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀκόμη ὅμως καὶ αὐτὰ τὰ ἀποσπασματικὰ στοιχεῖα ἀποκαλύπτουν ὅτι οἱ Ἁπειρωτῆς, καὶ εἰδικὰ οἱ Πωγωνιανῆς, εἶχαν ἀπὸ νωρὶς κατακτήσει ἐξέχουσα θέση στὴν ἑλληνικὴ Διασπορὰ τῆς Βόρειας Βαλκανικῆς καὶ ἀκόμη τοῦ εὐρύτερου χώρου τῆς Νοτιανατολικῆς Εὐρώπης. Αὐτὴ ἡ πρώιμη φάση τῆς μεταναστευτικῆς ἐποποιίας τῶν Ἁπειρωτῶν ἀξίζει τὴν πλήρη της ἀποτίμησι μὲσα ἀπὸ μία μακρόπνοη καὶ συστηματικὴ ἐρευνητικὴ προσπάθεια ποὺ θὰ ὀδηγήσει στὴν συναγωγὴ βασικῶν συμπερασμάτων τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται νὰ βελτιώσουν τὴν εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς ἡπειρωτικῆς κοινωνίας.

Θὰ ἐπιχειρούσαμε ὡστόσο νὰ ἐκθέσουμε ἔστω καὶ τώρα κάποιες ἰδέες, ἐν εἴδει γενικῶν διαπιστώσεων, ποὺ ἀφοροῦν τὸ σύνολο τῶν Ἁπειρωτῶν ποὺ παρήλασαν στὶς προηγούμενες σελίδες. Τὰ πρόσωπα αὐτά, κατὰ τὴν γνώμη τοῦ γράφοντος, ἀποτελοῦν σημαντικὲς καὶ χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις ἡπειρωτικῆς παρουσίας στὶς ρουμανικὲς χώρες κατὰ τὸν ΙΣΤ΄ αἰῶνα καὶ τὸ πρῶτο ἡμῖς τοῦ ἐπόμενου. Θὰ μπορούσαν μάλιστα νὰ μᾶς προσφέρουν στοιχεῖα γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ μιᾶς τυπολογίας ἀναφορικὰ μὲ τὴν κινητικότητα καὶ τὶς δραστηριότητές τους, καθὼς καὶ μὲ

Βρανούση. Σχετικὰ μὲ τὴν τότε πολιτικὴ τοῦ Καθολικισμοῦ ἀπέναντι στοὺς Ὀρθοδόξους τοῦ πολωνο-λιθουανικοῦ κράτους καὶ τοὺς συνακόλουθους θρησκευτικοὺς ἀνταγωνισμοὺς: S. N. PLOKHII, *Papstvo i Ukraina. Politika rimskoj kurii na ukrainskikh zeml'akh v XVI-XVII vv.*, Κίεβο 1989· βλ. ἀκόμη J. BARDACH, «La rencontre des Églises catholique et orthodoxe sur les territoires orientaux du Royaume de Pologne et de Lituanie aux XIVe-XVIe siècles», *The Common Christian Roots of the European Nations. An International Colloquium in the Vatican*, Φλωρεντία 1982, σσ. 817-826, καὶ W. M. BARTEL, «The State and Christian religions in Poland from the 16th to 20th Centuries», *ὄπ. π.*, σσ. 827-842.

τὴν σχέσηη τους, ἂν ὄχι μὲ τὸ σύνολο τῆς τοπικῆς κοινωνίας, μὲ τὴν ρουμανικὴ ἄρχουσα τάξη.

Ὡς πρώτη λοιπὸν διαπίστωση θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ Ἑπειρῶτες προέρχονται γεωγραφικὰ ἀπὸ ἓναν χῶρο ποῦ δὲν ἐκτείνεται νοτιότερα τῆς περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων.

Οἱ περισσότεροι κατάγονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Πωγωνίου. Εἶναι οἱ Καλογεράς, Γκιόρμας, Ὁξιώτης, Νίκας, οἱ τέσσερεις ἀδελφοὶ Πεπανοί, ὁ Ματθαῖος Μυρέων καὶ προφανῶς οἱ τέσσερεις ἀφιερωτὲς τοῦ *Εὐαγγελίου τῆς Μολυβδοσκεπάστης*. Σὲ αὐτοὺς θὰ μπορούσαν νὰ προστεθοῦν: ὁ ἀνώνυμος ἔμπορος ἀπὸ τὴν Μολδαβία ποῦ φέρεται ὡς ὁ κτίτορας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὴν Διπαλίτσα, ἐὰν βέβαια ὑπάρξει ποτὲ ἐπιβεβαίωση τῆς σχετικῆς πληροφορίας· ὁ Πάνος Ἀρσενίου, αὐθεντικὸς (= ἡγεμονικὸς;) *πραγματευτῆς* καὶ κτίτορας, ἐπίσης στὴν Διπαλίτσα, τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καθὼς καὶ τὸ ζεῦγος τῶν φερομένων — ἄγνωστο ὅμως πότε — ὡς εὐεργετῶν τῆς μονῆς Μολυβδοσκεπάστης, κοντὰ στὴν ἴδια Διπαλίτσα, Πέτρος καὶ Σοφία Γκίριτζη.

Ἀπὸ τὴν πόλη ἢ τὴν περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων ἐμφανίζονται νὰ ἔλκουν τὸ γένος τους οἱ ἀδελφοὶ Ἀπόστολος καὶ Ζῶτος Τζιγαράς, ὁ Ἱερόθεος Μονεμβασίας, ὅπως καὶ οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος, Βασίλειος καὶ Φώτης, ἐνῶ ἡ γιαννιώτικη προέλευση τοῦ πατριάρχη Θεολήπτου Α΄ ἔχει, πιθανὸν εὐστοχα, ἀμφισβητηθεῖ ὑπὲρ τῆς Πογδόριανης. Δύο ἀκόμη οἰκουμενικοὶ πατριάρχες, οἱ Ἱερεμίας Α΄ καὶ Ἰωάσαφ ὁ Β΄, προέρχονται ἀπὸ τοὺς σχετικὰ κοντινοὺς στὰ Ἰωάννινα οἰκισμοὺς τῆς Ζίτσας καὶ τῆς Κράψης.

Ὅσο γιὰ τὴν περιοχὴ Βελλᾶς - Πογδόριανης, αὐτὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταγωγὴ τοῦ Θεολήπτου Α΄, διεκδικεῖ ἀναντίλεκτα καὶ ἐκεῖνη τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννη καὶ Νικολάου Σιμωνῆ.

Τέλος ἡ Βόρεια Ἑπειρος ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν Σταυρινό, γεννημένο στὴν Μάλτσιανη τῆς περιοχῆς τοῦ Δελβίνου, ἐνῶ ἡ ἀπώτερη καταγωγὴ τοῦ Νικολάου Κοσι, ἀπὸ τὸ Ἀρβανιτοχώρι τῆς Βόρειας Βουλγαρίας, θὰ πρέπει πιθανὸν νὰ ἀναχθεῖ στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ βορειοηπειρώτικου χώρου.

Ὅλα τὰ παραπάνω πρόσωπα μπορούν νὰ ἐνταχθοῦν σὲ δύο εὐκρινεῖς κοινωνικὲς κατηγορίες: κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς.

Οἱ πρῶτοι κατέχουν εἴτε τὸν ἀνώτατο τίτλο τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη (Θεόληπτος Α΄, Ἱερεμίας Α΄, Ἰωάσαφ Β΄), εἴτε εἶναι ἐπιφανεῖς ἱερωμένοι ποὺ ἀνήκουν στὸ ἄμεσο πατριαρχικὸ περιβάλλον ἢ ἔχουν ἐμπλακεῖ ἐνεργὰ στὶς ὑποθέσεις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (μελλοντικὸς Ἱερεμίας Α΄, ὡς μητροπολίτης Σόφιας, Ἱερόθεος Μονεμβασίας, Ματθαῖος Μυρέων). Ἀπὸ αὐτοὺς μόνον ὁ Ματθαῖος, προτοῦ ἀκόμη ἐξελιχθεῖ σὲ μητροπολίτη Μυρέων, ἐγκαθίσταται καὶ δραστηριοποιεῖται μόνιμα βόρεια τοῦ Δούναβη, ἐκδηλώνοντας μάλιστα αἰσθήματα ἀλληλεγγύης πρὸς τὸν ἐντόπιό πληθυσμό. Μὲ βάση τὴν μαρτυρία του, φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιλογή τῆς νέας του πατρίδας ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τὸ προνομιακὸ καθεστῶς πολιτικῆς αὐτονομίας ποὺ ἴσχυε στὶς Ἡγεμονίες. Ἡ παρουσία τῶν ὑπόλοιπων ταξιδευτῶν κληρικῶν σὲ Βλαχία ἢ Μολδαβία συνδέεται εἴτε μὲ τὶς φανερὲς ἀέναιες προσπάθειες τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας γιὰ ἐξεύρεση οἰκονομικῶν πόρων (Ἱερεμίας Α΄, Ἱερόθεος Μονεμβασίας), εἴτε μὲ τὶς σχέσεις ποὺ οἱ ἴδιοι διατηροῦσαν σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο μὲ τὰ ἡγεμονικὰ περιβάλλοντα, καὶ οἱ ὁποῖες ἀναμφίβολα τοὺς ἀπέφεραν, ἐκτὸς ἀπὸ ἠθικὴ, ὑλικὴ στήριξη (Θεόληπτος Α΄, Ἰωάσαφ Β΄, Ἱερόθεος Μονεμβασίας). Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, οἱ Ἡπειρωτῆς αὐτοὶ ἱεράρχες προσέδιδαν στοὺς ἡγεμονικοὺς οἴκους ἕναν ἀέρα βυζαντινῆς διαδοχῆς, ἀλλὰ κάποτε, μὲ τὸ κῦρος ποὺ ἀπέπνεαν ἢ καὶ μὲ τὶς καθ' οἰκονομίαν πνευματικὲς τους παραχωρήσεις, βοηθοῦσαν τοὺς ὑψηλοὺς τους οἰκοδεσπότες νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν κοινωνικὴ κριτικὴ ποὺ γεννοῦσε ἡ ἐμπλοκὴ τους σὲ ἀξιοκατάκριτες ἠθικὰ ἐνέργειες (Θεόληπτος Α΄ - Neagoe Basarab, Ἰωάσαφ Β΄ - Chiajna).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν χορεία τότε τῶν λαϊκῶν Ἡπειρωτῶν στὶς ρουμανικὲς χῶρες, εἶδαμε κάποιους ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἐμφανίζονται περιβεβλημένοι μὲ ὑψηλοὺς βογιαρικοὺς τίτλους (Ζῶτος Τζιγαρᾶς, Καλογερᾶς, Νικόλαος Κοσί, Γκιόρμας, Ὁξιώτης, Νίκας, ἀδελφοὶ Νικόλαος, Βασίλειος, Φώτης, Δοπα Πεπανός), φαινόμενο ποὺ προκαλεῖ ἐντύπωση ἐὰν ἀναλογισθεῖ κανεὶς τὴν κοινωνικὴ στεγανότητα, ιδίως κατὰ τὴν προφαναριωτικὴ περίοδο, ποὺ χαρακτηρίζε τὴν ρουμανικὴ ἀριστοκρατία. Δύο ἀκόμη σημαίνουσες προσωπικότητες Ἡπειρωτῶν ποὺ ἔδρασαν βόρεια τοῦ Δούναβη, οἱ Ἰωάννης Σιμωτᾶς καὶ Πάνος Πεπανός, ἂν καὶ δὲν

φαίνεται να απέκτησαν σε Μολδαβία ή Βλαχία αριστοκρατικούς τίτλους, μνημονεύονται σε έλληνικές πηγές της εποχής ως επίλεκτα μέλη της κοινωνίας των μεταβυζαντινών αρχόντων.

Τίθεται λοιπόν το ερώτημα: ποια ήταν τα κριτήρια που καθόρισαν την κοινωνική καταξίωση όλων αυτών των ανθρώπων;

Όπωςδήποτε η διάθεση από μέρος τους άφθονου χρήματος. Όσο για την πρωταρχική πηγή του, αυτήν φαίνεται να την αποκαλύπτουν οι έμπορικές δραστηριότητες των Τζιγαράδων, Πεπανών και Σιμωτάδων, δραστηριότητες που εξάλλου αποδίδει ή ήπειρώτικη παράδοση σε δύο ακόμη αινιγματικά πρόσωπα: στον ανώνυμο κτίτορα του Αγίου Γεωργίου της Διπαλίτσας, και στον Ζαγορήσιο μέγα μπάνο Γιάννη, υποτίθεμενο γεννήτορα του Μιχαήλ του Γενναίου. Σημειωτέον ότι ο Γιάννης αυτός, όπως και ο προμηθευτής ιερών λειψάνων Νικόλαος Σιμωτάς, εμφανίζονται να ασχολούνται με τό, εύλογα έλκυστικό σε ανθρώπους όρεινης καταγωγής, εμπόριο ζώων. Ός θέατρο της επιχειρηματικής δραστηριότητας των παραπάνω αποκαλύπτεται όχι μόνον ο ρουμανικός χώρος, αλλά και η Βενετία, ή Κωνσταντινούπολη, όπως και το πολωνο-λιθουανικό κράτος.

Όμως ή οικονομική επιφάνεια ενός ατόμου μπορεί να έδραίωσε την θέση του στην Ιθύνουσα τάξη της τουρκοκρατούμενης ελληνικής κοινωνίας, δέν εξασφάλιζε ώστόσο την είσοδό του σε μία φεουδαλικής αντίληψης αριστοκρατία, όπως εκείνη την όποια αντιπροσώπευαν οι βογιάροι στις Ήγεμονίες. Ός απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη στην κοινωνική αυτή τάξη έτίθετο ή κατοχή εύρειας έκτασης γής· συνεκτιμούνταν το κριτήριο της καταγωγής και κυρίως της συγγένειας με έντόπιες εύγενείς οικογένειες· καταλυτική ώστόσο απέβαινε ή εύνοια του ήγεμονικού περιβάλλοντος. Μία τέλος δραστηριότητα που συνέβαλε στην καταξίωση ενός νεήλυδος, ή μή, εύγενοϋς στους κόλπους της ύψηλης ρουμανικής, αλλά και γενικότερα της μεταβυζαντινής αριστοκρατίας, ήταν εκείνη του κτίτορος ή έστω του εύεργέτη ιερών και ει δυνατόν σεβαστών καθιδρυμάτων, κατά μίμηση των κραταιών βυζαντινών προσωπικοτήτων. Έξάλλου, σύμφωνα με το πνεϋμα της εποχής, ή δραστηριότητα αυτή δέν εξασφάλιζε

στούς «εὐσεβεῖς» αὐτοὺς εὐεργέτες καὶ τὶς οἰκογένειές τους τὴν οὐράνια συνδρομὴ στὴν ἐπίγεια καὶ ἐπέκεινα ζωῆ;

Μετὰ ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε, μποροῦμε νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι οἱ πέραν τῶν ἐμπορικῶν τους ἐνασχολήσεων προσπάθειες τῶν Πεπανῶν γιὰ ἀπόκτηση καὶ ἐπαύξηση γῆς στὴν Βλαχία δὲν ἀποτελοῦσαν ἐπένδυση μὲ μόνο κριτήριό τὸ κέρδος, ἀλλὰ καὶ ἐξέφραζαν τὴν ἐπιθυμία τῆς οἰκογένειας γιὰ ἀνάρρηση στὴν κοινωνικὴ δμάδα τῶν μεγάλων βογιάρων, ἐπιθυμία ποὺ εὐοδώθηκε, ἔστω καὶ ἀρκετὰ ἀργά, μὲ τὴν ἀνάδειξη τοῦ Dopa ὡς *μεγάλου καμινάρη*.

Βέβαια, ἡ ἐκμετάλευση μίας ἐκτεταμένης γῆς καὶ συνακόλουθα ἑνὸς πλήθους ἐξαρτημένων καλλιεργητῶν μποροῦσε νὰ ἀποβεῖ κερδοφόρα ὑπόθεση, συμβάλλοντας στὴν αὐξηση τοῦ πλούτου καὶ τοῦ κύρους τοῦ ἰδιοκτήτη, ἰδίως ἐὰν αὐτὴ συνδυαζόταν μὲ τὶς ἐμπορικὲς του ἐνασχολήσεις — μποροῦμε εὐκόλα νὰ φαντασθοῦμε τι προοπτικὲς μποροῦσαν νὰ ἀνοίξουν σὲ ἕνα *τζελέπη* τὰ ἀπέραντα λειβάδια τῆς Βλαχίας ἢ τῆς Μολδαβίας. Στὴν γῆ λοιπὸν φαίνεται ὅτι διοχετεύθηκε ἡ ἐπιχειρηματικὴ ἐνδία Νίκα· ἐκείνη μὲ τὴν σειρά της τὸν ἀνέδειξε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ πλούσια καὶ ἰσχυρὰ τέκνα τῆς Ἡπείρου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς, ἔστω κι ἂν αὐτὴ περιοριζόταν πραγματικᾶ στὴν μητρικὴ γενιὰ τῶν Ἀψαράδων, φαίνεται ὅτι, πέρα ἀπὸ τὶς ὅποιες ἐμπορικὲς του δραστηριότητες, ἔπαιξε ρόλο στὴν κοινωνικὴ καταξίωση τοῦ Ζώτου Τζιγαρά. Ὅμως ἡ σημαίνουσα θέση του στοὺς κόλπους τῆς μολδαβικῆς ἀριστοκρατίας ὀφειλόταν στὸν γάμο του μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνα. Ἀναμφίβολα ἐπίσης, τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη τῶν Καλογερά, Γκιόρμα, Ὁξιῶτη, Νίκα, ὅπως καὶ τῶν ἀδελφῶν Νικολάου, Βασιλείου καὶ Φώτη, εὐνόησαν οἱ γάμοι τους μὲ ἐκπροσώπους τῆς ρουμανικῆς ἀριστοκρατίας: οἱ συζυγοὶ τους τοὺς συνέδεαν μὲ ἐπιφανῆ τοπικὰ γένη· τοὺς παρῆχαν ἀκόμη ὡς προίκα τὴν πολὺπόθητη γῆ. Ὡστόσο οὔτε ὁ Ζῶτος Τζιγαράς, οὔτε οἱ Γκιόρμας καὶ Ὁξιῶτης κατόρθωσαν νὰ διατηρήσουν τοὺς βογιαρικούς τους τίτλους μετὰ τὴν ἔκλειψη τῶν ἡγεμόνων ποὺ εἶχαν στηρίξει τὴν κοινωνικὴ τους ἀνοδο, φαινόμενο ποὺ ὅμως δὲν γενικεύουν

οἱ περιπτώσεις τῶν προσαρμοστικῶν στίς πολιτικὲς ἀλλαγές Καλογερά καὶ Νίκα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Καλογερά καὶ Νικόλαο Coci, γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν διαθέτουμε, τοῦλάχιστον πρὸς τὸ παρόν, κάποια σχετικὰ στοιχεῖα, ὅλοι οἱ Ἡπειρώτες ποὺ εἶδαμε νὰ καταξιώνονται ὡς μεγάλοι βογιάροι ἐπιδόθηκαν σὲ κτιτορικὴ δραστηριότητα· τὴν ἴδια δραστηριότητα ἐπέδειξε καὶ ὁ στερούμενος βογιαρικοῦ τίτλου, ἀλλὰ προβαλλόμενος ὡς ἄρχων, Ἰωάννης Σιμωτᾶς. Ἀπὸ αὐτούς, οἱ Γκιόρμας, Ζῶτος Τζιγαράς, πρωτοβεστιάριος Νικόλαος καὶ Dona Πεπανὸς ἀναδείχθηκαν ὡς κτίτορες στίς ρουμανικὲς χῶρες, ἐνῶ οἱ Ὁξιῶτης, Νίκας καὶ Ἰωάννης Σιμωτᾶς μνημονεύονται γιὰ τὸ κτιτορικὸ τους ἔργο στὴν Ἡπειρο. Ὡστόσο, τὰ ἱερὰ καθιδρύματα τῆς Ἡείρου, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τῆς γενέτειράς τους, δὲν λησμόνησαν οὔτε ὁ Γκιόρμας, οὔτε ὁ Ζῶτος Τζιγαράς, οὔτε ὁ Dona Πεπανός. Ἄλλωστε, τόσο ὁ Γκιόρμας ὅσο ὁ Ζῶτος ἐπέκτειναν τὴν «θεάρεστη» δράση τους καὶ πρὸς τὸ Ἅγιο Ὄρος, κατ' ἐξοχὴν πόλο τοῦ εὐεργετισμοῦ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς ρουμανικῆς ἀριστοκρατίας. Ἐνδεικτικὴ τέλος γιὰ τὴν νοοτροπία τῶν Ἡπειρωτῶν εὐεργετῶν εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῶν Ἰωάννη Σιμωτᾶ καὶ Dona Πεπανοῦ νὰ ὑπερκεράσουν, μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἢ τοῦ προκαθημένου τῆς Βλαχίας, τὴν ἐξουσία τῶν τοπικῶν ἐπισκόπων ἐπάνω στὰ καθιδρύματα ποὺ οἰκοδομοῦν ἢ ἀφιερώνουν στὴν Ἡπειρο.

Μία ἀκόμη μορφή εὐεργετισμοῦ, ποὺ ὅμως ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ ἀντίληψη τοῦ ὄρου, ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐκδοτικὴ δραστηριότητα τῶν Ἀπόστολου Τζιγαρά καὶ Πάνου Πεπανοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ εὐρέως ἑλληνόφωνου ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ ἀναδεικνύει τοὺς δεσμοὺς τῶν δύο Ἡπειρωτῶν μὲ τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο τῆς Βενετίας· τοὺς προβάλλει συνάμα ὡς κοινωνοὺς τῶν προσδοκιῶν ποὺ ἔτρεφαν γιὰ τοὺς ὑπὸ ὀθωμανικὴ κυριαρχία συμπατριῶτες τους, πολλὴ πρὶν τὴν διαμόρφωση τῶν βαλκανικῶν ἐθνικισμῶν, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς μεταβυζαντινῆς Διασποράς. Ἐξάλλου, οἱ προσδοκίες αὐτὲς δὲν εἶχαν βρεῖ στὸ ἔδαφος τῆς Τρανσυλβανίας ἕναν φλογερὸ ἐκφραστὴ στὸ πρόσωπο τοῦ κατὰ τὰ ἄλλα ἀφανοῦς μικροῦ βογιάρου Σταυρινοῦ;

Ὅφειλουμε τέλος νὰ ἀναρωτηθοῦμε ἐὰν ὁ πλοῦτος, οἱ τίτλοι καὶ οἱ εὐεργεσίαι τῶν Ἡπειρωτῶν ποὺ μᾶς ἀπασχόλησαν τοὺς καθιστοῦσαν ἄρχοντες ἰσότιμους μὲ τοὺς Καντακουζηνοὺς ἢ τὶς ἄλλες ἐκεῖνες μεταβυζαντινὲς προσωπικότητες ποὺ, συνεχίζοντας τὴν παράδοση τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων, ζοῦσαν καὶ δροῦσαν συσπειρωμένοι γύρω ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο, ἐπιρρεάζοντας χάρις στὶς διασυνδέσεις τους μὲ τὴν Πύλη τὶς ἴδιες τοὺς τύχες. Τὰ στοιχεῖα ποὺ μέχρι τώρα διαθέτουμε δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν μίαν εὐκόλη ἀπάντηση. Ἐάν, γιὰ παράδειγμα, ἐπικαλεσθοῦμε τὸ ἀνώνυμο στιχοῦργημα ποὺ ἀναφέρεται στὸν πανίσχυρο προστάτη τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ, εἶναι πράγματι δυνατὸν ὁ ἥρωάς του νὰ συγκριθεῖ σὲ ἐπιρροὴ μὲ αὐτὸν τὸν διαβόητο Μιχαὴλ Καντακουζηνό; πρόκειται ὅμως γιὰ τὸν Ἡπειρώτη Καλογερά ἢ γιὰ τὸν μέγало μπάνο Γιάννη, ποὺ πιθανότατα δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν γιὸ ἢ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Μιχαήλ; Ἐὰν πάλι κρίνουμε ἀπὸ τὸ στιχοῦργημα τοῦ Αἰτωλοῦ, διαπιστώνουμε τὴν περιφρόνηση ποὺ ἔτρεφαν στὴν Κωνσταντινούπολη οἱ «εὐγενέστατοι» τῆς μεταβυζαντινῆς κοινωνίας ἀπέναντι στοὺς νεοφανεῖς, ὅσο «χρησιμώτατοι» κι ἂν ἦταν, ἄρχοντες.

Συντομογραφίες

AARMSI	=	<i>Analele Academiei Române - Memoriile Secției Istorice</i>
AG	=	<i>Arhiva Genealogică</i>
AIIAI	=	<i>Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»</i>
AIIIX	=	<i>Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»</i>
BBA	=	<i>Berliner Byzantinische Arbeiten</i>
BBR	=	<i>Buletinul Bibliotecii Române</i>
BLCEB	=	<i>Bulletin de Liaison du Centre d'Études Balkaniques</i>
BMI	=	<i>Buletinul Monumentelor Istorice</i>
CC	=	<i>Codrul Cosminului</i>
CI	=	<i>Cercetări Istorice</i>
EH	=	<i>Études Historiques</i>
GB	=	<i>Glasul Bisericii</i>
LAR	=	<i>Literatura și Artă Română</i>
RdI	=	<i>Revista de Istorie</i>
RER	=	<i>Revue des Études Roumaines</i>
RESEE	=	<i>Revue des Études Sud-Est Européenes</i>
RI	=	<i>Revista Istorică</i>
RRH	=	<i>Revue Roumaine d'Histoire</i>
SF	=	<i>Südost-Forschungen</i>
SMIM	=	<i>Studii și Materiale de Istorie Medie</i>
SV	=	<i>Studi Veneziani</i>
ΑΘΛΓΘ	=	Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ
BM	=	<i>Βυζαντινὰ Μελέται</i>
ΔΑΑΕ	=	<i>Δημοσιεύματα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας</i>
ΔΕΓΕΕ	=	<i>Δελτίο Ἐραλδικῆς καὶ Γενεαλογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος</i>
ΕΑ	=	<i>Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια</i>
ΕΜΑ	=	<i>Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου</i>
ΗΕ	=	<i>Ἡπειρωτικὴ Ἔστια</i>
ΗΧ	=	<i>Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ</i>
ΚΛ	=	<i>Κυπριακὸς Λόγος</i>
ΠΑΑ	=	<i>Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν</i>

SUMMARY

Personalities of Epirots in the Romanian lands
during the later Balkan Middle Ages

by
Andronikos Falangas

The migration, or in other aspect, the travel activity of the Epirots in the now current area of Romania is known, as is the liberality which characterized some eminent representatives of this Diaspora. However, the Greek historical research rarely examines the above phenomena in a chronological perspective that goes further back than the 18th century. For this reason the goal of the author is to depict the direct effect of the Epirots' presence in the Romanian principalities of Walachia and Moldavia during the 16th and the first decades of the 17th century.

This epoch can be characterized as the later Balkan Middle Ages, in so far as the Northern Balkans were under the influence of a prolonged medieval way of thinking which determined the establishment of this early Epirot Diaspora. For the better understanding of the mentality in question, emphasis is given on the revealing testimony of the narrative sources, without however ignoring the multitude of other witnesses. Of course, consideration was accorded to prior bibliography and especially the monograph of Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *L'Épire et les Pays roumains*, Ioannina 1984. Nevertheless, some previous opinions are systematically revised.

The present article, after an extensive introduction, is composed of seven chapters describing personalities of Epirot ancestry in the Romanian principalities. It should be noted that these components for practical reasons do not adhere to the conventional chronological lineage. The personalities that are their subject exist in the Romanian lands either as prominent laymen, noblemen or merchants, sometimes functioning in both qualities, or as high clergymen. An attempt is made to find common characteristics of the behavior, which the Epirots then showed in

the north of the Danube as well as in the Greek area, and primarily in their homeland. Noted are also some facts that are manifested in conjunction with their ideological aspirations. The article finally attempts to pinpoint the strategies that improved their social standing and even more their placement within the closed upper circle of the Romanian aristocracy.

